

Мисли

Мисли мои, мисли мои,
мъка на сърцето!
Що на книгата стоите
мрачни в редовете?
Що ви вятър не развее
като прах в полето,
що ви не приспи теглото
като майка клета?...

Че тегло и скърби за смях ви родиха,
сълзи ви росиха... Що не ви размиха,
не отнесоха ви във морето синьо?...
Нямаше да питат хората какво
тегне ти, съдбата ти защо проклинаш,
от какво топиш се... «Карай в пътя свой!» —
нямаше да казват... Дечица, цветенца,
защо ви лелеях с толкоз обич сам?
Дали ще заплаче с вас сърце едничко,
както аз съм плакал?... Може би... Не знам.
Може би очи кафяви
и сърце моминско
с вас ще си поплачат тихо —
повече не искам.
Ех, една сълзица само!...
И — цар над царете!

Мисли мои, мисли мои,
мъка на сърцето!
Заради очи кафяви
и за черни вежди
моето сърце изля се
в думи и надежди.
Раждаха се в тия думи
вечери прекрасни,
вишневи градини тъмни
и момински ласки.
А за тез поля, могили,
що са в Украйна,
моето сърце не иска
да пей на чужбина.
То не ще войски казашки
с бунчуци, булави

да сбере сред снеговете
на съвет преславен.
Нека там, в Украйна волна,
духът им витае —
там е весело, просторно
от края до края.
Като миналата волност
Днепър наш широк е,
степи, стени и могили —
планини високи.
Свободата ни казашка
се роди, цъфтя там;
с кости шляхтски и татарски
тя покри полята;
с вражи трупове зася ги
и — изгуби сила.
И почина. А над нея
вдигна се могила.
Като страж орелът черен
вие се над нея.
Кобзари за нея песни
на народа пеят.
Миналите дни възпяват
те — слепците гладни.
А аз... а аз клет умея
едничко — да страдам:
имам сълзи за Украйна,
думи — не намирам...
А за мъката?... Но нея
кой не я разбира?
Който пък с душа погледне
хората — за него,
ад на тоя свят ще бъде,
а на оня... Нека!
С мъка щастието няма
да примамя, зная;
всяка мъка за три дена!
Ще я закопая!
Като змия край сърцето
нека тя се свие,
да не чуват враговете
как тъгата вие.
Нека мисълта ми — врана —
да лети и граче,

мойто сърне като славей
и пее, и плаче,
тихо — та да го не чуят,
да не му се смеят...
Мойте сълзи не бършете,
нека да се леят,
нека чуждите полета
да росят сълзите,
дорде попът не засипе
с чужда пръст очите.
Що да правя?... Да помогне
мъката не може!
Който ни завижда, трижди
накажи го, Боже!
Мисли мои, мисли мои,
цветенца, дечица!
Де ще наидете вий покрив?
Лекокрили птици,
вий в Украйна отлетете,
в свидната родина,
свийте се край плетовете.
А аз тук ще гина.
Ще намерите там братя,
думи нелукави,
ще намерите там правда,
може би и слава...

Посрещни, Украйно моя,
майко избродна,
децата ми неразумни
като деца родни.

Катерина

I

Любете се, черновежди,
но не с москалите —
чужди хора те са, лошо
вършат те с момите.
На шега москалят люби,
на шега зарязва;
бяга в своето Московско,

момата угасва...
Ех, сама да беше — нищо,
но и майка стара,
що роди я на свят божи,
в гроба тя ще вкара.
Сърце вехне с песен, стига
за що мре да знае;
него никой го не пита,
всеки го ругае.
Любете се, черновежди,
но не с москалите —
те са чужди хора, те се
смеят над момите.

Ни баща, ни родна майка
не послуша Катя,
млад москал в сърце моминско
нежно приласка тя.
Във градинката все ходи,
с милия се люби,
дорде своята моминска
съдба не погуби.
За вечеря Катя викат,
Катя и не чува;
дето с милия се срещне,
там и пренощува.
Много нощи тя целува
очите кафяви,
дорде вредом по селото
плъзна лоша слава.
Нека хората говорят,
лека! Тя обича!
Тя обича и не вижда,
че беда занича...
Но дойдоха лоши вести,
поход затръбиха.
Тръгна в Турция москалят,
Катруся покриха.
Но какво, че е покрита
със каврак главата?
За милия като песен
сладка е тъгата.
Обеща ѝ офицерът,
ако не загине,

обеща и да се върне.
Тогаз Катерина
ще си стане, ех, московка,
скърби ще забрави;
дотогава кой що иска
нека си разправя.
Не тъгува Катерина —
само трий сълзите,
че в селото веселят се
без нея момите.
Не тъгува Катерина —
със сълзи се мие,
за вода в сред нощи тъмни
ходи и се крие —
врагове да я не видят
в тъмната тъмница;
под калината застане
и запей за Гриця.
Пее Катя, сякаш плаче
калинката плаха.
Върне се дома —доволна,
че не я видяха.
Не тъгува Катерина
и не ще да знае —
на прозореца седи тя,
гледа и гадае.
Гледа, чака Катерина...
Месеци минават...
Под сърцето нещо трепна,
нещо се разшава.
Тежко диша Катерина
и все по бледнее...
Отлежа се и започна
люлка да люлее.
А жените злобно дрънкат,
майка й закачат,
че москали често нощем
плета й прескачат.
— Черновежда щерка имаш,
имаш внук от нея.
Дъщеря ти син московски
в люлката люлее.
Копелак ти тя донесе...
Така ли я учи?... —

Дано скръб да ви налегне
вас, немилостиви,
като тая майка, дето
син за смях роди ви!

Катерино, сърце мое!
Много ти ще патиш!
Къде с малкото сираче
ще се денеш, Кате?
Няма кой да те пожали,
мъки да пропъди.
Чужди са баща и майка,
тежко с тях ще бъде!

Взе да става Катерина,
немошна и бледа,
тихичко сина си люлка
и към пътя гледа;
гледа тя, но няма, няма,
милият не иде...
Би излязла в градинката,
но там ще я видят.
Чак след залез Катерина
на ръце с детето
във градината отива,
ходи, спомня клета:
— Ето, тука го очаквах
и го срещах вечер,
а пък ей там... сине, сине!... —
и недоизрече...

Цъфтят вишни и череши
в тихата градина;
както и преди —
във нея влиза Катерина.
Но не пее вече, както
пееше тогава,
кога милия в вишнака
чакаше в забрава.
Черновеждата не пее,
тя кълне съдбата.
А съседките в туй време
ходят из махлата
и разнасят черни хули,

клюка подир клюка.
Милият запазил би я,
ако беше тука...
Но далеч е той, не вижда
как Катруся страда,
как се смеят враговете
над жената млада.
Може би лежи край Дунав
в гроб студен и черен;
може би в Московско вече
друга е намерил?
Не, не гние той край Дунав
в гробища зловещи.
А очи такива няма
никъде да срещне:
нека иде във Московско
и отвъд морето —
няма друга Катерина!;
Но тъжи сърцето:
вежди родна майка даде
и очи кафяви,
но късмет на свойто чедо
да даде забрави.
А без късмет на света си
като цвят в полето:
дъжд и вятър го терзае
и го късат клето.
Мий лицето, бяло цвете»
мий го със сълзите!
Върнаха се, но по други
пътища войските...

II

Стар баща главата мрачно
на ръце подпрял е;
не се радва на свят божи,
тежко замижал е.
На скамейката до него
майчицата стара
на любимото си чедо
през сълзи се кара:
— Кога сватбата ще бъде,
дъще мила моя?

Къде ти е годеника,
сватовете твои?
Във Москва са, дъще моя!
Търси и се вайкай,
но не казвай на хората,
че си имаш майка.
Твоя час рожден проклинам,
нека се забрави!
Ако знаех — преди изгрев
щях да те удавя...
Нямаше сега да бъдеш
клетница нещастна...
Дъще моя, щерко моя,
цвете мое ясно!
Като пиле те отгледах
с тез ръце корави.
Моя мъка, дъще моя,
ти какво направи?...
При свекърва си в Москва ти
тръгвай, тъй е нужно.
Майка си не щя да слушаш —
ней бъди послушна.
Намери я, остани си
в свекървина къща,
с чуждите бъди щастлива,
при нас се не връщай!
Не се връщай, чедо мое,
при мен, при баща ти.
Но до гроба кой тогава
мен ще ме изпрати?
Кой тогава ще поплаче
над мен, сиротина,
кой над гроба ми ще, дъще,
посади калина?
Кой душата ми без тебе
тук ще поменава?
Дъще моя, чедо мило!...
Хайде, заминавай!
Остави ни... —
Тихо-тихо
тя благослови я:
—Бог на помощ! — и се свлече,
бледнина покри я...
—Тръгвай! — стар баща добави.

Какво още чакаш? —
Катерина в краката
му падна и заплака.
— Мили татенце, прости ми,
много съм сгрешила!
Ох, прости ми, мой гълъбе,
мой соколе мили!
— Господ пека ти прощава
и добрите хора;
помоли се и се махай
от къщи по-скоро.
Поклони се тя, излезе,
без да се обръща;
стар баща и стара майка
останаха в къщи.
Ти в градинката отиде,
помоли се Богу,
взе от родната земица,
промълви с тревога:
— Няма вече да се върна! —
тихом тя ридае.
Чужди хора в земя чужда
ще ме закопаят;
нека тая пръст да легне
върху мен отгоре
и за мене да разкаже
на чуждите хора...
Не разказвай, ох, земице,
дето и да гния,
не разказвай, та с позор те
да не ме покрият...
Ще мълчиш ти... Той ще каже,
че съм го родила!
Къде, Боже, да се скрия,
къде, Боже мили?
Ще се скрия, дете мое,
сама под водата,
ти греха ми ще измолиш,
сине, със съдбата
на сирака...
Из селото
тръгна плачешката
със детенцето в ръцете,
с кърпа на главата.

Извън село Катерина
спря и се обърна,
поклони се, зариди тя,
детето прегърна.
Тя стоя като топола
край път в равнината;
не роса роси — сълзите
капят на земята.
От сълзите Катерина
ни вижда, ни чува,
своето детенце само
стиска и целува.
А то, ангелчето мило,
гука като птичка,
майчината пазва търси
с мънички ръчички.
Над гората ален залез
бавно гасне вече;
тя изтри сълзи и тръгна
мълком в път далечен.
По селото дълго-дълго
хората хортуват,
но баща и майка вече
тез думи не чуват...

Ето що един на други
хората си правят!
Един връзват, друг убиват,
трети сам се дави...
А защо? Ех, Господ знае.
Виж — земя голяма.
Но за бедни и самотни
няма място, няма.
На едни съдбата дала —
не му виждаш края,
а на други — толкоз, колко
да ги закопаят.
Де са хората, с които
искаше сърцето
да живее, да ги люби?
Ех, не говорете!...

Съдба добра има,
но кой знае де е?

Има волност, има.
Но кой я владее?
Има хора — в злато
и сребро сияят.
Мислиш си: живеят!
А живот не знаят,
ни късмет, ни волност.
Гиздят се, когато
ще им се да плачат —
срам плачът е...
Злато и сребро вземете,
те ще ви отиват.
Дайте ми сълзите —
аз да ги проливам;
с тях аз ще залея
съдбата неверна,
с бос крак аз ще стъпча
неволята черна!
Тогаз аз съм весел
и богат, когато
свободно живее
сърцето ми, братя!

III

Буха бухал, спи гората,
звездите сияят,
покрай пътя лалугери
в тревата играят.
Всичко нощ покрива вече,
хората почиват —
кой от сълзи, кой от радост
уморен, заспиват.
Като майка ги покрива
нощта тъмносиня.
В къща ли, в гора ли търси
приют Катерина?
Край купа сено в полето
сина ли приспива,
или зад дърво в гората
от вълци се скрива? '
Ех, не давай черни вежди
на никого, Боже,
щом със тях без черни мъки

и без плач не може!
А какво я чака още?
Скръб непоносима!
Жълти пясъци ще срещне,
чужди хора, зима...
Но ще срещне ли тоз, който
сам ще ги познае,
на ръце сина ще вземе,
ще го приласкае?
Ще забрави Катя мъки,
пясъци и зима,
щом се срещнат, поговорят,
съберат се трима...

Ще погледаме, ще чуем...
Няма що да бързам.
А сега в Московско пътя
нека да потърсим.
Тоя път далечен, братя,
аз добре познавам —
щом го спомня, на сърцето
леден дъх поява.
Мерил съм го и не искам
хич да ми се мярва!
Бих разказал за мъките,
но кой ще повярва?
— Лъже — всеки ще си каже,
със нас си играе
и не нека лъжата си
сам да си признае. —
Вярно, хора, вий сте прави!
Добре ви разбирам —
що ви трябва туй, що в мене
със сълзи напират?
И тъй всеки своя
мъка носи във сърцето.
Хайде стига!... На, огниво
и тютюн вземете,
запалете —той, тютюнът,
тревогите пъди.
А то страшно да разкажа —
що за сън ще бъде?
Страшното — по дяволите!
Я нека узнаем

къде с Ивас Катерина
броди и се мае.

Отвъд Киев, отвъд Днепър,
през гора широка
чумаки вървят и пеят
Пугача високо.
Насреща им млада булка
с очи зачервени.
От молитва ли се връща
тъжна, уморена?
В кърпки дрехата, на рамо
клати се торбето,
във една ръка — тояга,
в друга — спи детето.
С чумаките тя се среща,
детето закрива:
— Кой е пътя, добри хора,
що в Москва отива?
— Тоя път е. А далеч ли? —
гледат я с тревога.
— Чак в Москва... Подайте нещо,
дайте, ради Бога!... —
Тя просията прибира
и гори лицето.
Не би взела... Но детето?...
Тя е майка, клета...
И пое със плач по пътя.
В Бровари почина,
сладка питка на сина си
купи Катерина.
Всеки срещнат тя разпитва
и върви, отива
и край чуждите плетища
със сина преспива...
Ей защо ѝ бяха тез очи кафяви:
сълзи да пролива край чуждия плет!
Гледайте, девойки, и мислете здраво,
та утре и вие живота си клет
да не прокълнете като Катерина...
Не питайте носле, клетки сиротини,
защо да преспите не ви пускат вред.

Ех, не питайте, девойки,

хората напразно!
Кой от Бога е наказан —
и те го наказват...
Те като върби се вият,
щом ветрец повее.
На сирака слънце свети
(свети, но не грее) —
те го биха угасили,
ако имат сили,
та да не суши сълзите
милото светило.
А защо, о Боже мили?
За какво, о хора?
Мойта Катерина нещо
лошо ли ви стори?
За да плаче!... Сърце мое!
Мълчи, Катерино,
пред тях сълзи не проливай,
търпи, сиротино!
А пък за да не посърнат
лице, черни вежди —
преди изгрев ти умий ги
със сълзи горещи.
Няма никой да те види,
не ще ти се смее;
а сърцето ще почине,
дорде сълзи лее.
Ето каква мъка има на земята:
подигра се с Катря хубавец-москал.
С кого си играе, не вижда съдбата,
а хората виждат, но не им е жал.
«Нека да пропадне, нека да загине,
щом да се запази тя не е могла.»
Пазете се, мили, та в лоша година
да не ви постигне тая участ зла.
Де Катруся броди?
Край плетищата нощува,
рано сутрин става,
към Москва все бърза, бърза.
Но зима настава.
Вий виелица в полето,
Катерина мръзне
само по едни цървули,
в тънки дрехи. Зъзне,

но върви, върви... и гледа:
що е туй в полето?
Москали са, москали са!
И трепти сърцето...
Тича тя към тях и пита:
— Мой Иван къде е?
Отговарят й: — Не знаем. —
Гледат и се смеят
и безгрижно си подхвърлят,
сякаш гордост туй е:
— Видиш ли какви сме ние?
Всяка ще надуем! —
Погледна ги Катерина:
— И вие сте хора!
Не плачи, детенце мое,
мъко моя! Скоро
твоя татко ще намерим,
повечето мина!
Ще те дам на него, мило,
а аз ще загина.
Реве вятърът в полето,
шиба Катерина;
даде воля на сълзите
Катря-сиротина.
Умори се злата буря.
взе да позамира;
още плакала би Катря,
но сълзите спират,
няма сълзи... И тогава
тя видя детето:
от сълзи умито, свежо,
като росно цвете.
Усмихна се Катерина
и сина прегърна,
а в сърцето сякаш змия
черна се обърна.
Огледа се Катерина —
гора се чернее,
до гората — малка къща,
направо пред нея.
— Хайде, сине, вече мръква,
може да ни пуснат;
а не пускат ли, ще легнем
с теб отвън, на пруста.

Ще се свиет... Но когато
сам-самин останеш,
ех, къде глава ще свиеш,
сине мой, Ивасе?
С кучетата, мое чедо,
се люби на двора!
Кучето ще те ухапе,
но не ще говори,
няма да ти се присмива...
Яж и пий със псета...
Ох, главице бедна моя!
Що да правя, клета?

Свой късмет си има и сирака даже;
него ще го бият, роб ще бъде той,
но затуй пък няма никой да му каже
за майка му лошо... А тоз... Боже мой!
А Ивас ще чуе, с кал ще го опръскат,
преди да отвори детската уста.
На кого из пътя кучета насъскват?
Кой гол, бос и гладен ляга край плета ?
Кой слепците води? Копелета разни...
Една слава имат — веждите прекрасни,
но да им се радват, не дават в света.

IV

По планините, долините
като столетници сърдита
вред дъбове издигат стан.
Върби край яза, в лед скован;
за да гребат вода жените —
отвор в леда е издълбан...
През облаците слънце свети;
но ето вятър заигра
и бяло побеля полето,
и скриха всичко снеговете...
Застена зимната гора.
Вий виелицата, пее
страшната си песен;
като вълни по полето
снегът се понесе.
Лесничеят се накани
в гората да иде,

но къде ти! От бурята
нищо се не види.
— Ама буря, страшно нещо!
Я вътре по-скоро!...
Туй пък що е, Ничипоре?
Колко много хора!
Дявол ли насам ги гони,
отде са се взели ?
Погледни ги, гледай само
как са побелели!
— Москали ли? — като луда
скочи Катерина. —
Де са, де са лебедите? —
Литна без пъртина,
боса, гола; нищо друго
не вижда, не чува.
«Бедна! — мисли лесничеят.
Все туй си бълнува,
все москалят, него само
търси, сиротина!...»
А през пънове и преспи
лети Катерина
и на пътя се изправя,
трий с ръкав очите.
Все на коне, все на коне —
идат москалите.
— Мъко моя, съдбо моя! —
Тя пред тях застана
и към старшия се спусна:
— Мили мой Иване!
Сърце мое!... Де се губи? —
и се хвана, бедна,
със ръка за стремената...
А той я погледна
и удари коня с шпори.
— Защо ме оставяш?
Забрави ли Катерина?
Не ме ли познаваш?
Погледни ме, гълъб мили,
погледни ме, либе;
аз съм твойта Катерина.
Защо коня шибаш? —
Той не чува, удря коня»
конят буен скача.

— Съжали се, гълъб мили!
Погледни — не плача.
Не позна ли ме, Иване?
Сърце, погледни ме,
види господ, аз съм Катря!
— Слушай, остави ме!
Ей, махнете тая луда!
— Съжали ме, клета...
Ти, и ти ли ме оставяш?
Ти ми да ле клетва!
— Махайте я! Що стоите?
— Кого? Мен ли? Мили!
За какво, кажи, мой гълъб?
И ти имаш сили
да захвърлиш своята Катря
сам-сама в горите,
тая Катря, що милува,
що дете роли ти?
Мой бащице, братче мое!
Ти поне сжали се!
Ратайкиня ще ти стана...
С друга ти люби се.
С цял свят... Ще забравя, мили,
че сме се любили,
че от тебе детенце имам,
че са ме покрили
със позор до гроб за тебе...
Всичко ще забравя...
Остави ме, забрави ме.
Сина не оставяй!
Ще го вземеш ли?... — Тя пусна
мигом стрепената
и към къщата изтича.
Ей я на вратата
със детенцето в ръцете,
идва... А детето
неповито, разплакало,
скрива личицето.
— Ей го, виж го! Ти къде си?
Избягал... Как може
от сина да се откаже
бащата? О, Боже!...
Чедо мое! Де да идем,
къде да се скрием?

Войничета! Гълъбчета!
Вземете го вие!
Не отказвайте! Сирак е,
вижте как трепери.
Вземете го и го дайте
вий на офицера.
Дръжте го... Като баща му
аз ще го зарежа —
дай Бог да не го оставят
мъки и премеждия!
Сине, сине! Твоята майка
от греха роди те;
расти за смях на хората!
По света ходи ти
и търси баща си, а аз
вече се наситих. —
Тя на пътя го остави
и пое в горите.
Конницата си отива.
Плаче то и стине.
Ще загине... Но за жалост —
лесничейт мина...

Бяга боса из гората,
плаче Катерина,
милият Иван ту моли,
ту пък го проклина.
Край реката тя излезе,
по брега се спусна
и до дупката на яза
тежко се отпусна.
«Вземи, вода, мойто тяло,
ти, Боже, душата!»
И се хвърли... Забълбука
и замря водата...
Черновеждата Катруся
намери що търси.
Духна вятър и следите
по снега обърса.

Ех, не вятър; вятър .буен
дъбове прекършва.
Не е страшно, че живота
майчин рано свършва.

Не са клети сираците —
имат добро име,
те си имат добра слава,
майчин гроб си имат.
Лоши хора ще осмее
малкото сираче,
но на гроба то ще иде
и ще си поплаче.
Ала този, що от майка
родна е оставен,
що баща си не познава —
той какво да прави?
Черни мъки и обиди,
пътища в полето...
Господарски са у него
веждите, лицето.
А защо? Да го познават
и да му се смеят!
Вежди бащини, красиви...
Дано излинеят!

V

Стар кобзар върви към Киев,
сяда да почине.
Сваля от плещи торбите
момче-сиротина
и до него тихо сяда
и на слънце дреме.
За Исус слепецът нещо
пее в това време.
Който мине — пара, геврек,
все по нещо дава.
А момите пред сирака
с въздишка застават
и го гледат, и си мислят:
«Тежък му е хала.
Дала му е майка вежди,
а късмет — не дала!...»
От шест коня теглен, леко
файтон се задава —
със мъжа си и децата
госпожа минава.
Ей пред просяците спира

важната карета.
Хвърля се Ивас към нея,
протяга ръцете.
Госпожата грош му дава
и очите мигат.
Господинът го погледна...
и се скри, мръсникът...
Той позна тез вежди черни,
той позна очите...
Своя син позна бащата,
но пак го отритна...
— Как се казваш? — кротко пита
дамата красива.
— Ивас. — Тръгват. Той остава
и прахът го скрива...
Своите печалби смятат
бедните и стават
и по своя път далечен
бавно продължават.

Тарасова нощ

На мегдана кобзар седи
и на кобза свири;
млади момци и девойки
край него се сбират.
Пей кобзарят, звънят струни,
думите говорят —
как със Ордата, с поляка
казакът се борил,
как се сбирали войските
във неделя рано;
как погребали казаче
сред тиха поляна.
Пей кобзарят, така пее —
мъката се смее...
«Беше време — хетманщина,
вятър го отвея!
Беше време — панувахме,
беше и отмина.
Само славата казашка
няма да загине!
Ех, Украйно, ти, Украйно,
майко родна, скъпа!

Твоятa оpис щом си спомня,
в крѳв сърце се кѳпе.
Ех, казачество ти волно,
червени жупани,
де сте, де е свободата,
де сте вий, хетмани?
Де е всичко? Изгоря ли,
или е покрило
море синьо планините,
родните могили?
Спят баири, спят могили.
Морето бушува.
Над казашките дечица
врагове царуват.
Вий, море! Могили, спете!
Ветре, вий в полята!
Плачете, деца казашки —
туй ви е съдбата!
Облак идва от Лимана,
а друг — от полята;
затъгувала Украйна —
туй ѝ е съдбата!
Тя като детенце плаче,
но кой ще се трогне?
Ех, казачеството падна —
кой ще ѝ помогне?
Гине милата родина,
славата юнашка,
а некръстени израстват
децата казашки;
невенчани си живеят,
без поп ги заравят;
продадоха враговете
нашта вяра права!
Налетяха като врани
ляхи, езуити,
а отникъде ни помощ,
нито пък защита.
Наливайко се надигна —
загина Кравчина!
Вдигна се казак Павлюга,
но и той загина.
Вдигна се Тарас Трясило
със сълзи горчиви:

«Бедна моя Украино,
незасети ниви!»
Вдигна се Тарас Трясило
за род и за вяра,
отплати на враговете
той със пълна мяра!
Вдигна се Тарас Трясило;
— Стигат ни теглата!
Я да идем да се бием
с поляците, братя!
Не три дни, три нощи
бие се Трясило.
От Лимана до Трубайла
всичко са покрили
трупове... И казакът
тежко затъгува.
А полякът Конецполски
весело празнува:
шляхтата събрал, пирува
като в празник светъл.
Сбра Тарас казаците си
да се посъветва:
— Приятели атамани,
дена мои, братя!
Дайте съвет, що да правим?
Ляхите в гората
веселят се, пият, пеят,
нашта скръб празнуват.
— Нека да ядат и пият,
нека си пируват,
доде зайде зад гората
слънчицето мило,
пък тогаз ще им покажем
казашката сила!
Слънцето залязва вече,
звезди затрептяват.
Като мъгла казаците
врага обкръжават.
Месецът изгря. Топове
зареваха в мрака.
Събуди се мигом ляхът —
но къде ще бяга ?
Събуди се мигом пана,
но тъй и не стана:

слънцето изгря, а мъртъв
все лежеше папа...

А — змия червена — Алта
носи вест в полята:
гарваните да отидат
на пир във гората.
Гарваните с човки будят
велможите дружно;
а казаците се сбират,
молебени служат.
Загракаха черни гарги,
ято подир ято.
А казаците запяха
за таз нощ, която
Тарасова и казашка
стана за Украйна,
за таз нощ, която ляха
приспа в сън безкраен.

Над реката, в поле чисто,
могила чернее;
там, де ля се кръв казашка,
трева зеленее.
На могилата висока
гладна гарга граче...
Миналото си припомня
казакът и плаче.»

Замълча кобзарят тъжно:
не свирят ръцете.
И сълзите си изтриват
моми и момчета.
Върви кобзар из селото
и от мъка свири.
Скачат момци, а той пее,
думите извират:
«Нека тъй да бъде! Спете,
спете си, дечица клети!
Аз към кръчмата ще свия
и от скръб ще се напия,
пред жената, ех, пред нея
над врага ще се посмея!»

Иван Подкова

I

Беше време — в Украина
топове ревяха,
запорожците юначни
панове там бяха.
Пануваха, печелеха
свобода и слава...
Беше. Мина. И в полята
могили остави...
Виж — високите могили,
де лежи зарито
казашкото бяло тяло,
в китайка повито —
като планини чернеят
те навред в простора
и за свободата тихо
с вятъра говорят.
Внукът слуша как шумяла
дядовата слава
и с косата през росата
крачи и напява.
Било време — и бедата
пяла в Украина,
обикалял, не пресъхвал
котелът със вино.
Ех, добре се е живяло
в оназ Украина!
Да си спомним, та сърцето
малко да почине...

II

Над Лиман във черен облак
слънцето се крие;
като звяр морето синьо
ту реве, ту вие,
Днепър със вода заляло...
— В лодките, момчета!
Днеска ще се поразходим —
заигра морето!

Сипнаха се запорожци,
Лиман с лодки скриха.
«Играй, море!» — те запяха,
полетяха лихо.
Вдигат се вълни огромни —
нищо се не вижда!
А юнаците казаци безстрашни
носят се безгрижно
и си пеят... Бели чайки
над вълните пискат...
Отпред атаманът води,
накъде си иска;
стои в лодката изправен,
лулата му гасне;
къде, мисли, да удари
днес врага омразен.
Завъртя мустаци черни,
отметна перчема,
вдигна шапка — всички спряха.
— Сега му е време!
Няма във Синоп, юнаци,
братя атамани,
в Цариград ще идем ние —
гости на султана!
— Води, карай, атамане! —
всички закрещяха.
Сложи шапка той. Вълните
мигом закипяха.
И по лодката отново
със лула в устата
ходи той и мълком гледа
към далечината.

Хайдамаци

Без край, без начало — тук всичко минава.
Къде то отива? Отде е дошло?
Ни глупав, ни мъдър днес отговор дава.
Едно цъфва... Сякаш не е и било —
отива си друго, увяхва, изтлява
и вятърът пръсва праха му в степта.
А както по-рано — пак слънце изгрява
и ясни звездици трептят над света,

и ти, бледолики, в небето излезнал,
отново поемаш във нощния мрак,
оглеждаш се в извори, в морските бездни
надничаш спокоен и светиш си пак
тъй, както във дни вавилонски си светил
и както ще светиш и над синовете ни...
О месец безсмъртен! Обичам си аз
като с брат, с сестрица — с тебе да говоря,
да ти пея песни, що нашепваш ти.
Какво, посъветвай, с тъгата да сторя?
Аз не съм самотен в мисли и мечти,
но де да ги дяна — моите дечица?
С мен да ги зария? Грешно е: душици...
А може по-леко да е на душата
на оня свят — ако прочетат словата,
що така горещо тук изплака тя
и с това ридание мина по света...
О, не ще зария песните в земята!
Виж, небето синьо няма, няма край.
Тъй — нему подобна — без край е душата.
Но къде ще иде? Празна дума — рай...
Аз искам да помнят на тоз свят за нея —
безславен е тежко да легнеш в пръстта.
Момичета мили! Помнете я! Тя
обичаше песни за вази да пее
и съдбата ваша да оплаква с глас.
Спете, деца, докле слънцето изгрее,
а пък аз ще търся атаман за вас.

Деца мои, хайдамаци!
Свят широк — тръгнете
и късмета си в живота
сами си търсете.
Деца мои малолетни,
синове, не зная,
кой вас тука като майка
ще ви приласкае?
Орли мои, полетете
вий към Украина —
дори беда да ви срещне,
не ще е в чужбина.
Ще се найте някой блага
дума да ви каже.
А тук... а тук... тежко, мили!

Да ви пуснат даже
в къщи — пак ще се надсмеят;
тука са такива:
слънцето дори — и него
поглеждат накриво:
«Не оттам изгрява, думат,
и не така свети;
ето как е правилното...»
Що да правиш, клетки?
Слушай! Може би е вярно,
че не тъй изгрява,
както в книгите са чели,
слънцето тъдява...
А какво за вас ще кажат?
Що да лицемерят.
Ще ви се посмеят, после —
хайде под миндеря:
«Нека там лежат, додето
баща им не стане
да разкаже по нашему
за своите хетмани.
А той, щур човек, разказва
с мъртви думи, хули,
и, там някакъв Ярема
води ни — в цървули...
Глупчо, глупчо! Май, изглежда,
малко са ги били!
От казаци, от хетмани —
високи могили —
друго нищо не остана.
Че и те — разрити...
А той иска да слуша
как пеят слепците.
Чуй — напразно се стараеш!
Ако искаш гроша
да докопаш, пък и слава —
пей ни за Матрьоша,
за Параша, радост наша,
за паркет и шпори —
а не дрънкай тия думи:
«Грае сине море» —
и сам плачеш, а след тебе и
твоите голтаци.»
Мъдреци! Благодаря ви!

Знам, не сте глупаци.
Топъл е кожухът, ала
шит е не за мене.
И словата ви са с глупост,
с лъжа подплатени.
Викайте си и крещете
вие без умора —
няма аз да ви послушам.
Вий сте умни хора —
аз съм глупав; сам-самичък
край своята къща
ще си пея и ще плача,
като дете също.
Щом запея — заиграват
морските простори,
степ чернее, могилата
с ветреца, говори.
Щом запея — могилата
разкрий се дълбоко
и се носят запорожци
по степта широка.
Атаманите-красавци
скачат на конете...
И реве, бушува Днепър
между бреговете —
полудели, нещо страшно
разказват вълните.
Аз послушам, затыгувам,
па старите питам:
«Защо, бащи, тъгувате?»
«Тъжно ни е, сине!
Днепър волен ни се сърди,
плаче Украина...»
И аз плача; а в туй време
идват атамани,
във редици пищни идват
сотници, хетмани...
Цели в злато... Сядат бавно
покрай мен и вече
за любимата Украйна
те подхващат речи
и разказват, и припомнят
как Сеч основали,
как казаците със лодки

по Днепър летя ли,
как морето те пресекли,
грели се в Скутари,
как си палели лулите
в Полша от пожари
и се връщали в Украйна
пирове да вдигат.
«Пей, кобзарю, лей, кръчмарю!»
казаците викат.
А той живо в миг налива,
виното не мери.
Пей кобзарят. Казаците —
Хортица трепери —
буйния гопак играят
със устрем несдържан.
Паницата обикаля
и изсъхва бърже.
«Гуляй, пане без жупани,
ветре, вей в полето.
Пей, кобзарю, лей, кръчмарю —
дор изгрей късмета!»
И приклякат, и подскачат
редом млади, стари.
«Така, деца! Ще станете
вие господари.»
Атаманите ни сякаш
на съвет са сбрани —
ходят, разговори водят.
Наште атамани
не издържат и се втурват —
сякаш вятър вее...
А аз гледам и се радвам,
със сълзи се смея.
Гледам и се смея, сълзи бърша бавно —
не, не съм самотен, щом живея с тях:
в мойта стая, сякаш
в степ безкрайна, равна,
казаки гуляят и се носи смях;
в мойта стая плиска и шуми морето,
и трепти топола в тих вечерен час,
тихо *Гриця* пее момиче напето —
не, не съм самотен, щом със тях съм аз.
Туй е моето богатство,
туй е мойта слава.

Вий за себе си пазете
думите лукави,
съветите... А на мене
мойта реч ми стига
да излея тъга, сълзи.
Вече се надигат,
вече тръгват моите песни
в път далечен. Нека!
Може там и да намерят
някъде човека,
който ще ги приласкае
с обич до сърцето.
Туй ми стига. И ще кажа:
цар съм над царете!
Ей така във своята стая
мисля си: кого ли
да предвожда песните ми
мога да помоля?
Месечината угасва,
слънцето изгрява.
Хайдамаците край мене
мълком се изправят.
Скръбно, сякаш са сираци,
те ми се покланят:
«Благослови ни, бащице,
пътя ний да хванем,
да си търсим ний късмета,
доде кипят сили.»
Чакайте... Светът не е дом,
деца мои мили,
неразумни... Трябва някой
пред вас да застане,
да ви води... Кой ще бъде,
деца, атамана?
Ех вий, моя грижа тежка!
Изчувах ви вече,
вече станяхте големи,
тръгвате далече.
Ще ви срещнат там грамотни,
а аз ви не учих...
Мен поне навред ме биха,
та нещо научих...
Тма, мна зная, но оксия
аз не знам, къде ти!

Но да си опитаме ний
с вас, деца, късмета.
Имам аз баща наречен
(родният зарит е),
със съвет ще ни зарадва,
че сам е изпитал
колко тежко е да скитащ
ти сирак безроден;
а освен туй — със душа е,
казак благороден,
няма гръб той да обърне
на езика, с който
песни майка му е пяла
и с него, със своето
дете, тихо е гълчала;
няма гръб той да обърне
на слепците клетки,
дето пеят за Украйна
покрай плетовете.
Той обича нашта правда,
казашката слава.
Да отидем, деца мои,
при него тогава.
Да не беше ми помогнал
в тежките години,
досега под снеговете
аз щях да загина,
щяха хората да кажат:
«Така му се пада...»
Тежко е, кога не знаеш
за какво ти страдаш.
И насън да си не спомням...
Да вървим, момчета!
Щом на мене той със помощ
укрепи сърцето,
и на вас ще ви помогне
със любов безкрайна.
А от него — в път далечен
право към Украйна! —

Добър ден, бащице мили,
ласкав и сърдечен.
Благослови моите деца
пред пътя далечен.

Интродукция

Шляхтата бе нявга знатна,
бе велможна пани,
сили мереше с Москва тя,
с ордата, султана
и със немците... Да, беше...
Но що не минава?
Възгордя се тя, гуляи
често взе да прави,
да играе със кралете...
Стефан да оставим
или също Ян Собески —
те бяха корави.
Ала другите... Те, клетки,
кротко се държаха.
Сейми, сеймчета ревяха
и навън летяха
крал след крал... Съседите —
смешничко им беше —
те слушаха как шляхтата
хорово крещеше:
«Nie pozwalam! Nie pozwalam!»
Те крещят. А грабят
магнатите, палят къщи
и размахват саби.
Тъй било би... Но на трона
полски и литовски
ей възкачи се храбрецът —
кралят Понятовски.
Той шляхтата реши в ръцете си
да вземе и да я смири.
Той — като майка за детето си —
добро им мислеше дори.
Едничка дума — « Nie pozwalam »,
да им отнеме той реши,
а после... Полша пламна цяла
и всяко панче с бяс крещи:
«Гонору слово, дарма праця!
Наемник на Москва, ламя!»
И след Пулавски, и след Пац — ей
въстава шляхтската земя
и мигом — сто конфедерации.

Плъзнаха конфедерати
по Литва, Волиния,
по Молдавия и Полша
и по Украина.
Плъзнаха и забравиха
те за свободата,
със търгащите проклети
станаха те братя.
Те измъчваха народа,
черквите рушиха...
Хайдамаците тогава
ножа осветиха...

Ярема

«Ярема! Герш-ту, кучи сине?
Впрегни кобилата и дай
пантофите на госпожата
и бързо донеси вода,
па измети, дърва докарай,
на гъските хвърли храна,
какво се мъкнеш, живо барай,
че кравата е гладна, сатана!
А после тичай във Олшана —
жената иска... Живо, ей!»
Така Ярема тук живей...

Така кръчмарят непрестанно
измъчваше казака млад.
Той тичаше напред-назад:
не знаеше той, че крила вече има,
че може да литне — не знаеше той.
Животът е тежък, о Боже любими,
но кой да живее не иска тук, кой
не иска да гледа как слънцето свети,
не иска да чува как стене морето,
как птичка в горичката тихичко пей
и пее момиче далече в полето...
О, колко е хубаво да се живей!

Сирак е Ярема, без брат, без сестрица.
На пътя израсна и в кръчмата тук
работи за хляба, за леща паница,
Но хората той не проклина за туй.

Защо да проклина? Нима те разбират
кого да обичат? Човекът е сляп...
На един късметът работи, не спира,
а със труд сиракът вади своя хляб.
Понякога плаче сиракът бездомен
не защото трепва в сърцето тъга:
или нещо види, или трепне спомен.
И пак— труд. Сиракът живее така.
На кого са нужни богати палати,
ако сърце вярно няма на света?
Но Ярема има, Ярема богат е,
на него му свети чудна красота:
две очи кафяви слънцето му връщат,
две ръце момински нежно го прегръщат
и сърце, което плаче и се смее,
в миг един угасне, мигом оживее
и над него в тъмни нощи
като свят дух рее...
Хей такъв е той, Ярема —
богат за двамина.
Бях такъв и аз самият,
но това отмина...
Отлетя безследно. Вече
няма да го видя.
Споменът гори сърцето...
Защо си отиде?
Защо си отиде? Защо не остана?
Днес по-леко, зная, щях да плача, клет.
Хората ми взеха всичко рано-рано:
«И без туй богат е, що му е късмет?»
С кръпки аз богат съм, със сълзици дребни —
те у мен еднички нямат брой и чет.
Щастие ти мое, де изчезна ти?
Долети обратно, с шепи да те гребна,
поне присъни се, че не ми се спи...

Извинете ме! Напразно,
зная, се оплаквам.
Но кому ли, хора, злата
участ не дотяга?
Може би пак ще се срещнем —
знам, светът голям е, —
доде крача след Ярема...
А може би няма...

Лошо, хора, вредом лошо,
никаква надежда:
накъдето вей ветрецът,
натам се навеждай
и мълчи, и се усмихвай,
та да не узнаят
туй, що криеш във сърцето —
да не те ласкаят.
Хорска ласка... Да я знаят
тез, що са с късмет, а
не дай Бог да се присъни
на сирака клетки...
Тежко ми е да говоря,
да мълча не мога.
Лейте се, сълзици-думи:
слънцето на Бога
не ви суши. Ще споделям
аз поне сълзите —
но не с братец, не с сестрица,
ами със стените
във чужбина... А пък сега
в кръчмата ще ида,
ще се върна, та що прави
чифутът да видя.
Разтреперан, с пищни пръсти
той брои парите
и ги крие... А в леглото —
там, полуоткрита,
дъщеря му лежи, сякаш
цветенце в гората...
Нощницата — разкопчана,
пъшка и се мята...
Душно ѝ е... Нещо тихо
шепне си сама тя.
Тежко, тежко ѝ е, видно,,
сама на кревата...
Неизказано красива
младата жена е...
Старият брои парите,
а — в същата стая —
старата лежи на пода,
хърка под юргана.
А Ярема? Той замина
вече за Олшана.

Конфедерати

«Ей, евреино, отваряй!»
«Троши проклетата врата!»
«Мошеник е, мошеник старият.
Кърти вратата!»
«Господа,
една минутка...»
«Бий с камшика
свинята стара, да не вика!»
«Със нас ли ще се подиграваш ти?»
«Кой, аз ли? Господи помилуй!...»
«Кърти, полковнико, кърти...»
Под напора на бясна сила
вратата литва... И завчас камшика
свирва с люта страст...
«Здравей, чифут, здравей, свиня,
здравей, кучи сине!»
И го шибат. Той се свива,
прави път да минат:
«Добре дошли, ваша светлост.
По какъв ли случай?»
«На ти още... още... Стига!
Здравей, сине кучи!
А къде е дъщерята?»
«Ох, умря, горката...»
«Лъжеш, Юдо! — Пак го бият, —
Де е дъщерята?»
«Ой, панове, гълъбчета,
умря тя и даже...»
«Лъжеш, мръсник!» — «Ако лъжа,
Бог да ме накаже!»
«Не Бог, ние. Хайде, казвай!»
«Защо да я крия,
ако беше жива? Нека
Бог да ме убие...»
«Ха-ха!... Дяволът неверен
служи литургия...
Прекръсти се!»
«Как се прави?»
«Ще покажем ние» —
и полякът се прекръсти,
а след него — Юда.

«Браво, браво! Кръстихме те.
Е, за това чудо
ще ни черпиш, ваша милост.
Чуваш ли, говедо?»
«Ей сега, ясновелможни!»
И реват победно
пановете, пият, плюскат.
Някой там провлича:
«Еще Польска не згинела!»
А кръчмарят тича
час по час до своята изба.
«Живо, Лейба, живо!»
«Ей сега, ясновелможни.» —
И Лейба налива.
«Де ти е цимбала? Свири!»
Кръчмата трепери —
краковяк, мазурка, буен
валс гърми и мерят
своите сили пановете,
сякаш вие буря.
А кръчмарят лицемери:
«Ех, шляхтека натура!»
«Стига вече... Пей, чифуто!»
«Ох, не мога, грешния...»
«Я да пееш, сукин сине!»
«Каква да е? Смешна?...
Ой, живяла Гандзя,
крива и саката,
кръстела се,
говорила:
болят я краката.
На работа не ходила,
а подир момците
и тихичко, и лекичко
тъпчела тревите...»
«Стига тази! Схизматици
веселят се с нея.»
«А коя да ви изкарам?»
Евреинът пее:
«Пред пан Фьодор, ей-ей-ей,
ходи на ръце еврей,
ту отпред,
ту отзад,
край пан Фьодор, пан богат.»

«Добре, стига. Сега плащай!»
«А за какво, пане?»
«Че те слушахме, говедо —
те крещят пияни. —
Дай парите и не дрънкай.»
«Отде да ги взема?
Имам само папска ласка
в това тежко време...»
«Лъжеш, куче! Дай камшика!
И удрете здраво!»
И отново те го бият,
и пак го кръщават.
И от дрехите му нищо
не остана цяло.
«Нямам аз нито стотинка.
Яжте мойто тяло!
Ни стотинка... Помощ, помощ!»
«Ти ще видиш помощ!
Я не врякай, ами казвай,
де ти са парите!»
«Във Олшана... Много пари ...»
той шепти тревожен.
«Ти ли си ги скрил там, казвай!»
«Аз ли? Пази Боже!...
Не... Та, казвам... във Олшана
схизмати са сбрани...
по три-четири семейства
в стая... във Олшана...»
«Туй го знаем. Ний самите
така ги одрахме...»
«Не, за друго ви говоря...
слушайте... ей, страх ме е...
във черквата... у ктитора...
скрити са... в Олшана...
Дъщеря му пък Оксана
е същинска пани —
красавица невиждана,
цвят непомирисан...
А парите! Макар чужди,
но все пак пари са...»
«Все пари са. Все едни са!
Прав е Лейба. Само
нека пътя ни покаже —
та да ни не мами.

Обличай се!» И поемат
всички към Олшана.
Един само под масата
тук пиян остана
и лежи, и тананика
весело и смело:
«My zyjem, ty zyjem,
Polska nie zginela»

Ктиторът

«Тихо в гората
дремат листата;
месецът ясен
кротко сияе.
Излез, душице,
вред тъмнина е;
излез, гугутке,
тук на минутка,
да помълчиме,
да потъжиме,
че надалече
тръгвам таз вечер.
Излез, душичке,
ласкава птичке,
излез на двора да поговорим,
че ми е тежко...»
Така ходи край гората
и пее Ярема,
но Оксана не излиза...
Мина доста време.
Звезди трепкат, хорова
месецът повежда,
слуша славея върбата
и все се оглежда
в кладенеца. А славеят
пее над казака,
сякаш знае, че казакът
тук девойка чака.
А Ярема тихомълком
ходи край гората,
не го слуша, не го вижда...
«Що е красотата,
като нямам късмет и е зла съдбата?

Моите години млади тъй ще отлетят.
Без късмет, самичък, никому ненужен,
като цвят самотен сред полета чужди.
Тоя цвят сланите в миг ще осланят...
Хората за мене са като сланата.
Защо гръб ми дават? Че сирак съм аз.
Едно сърце имах, едно на земята,
една душа топла и тя в тоя час
гръб ми даде...»
Едри, рукнаха сълзите,
поплака той клети, па изтри очите.
«Остани със здраве. Днепър аз ще мина,
щастие ще найда или ще загина
някъде далече. Ти не ще заплачеш,
няма ти да видиш гарван как кълве
тез очи кафяви, тез очи казаки,
що с любов целува ти не нощ, не две...
Забрави сълзите ми, с мен не се залисвай,
забрави, че кле се, друг си намери!
Не съм ти прилика: аз сирак съм, ти си
на ктитора щерка... Друг си избери,
по-добър от мене... Туй ми е късмета.
Забрави ме, птичко, ти от тоя ден...
Но ако научиш, в чуждите полета,
че съм паднал — помоли се ти за мен.
Една, мила, на земята,
за мен помоли се.»
И заплака сиромаша,
и тихичко сви се...
Изведнъж в листака нещо
шумна... Що да види:
скришом, като невестулка,
тук Оксана иде.
Скочи той и я прегърна,
и замряха двама
във обятията нежни.
Тишина. И само:
«Стига, птичко!»
«Още... още...
Изпий ме, Ярема,
мой соколе сив... о Боже,
как съм уморена...»
«Почини си, моя птичко.»
Постла ямурлука.

Засия като звезда
тя и седна тука.
«Поседни до мене.» Свети
месец белолици...
«Де, кажи ми, си сияла
досега, звездице?»
«Разболя се татко, с него
досега се бавих,
шетах, тичах...» Той кори я:
«А мен ме забрави?»
«Ох, какъв си ти, ей Богу!» —
и блестят сълзите.
«Не плачи, аз се шегувам.»
Положи честита
на гърдта му тя главица
и притихна, скрила
своите сълзи. «Виж, шегувам се,
недей плака, мила.
Не плачи, а погледни ме,
малко ни остана —
утре вечер аз ще бъда
в Чигирин, Оксано...
Утре вечер, птичко моя,
хайдамак ще стана...
Ще добия сребро-злато,
ще добия слава,
па при тебе ще се върна
аз богат тогава,
ще ти купя скъпи дрехи,
все в очите право
ще те гледам, ще се радвам...»
«Да не ме забравиш?
Сам богат, край пановете
пан и ти ще станеш,
ще си наидеш панска щерка.
Що ти е Оксана?...»
«Де ще найда по-хубава?»
«Е, земя голяма...»
«Гневиш Бога, душо моя:
по-хубава няма!
Ни в небето, ни зад него,
ни отвъд морето...»
«Що говориш! Опомни се!»
А трепти сърцето,

радостно, щастливо тръпне
то и се вълнува.
И през две-три думи бързат
те да се целуват
и прегръщат се, и плачат,
и си обещават
да се съберат двамина,
та що ще да става...
А Ярема и разказва
как ще си живеят,
щом с късмет, с пари се върне
отново при нея,
как от ляхи ще очистят
цяла Украина,
как той тука ще панува,
ако не загине...
Момичета! Омръзна ми —
все едно и също.
«Лъжеш. Как ще ти омръзне?»
Ами ако в къщи
мама, тате ви заварят
това да четете —
лошо май ще ви се случи,
птички мои светли...
Тогаз... Е, що ще да става!
Това е по-важно...
А би трябвало, девойки,
аз да ви разкажа
как казакът под върбата
нещо затыгува,
как Оксана като гълъб
нежно го целува,
ту заплаче, ту му шепне
със последни сили:
«Сърце мое, съдбо моя,
мой соколе мили...»
До земята чак се свеждат
от мъка върбите!
Няма, няма да разказвам,
че не ще заспите,
мои мили момичета...
Нека те във мрака
се простят тъй тихо, нежно,
както се събраха,

нека никой да не види
как текат сълзите —
моминските дребни сълзи,
момковите — скрити.
Може би, девойки мили,
те пак ще се срещнат
тук, на тоя свят... Ще видим...

Но защо отсреща
всичко светна? У ктитора
в тоя час що става?
Ще погледна, ще ви кажа...
Господ да не дава!
По-добре било би да не виждах, братя!
Срам гори душата... Вижте ги сами:
клеха се да бранят смело свободата,
а сега таз банда мирен дом громи...
О, да е проклета, зли конфедерати,
майката, която в своята утроба
носи ви, роди ви — пълни с дива злоба.
Вижте, хора, вижте тез души сакати!
Трепери в ъгъла евреят.
Конфедерат един ръмжи:
«Кажи, щом искаш да живееш —
и удря ктитора. — Кажи!
Къде си скрил, мръсник, парите?»
Конфедератите го ритат.
На пода хвърлят го. Но пак
във отговор — ни звук. «Глупак!...
Хей, дай смолата вряла! Още!
Хвърлете в огъня дърва!
А виж го, станал е на мощи,
но пак да преклони глава
не ще... Ще кажеш ли?... Тогава
на себе си се ти сърди!...»
В ботушите му те жарава
изсипват, блъскат го в гърди.
«Във темето му гвоздей тикай!»
Не издържа това старика
и без причастие умря.
«Оксано, дъще!» — само рече...
И ляхът кръвожаден спря
в смущение над него. «Вече
готов е той. Какво да правим?

Я църквата му да запалим,
па да се махнем ний завчас.»
«За Бога, помощ! Помогнете!» —
ехти на двора нечий глас.
И тръпнат ляхите. «Спасете!» —
крещи Оксана с всички сили.
Нахълтва. «Те са го убили!»
И пада клета. Главатарят
на своята банда дава знак
и като бити псета стари
изчезват всички в тоя мрак.
А главният на гръб товари
момичето... Ярема, де си ?
Върни се, виж що тука става!
Но крачи той и пее песен
за Наливайковата слава...
Изчезна с ляхите Оксана,
помъкната в далечен път,
и кучетата във Олшана
тук-там полаят, замълчат.

Луната свети. Всички спят.
Спи ктиторът... Той утре рано
не ще се вдигне... Мъченик...
Догаря огънят, изтлява...
Мъртвецът сякаш трепва в миг.
И тихо-тихо в къщи става.

Празник в Чигирин

Хетмани, хетмани! Да станехте някак,
да видехте някак Чигирин сега —
с тежки мъжки сълзи всеки би заплакал:
Чигирин прославен, гордост за казака,
днес лежи в руини, тъпкан от врага...
А площадът, де — като море червено —
войските шумяха и на коня вран —
горд, красив и силен — яхаше засмено
с булава блестеше нашият хетман...
Махне той със булавата —
кипне в миг морето,
буйно плисне и залее
хълмове, полета...
Ала стига... Всичко мина,

защо да разправям?
По-добре е, братя мили,
ний да го забравим.
Спомним ли си — ще заплачем,
ще ни стане страшно...
Но да видим Чигирин ний —
някага казашки.

Месецът изплува бавно,
бавно из мъглата,
червенее, но не свети —
сякаш знай луната,
че на хората ненужна
в тия дни тя става,
че пожарите Украйна
днес ще осветяват.
Едва мръкна, а в Чигирин е
като в домовина,
мрачно, тъжно (така беше
в цяла Украина
в тая нощ, кога ножове
остри осветиха).
Душа жива не се вижда,
вред е пусто, тихо.
Само бухалите бухат,
прилепи прелитат...
Ами хората къде са?
Край Тясмин днес скрито
са се сбрали във гората,
сбрали са се разни —
млади, стари... И очакват
великия празник.
Във гората тъмна, скрити в гъсталака,
конете оседлани тревица пасат,
конете оседлани във гората чакат...
Кого с галоп буен те ще понесат?
Ето кого, вижте: лежат на тревата
хайдамаци смели, лежат и мълчат.
Стонът на Украйна сбра ги във гората.
Като орли страшни те ще налетят
върху враговете,
за жертвите свети
с мъките на ада ще се разплатят.
Посред дъбравата стоят талиги,

пълни със тарани:
подарък от добрата пани.
Умеела — навред мълвят —
да прави дарове уместни
таз пани... Царство ѝ небесно!...
Покрай талигите — навред
е пълно с хора, нямат чет.
От Чигирин дошли, от Смела,
събрани за велико дело
казаки, старшини... Напет
народ са старшините верни —
като един, със дрехи черни.
Разхождат се и до един
поглеждат все към Чигирин.

Първи старшина. Старикът Головати нещо много хитрува.

Втори старшина. Умна глава, седи си в къщи, като че ли не
знае нищо, а като се поогледаш — навсякъде все Головати. «Ако
сам не мога — дума, — на сина ще заръчам.»

Трети старшина. Ама и сина му си го бива! Говорихме си вчера
с Железняк — такива работи ми каза за него, че... Кошевой, вика,
ще стане, не по-малко... А пък може и хетман, когато...

Втори старшина. Ами какъв ще бъде Гонта? А Железняк? На
Гонта самата... самата му е писала: «Когато, казва...»

Първи старшина Тихо, тихо! Камбаните май че...

Втори старшина Не, не — народът шуми.

Първи старшина. Ще се нашуми той, като го чуят ляхите. Ех,
глави стари и разумни! Умуват, умуват, па от ралото направят шило.
Когато торбата е достатъчна, защо ти е чувал? Щом си купил хрян
— яж го. Плачете, очи, изтечете — видели сте какво сте купували.
Няма да умрат парите я! А те мислят, умуват, ни викат високо, нито
мълчат. Ще усетят ляхите — и гони вятъра. Какъв е тоя съвет? Защо
не бият камбаните? Как да накараш хората да мълчат? Не са
десетина души, а, слава богу, цяла Смелянщина се е събрала, ако
не цяла Украйна.

Ето! Чувате ли? Поят.

Трети старшина. Вярно, някой пее. Ще ида да ги умиря.

Първи старшина. Чакай. Нека пее, само тихичко да я кара.

Втори старшина А, това е май Влаха! Не издържа все пак
старикът...

Трети старшина. А как само пее! Когато и да го слушаш — все
разно пее. Я да се присламчим, братлета, да го послушаме. А там,
току-виж, камбаните забият.

Първи и втори старшина. Защо не? Да идем.

Трети старшина. Хайде тогава.

Старшините се примъкват и се притайват зад дъба, а под дъба седи сляп кобзар, край него са се насъбрали запорожци и хайдамаци. Кобзарят пее проточено и тихичко:

«Ех вий, власи, власи!
Що остана от вази?
И вий, молдовани —
кой от вази пан е?
Ваште господари
роби са на татари,
на султани сурови
и са във окови!
Но вий не тъжете,
а се помолете,
със нас се сдружете,
братя ни станете.
Спомнете Богдана,
Богдана-хетмана!
Всеки пан ще стане,
кога ножа хване!
Па със нас във боя,
със Максим-героя
тръгвайте — да парнем
ляхите коварни,
тъй да ги ударим,
че от радост да попадат
дяволите в ада и
небето да ни свети...
Ей така, момчета!»

Запорожец. Хубаво ще погуляем! Истината казва старият, ако не лъже. Какъв кобзар щеше да бъде, ако не беше влах!

Кобзарят. Че аз не съм влах. Бях едно време във Влашко, дадох ми хората прякор, а за какво — не знам.

Запорожец. Това са празни работи. Изкарай още една! Друсни му една за тато Максим!

Хайдамак. Па по-тихичко, да не чуят старшините.

Запорожец. Много ни е грижа за старшините ви. Като чуят, ще послушат, ако имат с какво да слушат. Един старши имаме ние — тато Максим. А той, ако чуе — жълтица ще му хвърли. Пей, старче божи, не го слушай.

Хайдамак. Абе така е, човече. Сам знам, ама пъдарите са по-страшни от кмета или с други думи — докато слънцето изгрее, росата ще изяде очите...

Запорожец. Вятър работа! Пей, старче божи, коя щеш, а то, току- виж, няма да дочакаме камбаните, ще заспим.

Всички. Истина, ще заспим. Изкарай някоя.

Кобзарят (пее):

«Лети орел, лети гордо,
лети под небето;
върви Максим, върви тато
през гори, полета.
Ой, лети орел, след него
летят рой орлета;
върви Максим, върви тато,
след него — момчета.
Запорожците това са,
децата му млади.
И той мисли, що да правят:
нож ли да извади,
гопак буен ли да друснат —
свят да залюлеят,
или с песен те бедата
лиха да разсмеят...
Те ракията не с чаши,
а с черпаци пият,
враговете отвисоко
те секат и бият...
Ей такъв е атаманът,
орелът такъв е.
Във езда, гуляи, битки —
вредом Максим пръв е.
Дом едничък е за него
тъмната дъбрава.
Степ и море — туй е пътя
към злато и слава.
Треперете, вражи ляхи,
бягайте далече:
Железняк по Черния път
се задава вече.»

Запорожецът. Е, това се казва песен! Нищо не можеш да кажеш — и хубаво, и истина. Честна дума, хубаво. Благодарим, благодарим.

Хайдамакът. Аз нещо не можах да разбера — какво там нещо за хайдамаците пъ?

Запорожецът. Ама си загубен, а. Ето какво — да треперят вражите ляхи и да бягат надалече, че по Черния път се задава Железняк с хайдамаците и лошо им пише на проклетите кучета, ще ги колят...

Хайдамакът. И ще ги мъчат, и ще ги бесят! Добре, честна дума, добре! Виж, това е вярно. Честна дума, щях да ти дам жълтица, ако не бях я пропил вчера. Ама що си е попово, то си е готово. Потърпи малко, утре ще ти дам. Изкарай там още една за хайдамаците.

Кобзарят. Парата мене много-много не ме съблазнява. Като има кой да слуша, ще пея, доде не предрезгавея. А па като предрезгавея — две-три чашки от светата водица, и почвам отново. Слушайте, честни хора!

«Нощували хайдамаци
на горска поляна,
край тях тихо конете им
пасли оседлани.
Нощували пановете
в кръчмите еврейски,
напили се, захъркали, па...»

Всички. Тихо! Май че бият камбани. Чувате ли?... Ето...

«Бият, бият камбаните» —
понесе се бърже.
«Ха вървете на молебен,
след туй ще довърша.»
Пръснаха се. Шум и глъчка
изпълни горите.
Вдигнаха те, понесоха
на рамо колите.
А слепецът влах отново
подир тях запява:
«Нощували хайдамаци
в зелена дъбрава.»
Препъва се, забърква се,
не излиза нещо...
«Давай друга, старче божи!» —
викат му горещо
хайдамаците и носят
на плещи колите.
«Добре, момци. Ха сега де,
орли със орлите, да ви видим!»
Ех, земята
родна се затресе —
заиграха те. А влахът
пей ли — пее песен:
«Ей, хоп, крак до крак.
Моми вика млад казак:
«Ела, Гандзя, да те помилувам,
ела, Гандзя, да те поцелувам,

па да идем с теб при попа
с молитва гореща;
нямам жито, нито снопи,
не ще варим леща.»
Ожени се, затыгува —
няма нищо, зле е.
Растат деца под черджето,
а казакът пее;
«В къщи нищо, три-ри-ри,
в избата пак три-ри-ри,
карай, жено, вари
три-ри-ри, три-ри-ри!»
«Добре, добре! Карай, карай!» —
хайдамаците крещат.
«Хоп, троп! Скачай живо!
Ляхите сварили пиво,
ний ще ги гощаваме,
пиво ще им даваме,
а пък щом ги угостим —
към жените ще търчим...
Ой, хоп, крак до крак.»
Пани вика млад казак:
«Пани, пиле мое,
пани, съдбо моя!
Не срами се, дай ръчичка
да се поразходим,
нека всички да треперят,
ние ще побродим,
ний ще си попеем,
ще си поживеем,
пани, пиле мое!
Пани, съдбо моя!»
«Давай, карай! И-ха-ха!»

«Ех, да беше, ех, да бе — крак до крак!
Ех, да беше запорожки казак!
Ех, казак, ама млад, с хубав лик,
па да тръгна с него аз по село,
че не искам да се свързвам —
прости Боже — със старик.
Ех, да беше, ех, да бе...»
«Ей, тихо там! Какво крещите?
А ти, старик, не те е срам,
наместо да се молиш, сам

безчинстваш!» — вика им сърдито
самият атаман. Набързо
оглеждат се и виждат — храм,
тук дякон пей, попове там
кадилници размахват, ръсят.
Замлъкват те. Между колите
поповете вървят — така
с хоругви ходят на Великден —
и казват, с китката в ръка:
«Молете се, молете Бога! —
в ред край светия Чигирин
ще се изправи властно, строго
небесният ни властелин.
А вий Украйна защитете,
не допускайте зверове
да я разкъсат. В боеве
за нашта майчица вървете!
От Конашевич и до днеска
пожарът не угасва, мрат
вред братя и се мятат в треска,
и във занданите лежат...
Навред некръстени растат
децата ни. Ами момите!, »
Украинската красота
у ляха вехне, с непокрита
коса тя ходи по света,
опозорена... А казакът
не иска своята сестра
от робство да спаси. Той чака.
Не се срамува той — о, срам! —
на ляха да слугува сам...
Молете се! Със страшен съд
насам пак ляхите вървят
и страх и ужас ще настане...
Спомнете славните хетмани:
къде, кажете ми, прахът на
славния Богдан почива?
А Остряница? — Няма кът
за негов гроб по наште ниви.
А Наливайко? Мъртви, живи —
тях изгориха ги. Къде е
сега Богун? Ингул е в лед
и вятърът сърдито вее
пак всяка зима. Но къде е

Богун да стане, да натрупа вред
пак мъртви ляхи?... Зъл, вилнее
врагът. А няма го Богдан,
та да обагри пак с курбан
и Рос, и Жълти води... Стене
Корсун сред брегове зелени.
И Алта плаче: «Съхна, братя...
Къде е храбрият Тарас?
Не, не приличат на бащата
децата...» — «Братя, в този час,
о, нека да ни вдъхва сила
ликът на архангел Михаила!
Разплатата не е далеч.
Молете се!»
И те горещо като деца се молят. Друга реч
очакваха те, друго нещо...
Една слава ги очаква —
бялата хустина,
но ще им свалят и нея...
«Нека врагът гине!
Ей ножовете ви, осветени!»
Камбаните бият.
Реват всички: «Осветени.»
Тръпки те побият.
Осветени, осветени!
Врагът ще загине!
Те ги вземат и поемат
с тях по Украйна.

Трети петли

Украйна ляхите терзаха
и този божи ден. Един-
единствен ден във скръб живяха
и Украйна, и Чигирин.
А беше празник в Украйна —
бе Макавей. И той отмина...
И лях, търгаш и дворянин —
от кръв и виното пияни,
покрили степите, със леш —
кълняха мирните стопани,
че нямат нищо за грабеж.
А хайдамаците мълчаха
и чакаха... Ей ляхите заспах,

търгащите все още тук
печалбите на тъмно смятат
и крият злато в тъмнината,
та никой да не чуе звук,
да ги не види... После слагат
златото под дюшека, лягат
и сън нечист заспиват... Юди!
Дано навек се не пробудят!
А месецът бърза тук да се покаже,
да види морето, степта, небосвода,
звездите, земята, скръбта на народа,
та утре на Бога за тях да разкаже.
Ясен месец вижда цяла Украина,
но дали той вижда мойта сиротина,
моята Оксана в тоя нощен час?
Де сега тя страда, къде я терзаят?
Знае ли Ярема, или пак не знае?
После ний ще видим, а сега не тая —
друга песен, братя, аз ще ви изпея:
за теглото черно на родния край.
Не момите с нея хоро ще люлеят —
нашта люта мъка с нея ще играй!
Тази песен чуйте и я разкажете
на деца и внуци — нека всеки знай
как казакът ляха с люта мъст помете
за това, че тъпка бащиния край.
Вълнува се Украина,
дълго се вълнува
и степта във кръв червена
дълго-дълго плува.
Кръвта тече, па изсъхна.
Степта зеленее.
Над дедите ни убити
могили синеят.
Но какво, че са високи?
Никой ги не знае.
За тях никой не си спомня,
никой не ридае.
Само тих ветрец поява
над тях милостиво,
само — сякаш сълзи — сутрин
роса ги умива,
слънце после изсуши ги,
с ласка ги съгрее.

А внуците? Те за пана
златно жито сеят.
И не знаят те къде е
на наш Гонта гроба —
де зарови праведника
вражеската злоба.
Железняк, къде почива
таз душа гореща.
Ех, не знаят... Звяр царува,
за тях се не сецат...

Вълнува се Украина,
дълго се вълнува,
нашта степ във кръв червена
дълго-дълго плува.
Денонощно —- вопли, грохот;
гърчи се земята;
страшно е, а спомниш ли си —
радва се душата,

Месецо мой ясен! Скрий се зад гората,
че съвсем не трябва днеска светлината.
Що, че Алта, Сена ти видял си пръв,
обагрени щедро от човешка кръв,
пролята невинно? Страх ще те обхване
от това, което днеска тук ще стане.
Скрий се зад гората, че да не заплачеш
на стари години...

Тъжно, скръбно сред небето
свети месец бледен.
Покрай Днепър казак ходи
уморен, приведен.
Той е мрачен и невесел
и надолу гледа.
Милата ли го не люби
затуй, че е беден?
Не, обича го, обича
момата желана.
А пък ако не загине
и богат ще стане.
Но защо тогаз тъгува
казакът в гората?
Нещо скръбна, нещо страшно

предчувства душата,
но мълчи и не обажда...
Спят полята бели
и навред край него всички
сякаш са измрели.
Ни петли, ни лай на куче.
Мълчат и се крият.
Само някъде далече
вълци жално вият.
А Ярема върви, крачи,
но не към Оксана,
не на среща с любимата
в милата Олшана —
а на битка към Черкаси,
дето в това време
трети петли вече пеят...
И мълви Ярема:
«Ой, Днепре мой, Днепре, река пълноводна!
Веднъж ли морето ти багри до днес
със кърви казашки, със кърви народни!
Не го напои ти... Но чакай — нощес,
ще станеш от кърви пьян, че във мрака
по цяла Украйна ще пламнат пожари
и шляхските кърви ще текнат, казакът
ще вдигне глава и хетманите стари
ще тръгнат отново във златни жупани,
ще викнем: «Свободни!...» Велики слова!
По нашите степи, гори и поляни
ще блесне — о Боже мой! — пак булава!»
Мълвеше Ярема така и в ръката
си стискаше острия нож осветен.
А сякаш го чу — изрева в тъмнината
и метна вълни-планини, разярен,
Днепър — волен, непокорен.
Остър вятър свири,
гръм гърми, светкавиците
мрака чер раздират.
Не поглежда наш Ярема,
мисли си и крачи.
Една мисъл се усмихне,
а друга заплаче:
«Там е весело и в бедност»
че там е Океана.
А тук... а тук... що ще бъде?

Може труп да стана...»
В това време отнякъде
запах петлите.
«А, Черкаси!... Боже мили»
съхрани ми дните!»

Червен пир

Заудряха камбаните
в цяла Украина;
и викнаха хайдамаците:
«Шляхтата да гине!
Да загине! Облаците
нека ний да сгреем!»
Над Смелянщина небето
цяло червенее.
Първа пламна Медведевка.
Пламъци танцуват.
Гори Смела; Смелянщина
цяла в кърви плува.
Гори Корсун, гори Канев,
Чигирин, Черкаси.
Загоря край пътя Черен
и кръвта разля се
чак до Волин. По Полесие
Гонта се сражава,
а Железняк в Смелянщина
сабята калява.
Във Черкаси, де Ярема
своя нож изпробва:
«Тъй, дечица! Враговете
тикайте във гроба!» —
Железняк крещи и страшен
по пазара броди.
В ред е пъкъл. И в пъкъла
хайдамаци ходят.
И Ярема враговете
поваля — по трима.
«Добре, сине! Удри! В рая
за теб място има!
Ако ли пък жив останеш —
есаул ще станеш.
Ей, колете ги, дечица!»
И децата в рани

в къщи, плевни и мазета
втурват се и мигом
колят всички, всичко вдигат.
«Сега, деца, стига!
Капнали сте, починете!»
Улици, пазари —
всичко плува в кърви.
«Я да ги ударим
още по веднъж, че може
пак да станат тези
некръщавани душици!»
Стихва боят бесен.
Хайдамаците се сбират
и Ярема иде.
«Ей, момче, ела, не бой се,
ела да те видя.»
Той към Железняк пристъпва,
сякаш оня пан е,
свалил шапка. «Откъде си?»
«Аз съм от Олшана.»
«От Олшана? Дето ктитора
псетата убиха?»
«Кого, къде?»
«Във Олшана... —
и добави тихо: —
Откраднали дъщеря му,
ако я познаваш. »
«Ох» — Ярема строполи се,
прошепнал в забрава:
«Оксана...» — «Ясно, значи...
Вдигни го, Микола,
помогни му...» Вдигнаха го.
А той му се моли:
«Брат бъди ми и бащица!
Помогни ми, клети —
остър нож и сили дай ми.
Смърт на враговете,
смърт и мъки, та пъкълът
в страх да затрепери!»
«Добре, сине! За туй нещо нож
ще се намери.
Хайде с нас в Лисянка!»
«Вечно ще ти бъда верен,
мой бащице, атамане,

мой единствен брате!
Аз ще дойда, ще отида
чак накрай земята...
И във ада ще я търся,
ще я търся, пане...
Ала няма да намеря
моята Оксана...»
«Може и да я измериш...
Ами как те викат?»
«Мен? Ярема.» — «А по баща?»
Сви му се езикът.
«Не знам...» — «Така, значи... Пиши,
запиши, Микола,
в списъците — нека бъде...
нека бъде... Голи,
тъй и пиши!»
«Не отива...»
«А Беда?» — «Не става...
Не върви...»
«Я чакай, пиши
Галайда тогава!»
Записаха.
«Е, Галайда,
търси си късмета,
ще го наидеш... Ако ли не...
Момци, на конете!»
Наш Ярема кон получи
и в тоз миг честито
усмихна се, огледа се
и изтри сълзите.
На заставата се спряха —
виж, гори Черкаси.
«Всички ли сте?»
«Всички, тато
«Хайде!»
И разля се
из горите покрай Днепър
войската казашка.
А след тях и Влах, кобзарят,
тътри на опашката
с кончето си и им пее —
песента една е:
«Хайдамаци, хайдамаци,
Железняк гуляе.»

Заминаха... А Черкаси
в пламъци сияе.
Никой го и не поглежда —
смеят се, ругаят
ляхите и разговарят
или слушат Влаха.
Язди Железняк пред всички»
накривил папаха.
Язди си, не разговаря,
смуче си лулата.
А след него, ням, Ярема...
И нито гората,
ни небето, нито Днепър,
блеснал в равнината,
нито щастието, хора,
нито пък бедата
той не вижда и не чува...
Бавно конят крачи.
На Ярема му е тежко,
тежко, но не плаче.
Не, не плаче — змия люта
изпива сълзите
и души го, и го мъчи,
и къса гърдите.
«Ой, сълзи, сълзици дребни!
Защо не течете?
Мъката ми от сърцето
вие отвлечете...
Днепър няма да ми стигне,
мъка да излея...
Ой, Оксано, мъко моя!
Как ще се живее?
Де си ти сега, Оксано,
моя сиротино?
Може би далеч оттука
в тоя час тя гине
и съдбата си проклина
моята Оксана,
може би у пановете
плаче, окована,
и за мене си припомня,
спомня си Олшана
и ме вика: «Сърце мое,
прегърни Оксана!

Прегърни ме, мой соколе,
притисни ме здраво,
нека ляхите проклети
да се подиграват...
Вие вятър и извива
тополата клета.
И момичето се свива —
накъде късмета
духне го... Ще потъгува,
ще забрави... Може
да склони, да стане пани...
А ляхът... «Ох, Боже!
Като искаш, накажи ме,
в пъкъла хвърли ме,
нека гръм връз мен да падне,
ала съжали ме —
тая мъка ми не пращай —
ще тресне сърцето...
Ох, Оксано! Съдбо моя,
сърце мое клето!
Де се дяна, де изчезна?...»
Рукнаха сълзите,
потекоха дребни-дребни,
сякаш заваляха...
Железняк ръка издигна
и всички се спряха:-
«Умориха се конете,
Хайде към гората,
че се съмва...» И се скриха
бърже в тъмнината.

Гупаливщина

Слънцето изгря. Украйна
все още гореше.
Тук-там криеха се ляхи.
А в селата беше
просто страшно: по бесила
магнати висяха,
простите пък на камари
натрупани бяха.
А от врани долетели
чер е небосклона —
спускат се, кълват очите...»

Никой ги не гони —
кучетата и децата
са сами в селата,
че жените, взели вили,
хванаха гората.
Ей такава страшна беше
цяла Украина.
Същи пъкъл... А за какво,
защо хора гинат?
От един баща деца са —
в мир да си живеят.
Не, не могат. Трябва кърви
братски да се леят,
че завиждат, че у брата
къщата е пълна,
че богат е, че си има
и жито, и вълна.
«Смърт на брата!» — и се вдигат,
брат убива брата.
Свърши всичко... Не, не свърши —
остават децата.
В сълзи раснат и порастват —
върти се чекръка —
и се вдигат... И кръв за кръв,
и мъка за мъка!
Кой виновен е, че в братски
кърви са ръцете
ни славянски? Езуитите,
ксендзите проклети!

Шетат волни хайдамаци
по гори, полета,
язди с тях и наш Галайда,
с мъка на сърцето.
Преминаха Вороновка,
Вербовка; в Олшана
пристигнаха... «Да питам ли
тука за Оксана?
Няма никого да питам,
да не се издавам.»
А в туй време и Олшана
вече преминават.
Той едно момче попита!
«Ктитора убили,

казват...» — «Ами! Татко рече»
че го изгорили
и отмъкнали Оксана
проклетите ляхи.
Ктитора на гробищата
вчера го опяха.»
Пусна поводя Ярема,
свят му се замая.
«Защо вчера не загинах,
преди да узная?
А днес, ако падна в боя,
от гроба ще стана,
враговете да убивам»
Къде си, Оксана?»
Млъкна той и затыгува,
къса се душата.
Тежко е на сиромаша
да свикне с бедата.
Стигна своите. И ето —
Боровицки хутор.
Тлее кръчмата, а Лейба
изчезнал нечуто.
И Ярема се усмихна
мрачно, с мъка жива,
Пред евреина до вчера
тука гръб превива...
И му стана жал, че вече
свърши се бедата.
Хайдамаците от пътя
свърнаха в гората.
Настигнаха малко момче,
в кръпки цяло, босо,
със торба на рамо.
«Ей, ти,
я почакай, просяк!»
«Аз не съм ти просяк, пане,
аз съм хайдамака.»
Железняк се смее звънко:
«Вижте го хлапака!
Откъде си?»
« Кириловец.»
«Знаеш ли Будица?
С езеро на края?»
«Зная, пане, аз селото,

езерото зная —
ей оттука преминете —
и до него право.»
«Ами срещал ли си ляхи?»
«Няма ги тъдява.
А до вчера беше пълно.
Венци не светихме —
не дадоха вражи ляхи.
Затова ги бихме!
И ний с тате, с ножовете...
А мама е болна,
иначе тя...»
«Добре, момко.
За словата волни —
на, вземи... Па не губи я!»
Жълтицата светла
взе момчето: «Благодаря.»
«След мене, момчета!
Само тихо! Ей, Галайда,
я ела тук, мили.
Във горичката край хълма
ляхите са скрили
своето имане. Кажи
на момците — всички,
щом пристигнем, да обкръжат
малката горичка...»
Обкръжиха те гората.
Гледат — никой няма.
«О! Момчета, погледнете —
берекет голям е.
Какви круши само зреят...»
Брулете ги, мили!»
И покапаха отгоре,
като круши гнили,
ляхите-конфедерати.
Сбраха ги момците,
потърсиха, намериха
имането скрито
и подкараха ги бърже —
бърже пред конете:
те подкараха да съдят
ляхите проклети
във Лисянка...

Пир в Лисянка

Мръкваше се. А Лисянка
светна надалече:
Железняк и Гонта палят
лулите си вече.
Тъй лули да палят даже
в ада не умеят.
И тече надолу Тикич,
от кръв червене —
от кръв полска и еврейска.
А покрай реката —
и колиби, и палати
горят — че съдбата
не щади големи, малки.
А насред пазара
викат Железняк и Гонта:
«Враговете стари
бийте, та да се покаят!»
И момците бият.
Един моли, друг проклина,
трети плачат, вият.
Други пък се изповядат
пред трупа на брата,
мъртъв вече... Няма милост
страшната разплата!
Не признава, не прощава
и на хубавица.
И тече кръвта червена
вред като водица.
Не остана тук ни старец,
ни дете — загина
всичко полско и еврейско
в тая зла година.
А гори, гори Лисянка,
бушува пожара,
все по-яростно, по-грозно
в нощта се разгаря,
облаците чак достига,
надалече свети.
А Галайда едно знае:
«Смърт на зверовете!»
Мъртвите със нож пробоща,
беси ги, гори ги.

«Малко, малко кръв проляхме,
на мен ми не стига!
Ни един-единствен лях тук
жив да не остане...
Море кръв да се пролее...
Оксано! Оксано!
Де си?» — вика и се
хвърля в огъня, в пожара.
Хайдамаците в туй време
бърже на пазара
мъкнат маси, слагат гозби —
та докато свети, да вечерят...
«Яжте, пийте,
гуляйте, момчета!»
Те пируват, а покрай тях
адът пламенее,
сред пожара, на гредите,
страшно се люлеят
трупове пански... Рухват
заедно с гредите...
«Пийте, деца! Със такива
панове честити
може пак ний да се срещнем!» —
Железняк наш казва
и в един дъх чашата си
мигом той опразва.
«За телата ви проклети,
за душите гнили —
пак ще пия! Пийте, деца,
пий ти, Гонта мили!
Вечно ние с теб ще бъдем
заедно другари.
А къде е Влаха? Хайде,
засвири, кобзарю —
но не песен за дедите,
а за нас — и ние
не признаваме тъгата»
и ний ляхи бием.
Весела изкарай, старче —
за оная мила,
млада, весела вдовица
и как тя тъжила...»

Кобзарят свири и припява:

«От село до село —
музика, целувки:
че яйца продадох аз,
купих си обувки.
От село до село
ще танцувам кръшно:
нямам крава, нямам вол —
една само къща.
Аз ще дам, ще продам
на кума и нея,
във барака край плета
аз ще си живея,
ще продавам вино там,
ще прекарвам, клета,
до зори в пир, игри
с младите момчета.
Ой, дечица, гълъбчета,
вий не се сърдете,
ами вижте как танцува
майка ви напета.
Вас — в школо, на чуждо аз
гръб ще свивам от зори,
но червените ботушки
аз ще скъсам от игри.»
«Хороводна, хороводна!
Я друсни, кобзарю!»
Влах удари — заиграха
всички на пазара.
Свят тресе се. «Давай, Гонта!»
«Давай, брат Максиме!
Да му друснем, да му друснем,
доде не загинем!»
«Ох, не гледайте, момчета,
че съм цял във дрипи;
на баща си съм се метнал
като него пипам.»
«Добре, брате! Честна дума!»
«По-живо, Максиме!»
«Ха сега де!»
«Всички като мен правете:
всякакви моми любете —
и попови щерки мазни,
и мужишки щерки разни.»
Скачат всички, а Галайда,

клетото сираче,
настрана седи невесел,
тежко, горко плаче.
Ех, защо тъжи Галайда?
Със червен жупан е,
има злато, слава има,
но няма Оксана;
няма с кого да споделя
радостта, съдбата;
и ще ходи пак, ще скита
самин по земята.
Той тъгува, а не знае,
че отвъд реката
седи милата Оксана
в панските палати —
с тези същи ляхи, дето
баща ѝ убиха,
а сега зад зидовете
в страх се притаиха.
Седи милата Оксана,
изтръпнала, бледа,
към Лисянка, цяла в огън,
непрестанно гледа
и си мисли, и си шепне:
«Де си, мой Ярема?»
А не знай, че недалече
във същото време
той за нея все си мисли,
дето седне, стане,
и я търси, и зове я:
«Къде си, Оксано?»
И тъгува... А от дола
някой се промъква
във казашки дрехи.
«Кой си?» Замръзна човекът.
«Кой си?» — пита го Галайда
и не му се трае.
«Свързка съм на пана Гонта,
но той там играе...
Та го чакам...»
«Сега, Лейба, друго ще дочакаш!»
«Пази Боже! Какъв Лейба?
Виж ме — хайдамака!
На, копейката... На, виж я...

Нима ти не знаеш!»
«Зная, зная» — и ножа му
във нощта сияе.
«Казвай бърже, мръсно куче,
къде е Оксана?» И замахна.
«Пази Боже! ...
В палата... у пана...
цяла в злато...»
«В миг спаси я,
чуваш ли, спаси я!»
«Добре, добре!... Виж какъв си...
виж какви сте вие...
Чакай, чакай де — отивам!
Парá ще играе,
но ще я измъкна, после...»
«Добре, добре, зная.
Хайде, бързай!»
«Ей сегичка! Гонта забавлявай
до среднощ, а после...
после — какво ще да прави!....
А къде да я откарам?»
«В Лебедин. И живо!»
«Мигом, мигом...»
И Галайда при Гонта отива...
Железняк кобзата взима:
«Поиграй, кобзарю,
аз ще свиря.»
И слепецът скача по пазара,
ту излита, ту пък кляка,
думите не чакат:
«Във бостана пащърнак, пащърнак;
или аз не съм казак, ех, казак?
Дали аз не те обичам, е-ха-ха!
Няма ли да те обличам, и-ха-ха!
Ще ти купя, черновежда,
и ботушки, и одежда.
Хоп-а-хоп, тропа-троп!
Ще те любя аз до гроб!»
«Тропай, тропай гопак!
Тя обикна казак —
стар, плешив,
едва жив,
но късмет е, няма как.
Потъни, късмете, в яма,

и теб, старче, да те няма!
А аз в кръчмата ще ида,
ще си пийна от обида —
една чашка, втора, трета,
пета... шеста... Сладко, вкусно!
Булката във танц се впусна,
а след нея — чер врабец
излети се,
завърти се.
Чер врабец, луд врабец!
Старец булка съблазнява,
булчицата гръб му дава:
«Ти си женен, сатана!
Храни своята жена!
По децата цял ден тичам,
да ги гледам и обличам,
та на хора да приличат.
А ти, старче, не греши,
ти на печката лежи
и не шавай, и мълчи.»
«Ех, когато бях аз млада преподобница,
по цял ден седях и шиех на прозореца.
Който мине — не отмине,
тоз намигне, оня кимне.
А пък аз си шия клета
и поглеждам тез момчета:
Семьоновци,
Ивановци,
я се, мили, облечете,
па да идем на разходка,
па да си попеем кротко...»
«Вкарай квачката в барачката,
пилците — в яхъра...
И...ха!
Вий бащата дъга,
майката седлото прави,
завържи го, дъще, здраво!»
«Май че стига...»
«Още, още!
Сами скачат днес краката. »
«Ей, лей квас на нас,
донеси ни гъби:
веселят се
дядо с баба,

много са си скъпи.
Ей, лей квас на нас,
донеси солчица:
Ей, лей квас на нас,
па хрян донеси ни;
Донеси водица бързо —
брод да търсим, брод да търсим...
«Стойте, стойте! — вика Гонга.
Огънят ни тлее.
Разпалете го!... А Лейба,
кучето, къде е?
Да се наиде и обеси!
Ха, дечица, давай! —
Газеничето казашко
нещо примижава. .
А Галайда: «Атамане,
виж — гори пожара,
гори всичко, като ден е
край нас на пазара.
Хайде, тато, да играем!»
«Вие си играйте,
аз не искам. Ей, момчета!
Топове дайте!
Ударете ги — да видят,
че не се шегувам!»
Скачат мигом момчетата,
щом гласа му чуват.
През реката те минават
и рушат огради.
А Галайда вика: «Тате!
Чакайте... Пропадам...
Там е моята Оксана!
Не палете, братя!
Чакайте да я измъкна
някак от палата!»
«Добре, добре... Ей, Максиме,
хората повеждай!
А ти, момко, ще си найдеш
друга черновежда.»
Зареваха планините,
грозен гръм удари.
Литна замъкът. И мигом
лумнаха пожари.
«Ей, Галайда! Де си, сине?»

Железняк се мята.
Той го търси, но Галайда
пропадна в земята.. .

Доде момците поиграха,
Ярема с Лейба се добраха
до замъка... Вред всичко светна...
Ярема милата прихвана
и полетя той с Оксана
към Лебедин...

Лебедин

«Сираче съм от Олшана,
сираче съм слабо.
Татко ляхите убиха,
а мене... ох, бабо,
страх ме е и да си спомня...
Взеха ме насила.
За това, кое претеглих,
не ме питай, мила.
Аз и плаках, и ги молих,
със сълзи ридаех,
а сърце разбито стина...
Ох, поне да знаех,
че отново ще го срещна,
щях да съм готова
трижди повече да тегля
за едничко слово!
Ти прости ми! Може, мила,
да съм съгрешила,
може Бог да ме наказва,
че тъй съм любила,
че обичам тоя снажен
стан, очите черни,
че се молих аз, горката,
в тия дни неверни
не за мене, не за татко —
Господи, прости ми, —
а за него, за милия —
щастие да има!
Накажи ме, Боже. Всичко
покорно ще срещна...
Мислех си да се убия

тогава аз, грешна.
И щях... ако образът му
не ми вдъхна сили...
Тежко бе ми. Аз си мислех:
«Ох, Боже мой мили!
Той сирак е — кой без мене
ще го приласкае?
Кой за радости и мъки
кротко ще узнае?
Кой ще го прегърне нежно,
път ще му покаже?
На сирака добра дума
тука кой ще каже?»
Тъй аз, бабичко, си мислех.
Тръпнеше сърцето:
«Аз сираче съм, без майка,
без баща останах,
и едничък той обича
клетата Оксана;
щом узнае, че съм мъртва,
сам ще се убие...»
Тъй си мислех и го молих:
«Ела при Оксана!
Чаках, чаках. Но го няма,
самичка останах...»
Зарида... Калугерката
тъжно се надвеси
над Оксана.
«Мила бабо,
кажи ми къде съм?»
«В Лебедин си, птичко моя.
Лежи, имаш треска.»
«В Лебедин ли? А откога?»
«Трети ден е днеска.»
«Трети ден ли?... Чакай, чакай...
Люшка се тръстика...
Всичко гори... Майдановка...
Галайда му викат...»
«Да, Галайда е, Ярема,
той в оная вечер
те доведе...»
«Де е, де е? Сега зная вече!...»
«Каза ми, че след неделя
за теб ще дойде.»

«След неделя! Мили Боже!
Свърши, свърши мойта
черна мъка и неволя.
Всичко ще премине —
че Галайда е Ярема!...
В цяла Украина
го познават... О, видях аз
как села горяха,
как трепереха от ужас
проклетите ляхи,
щом дочуваха: Галайда...
Знаят, псета мръсни,
кой е той и откъде е,
и кого си търси!
Мене търсил, мен намерил,
орел сивокрили!
Прилети, мой скъп соколе,
мой гълъбе мили!
Ох, как весело край мене
всичко, всичко става!
След неделя, мила бабо...
Ах, три дни остават.
Колко много...
«Греби, мамо, жар, жар,
за мен, зная, ти е жал, жал...»
Ах, как весело е всичко!
А ти се не радваш,
защо, бабо?»
«Радвам ти се,
мое чедо младо.»
«А защо не пееш с мене?»
«Изпях се аз рано...»
Тук камбаната удари.
Старицата стана
и отиде да се моли
в храма без Оксана.

В Лебедин в неделя рано
във черквата пяха:
«Исайя, ликуй!» В това утро
Ярема венчаха,
а вечерта той замина
пак със атамана
в път далечен... И остави

своята Оксана...
С Железняк той друга сватба
в Уманщина прави —
дворци пали, ляхи бие...
Булката остави...
А тя гледа: милият ѝ
не се ли завръща —
да я отведе оттука
във богата къща.
Не тъгувай, надявай се
на казака свиден.
А за мен е вече време
във Уман да ида.

Гонта в Уман

Хайдамаците се хвалят,
към Уман препущат:
«От копринен плат, момчета,
ще правим навуща.»

Минават дните летни, братя,
а Украина все гори.
Дечица плачат по селата:
бащите няма ги... Покри
зелените листа позлата,
в мъглите слънцето се скри.
Кръстосват зверове селата
и ръфат мъртвите... Не ги зариха
и вълците със тях храниха,
додето не покри телата снегът...
Но не спряха студовете

грозната разплата:
мръзнат ляхите, на огъня
казаците-братя
греят се... Настана пролет,
цъфнаха цветята,
със тревица подранила
се покри земята.
Чучулигата в полето,
славоят в гората
пролетта приветстват с песни
славят красотата.
Рай и толкоз! А за кого?
За хората. Де са?
Те не искат да погледнат.
Все не им харесва:
да се освети с пожари,
с кръв да се обагри!
Слънце — малко, цветя — малко
Чуйте, хора драги —
ада ви е малко... Кога
ще ви стигне вече
туй имане, що имате?
Човече, човече!...

Пролетта кръвта не спря, тя
не дойде с покоя.
Тежко... А като помислиш
тъй било и в Троя,
и ще бъде...
Хайдамаците колят и пируват.
Дето минат те — земята
в черни кърви плува.
Железняк си син намери —
един в Украина.
Не е рóден, но цял в него:
дето двама минат —
Максим коли, а Ярема
не коли — пирува:
с нож в ръката, на пожара
денува, нощува.
Не помилва, не прощава —
отплаща богато
на ляхите за ктитора
и за дъщерята,

за Оксана... И изтръпва,
спомнил си Оксана...».
Максим вика: «Удри, сине,
доде не настанат
дни щастливи.»
И пируваха — ляхите те биха,
дор от Киев, та до Уман
не ги изстребиха...

Като облак хайдамаците
Уман обкръжиха
в полунощ, а призори
втурнаха се лихо
и ревнаха: «Бийте, братя,
ляхите отново!»
Полетяха по пазара
в ужас parodowi;
побягнаха сакатите
и децата клети.
Стон и вопли. На пазара —
сякаш сред морето
кърваво — стоеше Гонта
с Железняк — грамаден —
и викаха: «Добре, деца!
Така им се пада!»
Но ей — хайдамаци водят
заедно с прелата
две дечица... «Гонта, Гонта!
Ето ти децата.
Колиш нас — и тях убий ги:
те са католици.
Какво чакаш? Заколи ги,
доде са дечица,
че пораснат ли — самички
врата ще ти свият...
«Убийте песа! Кутретата
аз сам ще убия.
Сбирай хората. Кажете,
католици ли сте?»
«Католици, тато... мама...
«Господи пречисти!
Трайте, трайте! И сам зная...
Народът събра се.
«Мойте деца... католици...»

Гонта викна властно:
«За да няма разни думи...
и раздори разни...
Клетва дадох аз да бия
всички католици.
Деца мои, деца мои!
Защо сте дечица?
Защо ляхи не трепете?...»
«Ще ги трепем!» «Клети!
Няма, няма!... Вашта майка...
Нека е проклета
тая мръсна католичка,
що ви е родила,
що не ви е удавила,
не ви е убила —
поне щяхте да умрете
тогаз православни...
А сега... Дечица мои...
Какво да ви правя?
Целунете ме, дечица —
не аз ви убивам,
а клетвата.» — Вдигна ножа
и — кръвта изстива —
паднаха във кръв децата...
«Тато! — прошептяха. —
Тато... ние не сме ляхи!
Ний...» — и замълчаха.
«Да ги погребем?» «Не бива!
Те са католици.
Синове, дечица мои!
Защо сте дечица?
Защо ляхи не сте били,
що не сте убили
таз проклета католичка,
що ви е родила?...
Хайде, брате!»
И тръгнаха с
Максим по пазара,
и викаха: «Бийте, деца,
враговете стари.»
И биеха: огън буен
цял Уман обхвана.
Ни в палати, нито в черкви
жив човек остана.

Толкоз кръв не е попила
никъде земята!
Базилиан школа, дето
учеха децата,
Гонта сам руши и вика:
«Ти пои с отрова
моите деца невръстни!
В мръсната утроба
на добро не ги научи!
Бутайте стените!»
Хайдамаците стените
бутаха сърдити,
разбиваха о скалите
ксендзовете стари,
учениците зариха
живи във бунара.
До късно тук ляхи те бесиха, клаха.
Човек не остана. А Гонта крещи:
«Ей, човекоядци! Излезте! Вземаха
децата ми мръсните папски души...
Децата мои мили, къде сте се скрили?
Тежко ми! ... О, кърви от ляхските жили
аз искам да пия, да текне кръвта —
да видя как ляхските кърви чернеят.
Защо не повече ветреца от степта
и ляхи презрени към мен не навее?
Не мога да плача! Праведни звездици,
зад облак се скрийте... Нещастен баща...
погубих — о Боже — аз своите дечица...
Къде да се скрия?...» Тъй Гонта крещя,
по Уман търчейки... А както бе вчера —
казаците маси поставят в кръвта
и пир сред пазара оглася нощта...
Възмездие сетно и сетна вечеря!
«Гуляйте, дечица! На всички страни —
колете и пийте, доде душа иска! —
Максим се провиква. — Я, старче, друсни
такава една, че море да заплиска
и моите момчета да тропнат на воля.»
И почна старикът:
«Ех, баща ми е кръчмар,
обущар;
мама е предачка,
тъкачка;

мойте братя — кой кат нас! —
в тъмен час
от зелената дъбрава
докараха крава
и мъниста...
Кой е като мене,
като Христия!
На роклята — лист до лист,
а ботушките — подковани.
Стана сутрин рано,
кича се с мъниста,
па кравата напоя,
издоя,
па с момците постоя,
постоя,»
«Е-ха, ей, момчета,
вий вратата заключете,
а ти, старо, не тъжи,
а до мен се приближи!»
Всички пеят и пируват.
А Гонта къде е?
Що с казаците не пие,
не пие, не пее?
До това ли му е нему!
Той децата жали
и тъгува...
А кой е тоз
в черно наметало,
дето ходи по пазара,
сякаш търси нещо?
Ето — спира... Ето — рови...
После се навежда
и два малки трупа детски
вдига... по пазара
през убитите прекрачва,
скрива се в пожара
зад черквата... Кой е този?
Гонта, мили Боже —
носи своите дечица,
в гроб да ги положи,
та телцата малки, нежни
да не ръфат псета...
Той по улиците тъмни
се промъква клети —

никой, никой да не види
де ще ги зарови,
как децата ще оплаче
със сълзи сурови.
Той в полето ги изнесе,
от пътя далече,
с ножа гроб им той копае.
Грей Уман таз вечер
и на Гонта ярко свети,
на децата свети.
А те сякаш спят във дрехи...
Защо тръпнеш, клети?
Ни крадеш ти, ни имане
криеш във земята,
а трепериш... Вик се носи
далеч в тишината —
него викат, него търсят.
Не чуе, дълбае.
Сред степите на децата
дом дълбок копае.
Изкопа го... Взе телцата...
сложи ги в земята.
Не поглежда, сякаш чува:
«Не сме ляхи, тате...»
Па из джеба си извади
кърпа от коприна,
целуна ги, прекръсти ги,
покри ги двамина
и направи крачка...
Но се върна и отметна
кърпата... Той плаче:
«Деца мои, деца мои!
Вижте Украина —
вий за нея загинахте
и аз ще загина.
А кой мен ще ме зарие?
По чужди полета
кой за мене ще заплаче?
Съдбо моя клета!
Какво стори ти със мене?
Що деца ми даде?
Защо по-рано душата
ти не ми извади?
Щяха те да ме погребват,

а не аз децата.»
Па целуна ги, покри ги,
сложи ги в земята.
«Спете кротко, деца мои,
във земята черна.
От човешки гроб лиши ви
майка ви неверна.
Спете, мили, и във рая
Господа молете —
нека той да ме накаже
за вас, мои клетки,
за греха велик, що сторих.
Мили мъченици!
Простете ми... Прощавам ви,
че сте католици.»
Па зари ги и с чимове
той покри земята —
да не знае никой де са
на Гонта децата.
«Почивайте, чакайте ме.
Свърши се и мойта.
Аз живота ви скъсих, но
скоро сам ще дойда.
Мене кой ще ме зарие,
кой ще потъгува?
Хайдамаците... Последен
път ще попирувам! ...»
Върви Гонта. Ту се спъне,
ту се олюлее.
Грей пожарът. Гонта гледа...
па взе да се смее...
Страшно, страшно се усмихва,
в пушека той влезна.
И се скри... И ето — вече
във дима изчезна.

Епилог

Отдавна туй време далечно отмина,
когато аз бродих' — бездомен сирак,
без хляб и без дрехи — по таз Украина
де бродил е Гонта навред с Железняк.
Отдавна по техните пътища крачех
със боси крачета и тихичко плачех,

и търсех да найда там хора — от тях
добро да науча... И спомнил, разбрах:
тъгувам за младата мъка — за нея
готов съм — и няма ни миг да жалея —
аз късното щастие свое да дам.
Безкрайните степи и мъката млада
припомнях си, спомних си тате и дядо .
Баща ми почина, но дядо е там.
Понякога в празник, затворил «Миней»,
с съседа се чукне, та в мир да живеят,
баща ми и моли той дядо ми пак
за дните отминали да ни разкаже,
за волния Гонта и за Железняк.
И светват очите столетни и даже
гласът става млад и се лей като дъжд:
как ляхите били, как Смела горяла...
Съседите тръпнат, съседите жалят.
И аз, малчугана, и аз неведнъж
за ктитора плаках, извърнал главата,
та те да не видят сълзите, тъгата.
О, жив да си, дядо, че ти съхрани
в главата столетна казашката слава,
та аз, твойт внук, в тез нерадостни дни
за нея на внуците пак да разправам.
Простете ми, добри хора,
че без да се справям
с разни книги — по простому
за туй ви разправам.
Така моят дядо — Господ
здраве да му дава! —
ми разправа. Не знаеше
старикът тогава,
че ще четат тия думи
книжовници... Нека
да си дрънкат! А аз трябва
отново далеко
да се върна, да довърша,
па да си почина
и насън макар — да видя
тая Украина,
дето бродеха казаците
със ножове свети,
пътищата, де шляпаха
моите крачета...

Погуляха хайдамаците,
ех, почти година
с ляхски кърви поливаха
нашта Украина
и млъкнаха, ножовете
остри нащърбили.
Де е Гонта? Ни кръст, ни гроб.
Ветрове завили
хайдамаците развяха —
кой ще го оплаче?
Гонта има брат, но де си,
де си, Железняче?
Черен слух дойде до него,
до брата наречен —
че загинал Гонта в мъки
там далеч, далече.
И за първи път в живота
Железняк заплака,
не изтри дори сълзите
и умря бедняка.
Скръбта черна го съсипа
в чуждите полета,
в земя чужда го зариха —
туй му бил късмета.
Хайдамаците погребяха
желязната сила,
па издигнаха над него
висока могила,
па се пръснаха обратно,
откъде дошли са...
Само моят скъп Ярема
тука се улиса,
стоя дълго той. «Почивай
в чужд край, тато клети,
че за тебе няма място
в родните полета...
Спи, казаче... Все за тебе
ще си спомни някой...»
Па си тръгна сиромаша,
тръгна си, заплака.
Дълго, дълго се оглежда,
па по пътя хвана.
Само черната могила

сред степта остана.

Хайдамаците посяха
жито във Украйна,
но плода му не събраха...
По степта безкрайна
няма правда, не поникна —
кривдата уби я.
Пръснаха се хайдамаците —
кой по кръчми пие,
кой пък граби из горите
и тъй преживява.
И до днеска им остана
тая мрачна слава...
А в туй време Сеч загина —
кой към Кубан хвана,
кой пък мина отвъд Дунав.
Едно тук остана:
нашете прагове Днепровски,
Те реват и пръскат:
«Нашите деца убиха
и нас ще разкъсват.»
Но реват и ще реват те —
прости им човека.
А Украйна, майчицата —
тя заспа навеки.

Оттогава във Украйна
жито зеленее;
нито стон, нито топове,
само вятър вее,
вий върбите край реката,
бурена в полята.
Млъкна всичко. Нека мълчи —
туй му е съдбата.
Само привечер край Днепър,
в своя бяг унесен,
крачат стари хайдамаци
и си пеят песен:
«Нашият Галайда има дом богат и личен.
Пей, море! Добре, море!
На добро ще е, Галайда.»

Предисловие

След словото — предисловие; би могло и без него, но как да ви кажа: всичко напечатано, което съм виждал — само съм виждал, а съм чел съвсем малко, — всичко си има предисловие, а аз да нямам. Ако не печатах своите «Хайдамаци», и предисловие нямаше да бъде нужно. А щом ги пускам между хората, трябва и да им дам нещо, за да не се присмиват на дрипльовците, за да не кажат: «Виж го ти! Да не би дедите и бащите ни да са били по-глупави, та дори буквар без предисловие не пускаха на бял свят.» Така че не ми се сърдете, предисловие е нужно. Но как да го наредя, та, как да ви кажа, и кривда да няма, и правда да не се вижда, а така, както се съставят всички предисловия. Убийте ме, не умея; би трябвало да миля, но ми е съвестно, а да хуля, не ми се ще. *Начнем же уже начало книги сице:* весело е да погледаме слепия кобзар, който си седи с момъка край стобора, и весело е да го послушаме, когато запее песен за това, което отдавна е минало, как са се борили ляхите с казаците; весело ти е... а все пак ще кажеш: «Слава Богу, че е минало» — а още повече, като си спомниш, че ние сме от една майка деца, че всички сме славяни. Сърцето ме боли, а трябва да разказвам: нека видят синовете и внуците, че бащите са бъркали, нека отново се побратимяват със своите врагове. Нека с жито, с пшеница, като със злато, покрита да бъде и неразделена от граници да остане навеки от море до море — славянската земя. За това, което е станало в Украйна през 1768 година, разказвам така, както съм чул от стари хора; напечатано и разкритикувано нищо не съм чел, пък и май че няма нищо. Галайда наполовина е измислен, а смъртта на олшанския ктитор е правдива, защото още има хора, които са го познавали. Гонта и Железняк, атаманите на това кърваво дело, може би са показани от мен не такива, каквито са били — не мога да гарантирам. Дядо ми, Господ здраве да му дава, когато започне да разказва нещо такова, което сам не е виждал, а е чувал за него, отначало казва: «Ако старите хора лъжат, и аз лъжа.»

Песен на караулния пред затвора

Горд, за четири години
воеводата замина
на една война.
Хлопна тежко порти стари
и заключи с катинари
своята жена.

Би се дълго с враговете

старият ревнив владетел.

Срокът отлетя.
Воеводата се върна
свойта мила да прегърне
в къщи... Ами тя?

Потъгува, не посърна
и прозореца превърна
бързо във врата.
След година с пеленаче
песен пее, а не плаче.
Ей я песента:

«Ой, нани, нани, сине, Яне мили,
татари да бяха старика убили,
вълци да срещнеше в нощите бели!
Ой, нани, нани, на меки постели...»

Гамалия

«Ой, няма, няма ни ветреца, ни полъх
от майката Украйна!
Готвят ли се наште турците да бият —
не знаем ние в чужбина.
Ой, повей, повей, ветре, през морето
на Велики Луг от полята,
изсуши сълзи и заглуши окови,
и развей тъгата.
Ой, размятай, море, вълна до вълната,
с лодките лудувай,
че за нас, ех, за нас днес казаците
към султана плуват.
Ой, Боже, наш Боже, макар и за друго —
носи ги от Украйна:
да чуем за нашата, казашката слава,
да чуем, па да загинем.»

Така във Скутари казаците пеят,
те пеят, а сълзи казашки се лееят,
разпалват казашката черна тъга...
И ревна Босфорът — за първи път чува
казаки да плачат — и в миг развълнуван,
удари брега и вълните му — тръпки

по кожа на бик — полетяха със рев
и с вятъра, в ярост безсилна заплакал,
преминаха страшни през Черно море,
в Лиман долетяха вълните във мрака
и в Днепър тъгата казашка се вля.
Старикът ревна и мустака
от грозна пяна побеля:
«Ей, спиш ли? Слушай, брате Луже!
Хортице-сестро!...» Грохот дружен
му отговори: «Слушам! Слушам!»
И Днепър с лодки се покри,
и песен гръмна призори:
«Младата кадъна има
дом голям край моста.
Вий, море, и гърми,
и скалите ломи!
Тръгваме на гости!
Младата кадъна има
в джобовете злато.
Не за злато летим,
а да освободим
от плен наште братя!
Младата кадъна има
паша, еничари.
Трепери, жалък враг!
Не познаваме страх
ние — млади, стари.»

Те си плуват и си пеят.
Вятър май започва...
А пред всички Гамалия
лодката насочва.
Буря, буря се надига.
Гамалия, чуй ни!
— Няма нищо! — И се скриват
зад вълните буйни.

Византия спи на харемите в рая.
Скутари почива. Едничък отвън
Босфорът на стража шуми и ридае —
Византия иска да вдигне от сън.
«Не шуми, Босфоре, не буди султана,
с пясък ще засипя твойта красота!
Или ти не виждаш гостите в жупани,

дето ти ги вода, скрити във нощта?...»
Тъй рече морето във смутното време
(обича славянина горд, мустакат).
И млъкна Босфорът. Кадъната дреме
и дреме султанът в харема богат.
Еднички не дремят в Скутари, в зандана,
казаците мили. Що чакат сега?
По своему молят се те, оковани...
И плачат вълните, и бият брега.

«О Боже мил на Украина,
не позволявай на чужбина
да срещнем в робство своята смърт,
из чужди гробове да станем,
да се явим на твоя съд
с ръце, в желязо оковани,
пред своите братя да застанем
във пранги...»
«Ей, коли, сечи!
Бий нечестивите душмани!»
Кой там отвън крещи, търчи?
Ей, казвайте, кои сте вие?
Трепти сърцето, Гамалия!
Скутари се вие.
«Бийте братя!» — от стената
вика Гамалия.
Реве с оръдия Скутари,
реве със бяс неверник-враг.
Но смел е волният казак
и бяга, бяга еничарят.
Гамалия сред пожари
ходи по Скутари
и разбива сам тъмници
и окови стари.
«Сиви птици, излетете,
пая си вземете!»
Скачат младите соколи —
реч християнска трепна
подир толкоз страшни мъки!
И нощта се сепна.
Майко-нощ, не си видяла
нашта мъст юнашка!
О, не бой се, а погледай
тоя пир казашки!

Тъмно вред е, като в делник,
а празник е, братя.
Не злодеи с Гамалия
дъвчат мълчешката
къс сланина. «Ей, да светнем!»
И чак до небето
горят кораби и мачти
и Скутари свети.
А Византия се сепва
и очи опулва,
и на своите на
помощ бърза да отплува,

Византия със бяс се мята.
Ръце протяга към врага,
изскача в ярост на брега...
И пада в кърви на земята.
Същински ад — гори Скутари.
Кръвта се лее по пазара,
в Босфора алена блести.
А същи птици в лесовете —
казачеството смело шета:
смърт всеки враг ще сполети!
Горелият не ще пламти.
Казаците рушат стените,
във шапките си мъкнат злато
и пълнят лодките богато...
Скутари падна. И момците
край лодките се сбират в миг,
лули от пламъците палят,
па скачат в лодките със вик
и литват по вълните али.
Те си плуват като в къщи,
като на разходка
и нали са запорожци —
пеят в своите лодки:

«Атаманът Гамалия
славен атаман е.
За разходка по морето
в Украйна събра ни,
в Украйна събра ни
слава да добием
и от турци своите братя

да спасиме ние.
Ей доплува Гамалия
до Скутари в мрака.
Седят братя-запорожци
и смъртта си чакат.
Ей извика Гамалия:
«Ще живеем ние,
ще живеем и ще пеем,
турците ще бием
и със техните килими
плевни ще покрием!»
Запорожците излитат,
жадно жънат жито,
жито жънат и се смеят,
и задружно пеят:
«Слава тебе, Гамалия,
вредом по земята,
вредом по земята,
в цяла Украина,
че казака не остави
да умре в чужбина.»

Със песен плуват те, а смел
след всички плува Гамалия:
орлите пази стар орел!
А над Босфора вятър вие,
Византия в нощта се крие —
бои се тя Монахът пак
да се не мерне тук отново
или хетман Иван Подкова
да не даде за битка знак.
Плуват те, а слънце вече
багри морските вълни
и морето надалече
шумно плиска и звъни.
Гамалия, вятър скита.
Виж... морето... нашто...
И изчезват зад вълните
лодките казашки.

Кукумявка

Млада майка син роди си
в зелена дъбрава,

па му даде черни вежди
и очи кафяви.
В своите дрехи го повива
и светците моли
да му пратят милостиво
и късмет, и воля.
«Нека да ти прати, сине,
майчицата божия
туй, което твойта майка
да даде не може.»
Вода носила до изгрев,
в треви го къпала,
до среднощ го люляла,
до зори му пяла:
«Спи в горите...
Кукувица питах,
кукувица кука
и вещай сполука:
цели сто години
ще ти се любувам,
ще се контя, сине,
ще господарувам.
А ти ще израснеш,
мое слънце ясно,
като княз прекрасен,
висок като ясен,
едър, строен, силен,
красив, мили сине.
Ще ти найда, чедо,
чак отвъд морето
богаташка щерка
или офицерска,
ще ти найда, сине,
момиче-картина!
Та когато премени се
със шуба зелена
и с пантофи кръв-червени
и мине край мене,
като паун — рай да стане
къщата красива.
Говорете си. В къшето
ще седя щастлива...
Ой, сине, мой сине,
гален мамин сине!

Няма друг от теб по-хубав
в цяла Украина!
Няма и не ще да има —
гледайте го, хора!
А късмет... късмет самичък
ще си наиде скоро.»

Кукувице, кукувичко?
защо я излъга,
защо, мила, обеща й
сто години дълги?
Има ли съдба послушна
нейде на земята?
Да имаше! Всяка майка
щеше за децата
да примамва чак от немско
волността, съдбата...
Но къде ти... Виж, нещастна
ще срещнеш по-скоро
и по пътя и край пътя,
вред, де има хора.

Майка своя син отглежда —
цветенце в градина.
Отглежда го... А в туй време
бащата почина.
И остана тя вдовица,
макар още млада
и не сама... все пак тежко...
Тя се мъчи, страда...
па съвети у съседи
да търси намина...
И решиха съседите:
стани ратайкиня!
Обедняла, гола, боса,
своя дом остави
и глави се... В труд и мъка
времето минава.
Данъците тя си плаща,
ден и нощ работи,
купи дрехи на детето,
въпреки теглото,
та и то — вдовишко чедо —
да ходи в школото.

Ой, късмете, късмете,
ти, вдовишки късмете!
По гори ли, в поля ли,
дрипав циганин клети,
ти с бурлаци пропадаш?
Тече вода и нагоре
към къща богата;
кладенец беднякът трябва
да рий край реката.
В двор богат децата раснат —
върби в долината.
У вдовицата едно е
и то — стрък в полята.

Щастието тя дочака,
синът ѝ порасна,
хем писмовен, хем красавец
сякаш слънце ясно!
Като в рая покрай Бога
тя живеи щастливо.
Край сина ѝ се навъртат
все моми красиви.
В него влюби се богата,
но не го целува;
кърпичка му тя извеза —
но не го дарува.
Лоши дни иззад морето
към вдовишка къща
се промъкваха... Момците
оковаха бърже
и поведоха по пътя —
сбираха войници.
След сина си се упъти
клетата вдовица.
Спираха ли нощем —
и слагаха стража,
до обоза вдовицата
не пускаха даже.

Ей, на преглед ги докарват —
подбират солдати;
все са хилави, все дребни
децата богати.

Тоз сакат е, оня гърбав,
обиден от Бога,
тоз не бива да го вземат,
че са в къщи много.
Все не стават, все ги връщат
майчински във къщи.
У вдовицата — един е
и той точно по аршина.
Пак стопанството заряза,
родната си къща,
у евреи тя глави се
за хляба насъщен,
че християните не щат я:
«Стара вече става,
не я бива...» — те си думат,
комат ѝ подават.
Не дай Боже на никого
да си няма близки,
не дай Боже от богати
и вода да искаш!
По стотинчица изкарва.
но пари събра тя,
във войската на сина си
писъмце изпрати
и олекна ѝ. Година
мина, втора, трета
и десета...А все няма
вести от момчето.
Няма вести: що да прави?
Да вземе торбата,
па да тръгне... кучетата
да дразни в махалата.
Взе торбата, па излезе
и седна в полето,
в село вече се не върна,
ден и нощ там клета
все седеше. А години
ден след ден минават.
Сгърби се и се набръчка —
не я и познават.
Та и на кого е нужна
старицата клета!
Тя седи и все си гледа
пътя и полето.

Мръква, съмва се, пак мръква
над степта голяма.
А москалят, а синът ѝ
няма го и няма.

Край вира ветрецът вечер
тръстика люлее.
Майката сина си чака
да вечеря с нея.
Край вира острица тънка
шепне до зори.
Малка мома казак чака
в тъмните гори.
Над вира се носи вятър,
свива ракитака.
Плаче майка сама в къщи,
а момата — в мрака;
черновеждата поплака,
па запя накрая;
стара майчица поплака,
па взе да ридае.
И рида тя, и се моли,
и кле всичко свято...
Страдат майките, кога са
без късмет децата!

Тя ръцете тънки, криви,
вдига към небето,
своята съдба проклина
и зове детето.
Умори се да ридае,
млъкна тя и само
през сълзи към пътя гледа
със тъга голяма.
Гледа ден и нощ, па почна
всекиго да пита:
«Не видяхте ли сина ми,
москаля, де скита?...»
Ни видели, нито чули
за сина-сираче.
Тя седи, седи и вече
ни пита, ни плаче...
Тухла стиска до гърдите
и ту с яд беснее,

ту я син нарича с обич
и все я люлее,
и през сълзи тихо-тихо
песен тя й пее:
«Запали къщата змията,
каша свари на децата,
а войниците вървят,
а пък гъските летят,
сиви гъски във простора,
на четворки, на четворки.
А на хълма орел
над казак се е свел
и с клюна си сърдито
вади, пие му очите,
а момичето в гората
го очаква от войската.»

Денем търси из боклуци
счупени парчета
и ги крие — за подарък
на своето чедо.
Нощем пък, коси разплела,
по селото скита
и ту пее, ту пък вие
страшно, жаловито.
Хората се люто сърдят
да спят им не дава,
пък и тъпче край плета
коприва, кощрява...
А след нея със тояги
денем деца тичат,
гонят я и кукумявка
на смях я наричат.

Сън

Всеки свой късмет си има
и свой друм в живота:
тоз изгражда, оня бута;
трети не селото —
цялата земя оглежда —
няма ли край земен,
който в гроба със себе си
да може да вземе?

Тоз на карти там обира
в къщата му свата,
оня тайно във кьошето
точи нож за брата.
А пък други, тихи, трезви,
богобоязливи,
щом те видят в нещастие —
като котки диви
мигом с нокти зли те сграбчват
право за сърцето
и не чуват ни жената,
ни децата клети.
Трети пък все черкви вдига —
друг човек едва ли
тъй отечеството люби
и така го жали,
тъй от миличкото точи
кръв, като водица!...
А народът все си трае,
опулил очици!
«Може би така и трябва»,
тихо казва само.
Тъй и трябва, да! Защото
няма Господ, няма!
Вий се впрягате в ярема
и с вяра голяма
чакате награда — рая.
Но рай няма, няма!
Събудете се и вижте:
всички на земята —
и царчета, и бедняци —
от Адам са, братя.
Тоя... Оня... А аз кой съм?
Чуйте, добри хора:
аз гуляя в празник, в делник;
пия без умора.
Вий завиждате? Мълчете!
Няма, няма нужда,
аз не чувам. Свойта пия,
а не кръвта чужда!

От весел пир пиян се връщах
покрай плетищата едвам
и тъй си разсъждавах сам,

додето да си ида в къщи.
А в къщи — ни деца крещят,
ни пък кавги женски,
тишина, блаженство,
струи се божа благодат
в къщи и в сърцето.
И заспах в сенцето.
А пийнали заспим ли ний,
гърми ти с топ в селцето.
Ще спим, а ти се бий!
И чуден сън, сън странно дивен
тоз час ми се присъни:
и трезвеник се би надънил,
скъперник дал би златна гривна
да види туй насън поне.
Но как пък не!
Аз виждам: сякаш кукумявка
лети в нощта, проклетата,
над лесовете,
над дълбоките дерета,
над широките полета,
лети проклета.
И аз летя след нея, братя,
летя, прощавам се с земята:
«Прости, свете, прости, земьо,
неприветлив крайо,
моите мъки в облаците
аз ще закопая.
Ех, вдовице — Украино,
майчице нещастна!
Аз оттам при теб ще слизам,
мое слънце ясно,
да говоря с тебе, мила,
и да се съветвам;
посред нощ над теб ще падам
като роса светла.
Ще тъгувам с теб, додето
слънце не изгрее;
дорде твоите деца тръгнат
в бой против злодея.
Ти прости, вдовице клета,
майчице любима,
ти дечицата отглеждай —
има правда, има!»

Летим. Аз гледам: вече съмва,
изток сякаш пеш е;
славейче в гората тъмна
слънцето посреща.
Тихичко ветрец поява,
степите светлеят,
в долините край реките
върби зеленеят.
Дръвчетата са навели
клони до земята,
като стражи, тополите
говорят с полята.
С красота обвито всичко,
дето да погледна,
зеленее и се мие
със росица дребна;
мий се, слънцето, посреща
земята любима...
И това начало няма,
ни пък край ще има!
Никой тая прелест дивна
да убий не може...
И туй всичко... Душо моя,
защо се тревожиш?
Ех, душа нещастна моя,
за какво се грижиш,
за какво жалееш? Или ти не видиш,
или ти не чуваш плач и стон навред?
Погледай, послушай; бързам аз напред,
бързам да се скрия зад облака, мила,
че там власти няма, няма там бесила,
че там се не чуват хорски плач и смях.
Погледни — във рая, който ти напусках
ризата бедняшка, без да ги е грях,
с кожата събличат, в двореца препускат —
трябва да обуйт царските дечица!
А ей там, погледай, разпъват вдовица
за данък; сина ѝ — едничка надежда —
във вериги тежки в казарма отвеждат!
Малко са войските! А там, виж, умира
край плета детенце, а майка му свежда
гръб на чужди ниви, пшеница събира.
Ех, защо ми сте на мене

вий, очи човешки!
Защо вий не сте изтекли
със сълзите тежки?
Мома млада със детенце
нещастно се скита,
баща, майка гръб ѝ дават,
чуждите я ритат!
А синчето господарско
с двајсетата ходи,
крепостни души продава,
пропива народа!
Господ вижда ли отгоре
мъките, сълзите?
Вижда, но и той помага
като планините,
що с човешки бели кости
цели са покрити.
Душо моя, ти, нещастна!
Стигат ни бедите!
Я да вземем ний отрова,
в преспите зарити,
а пък мислите нещастни
при Бога да пратим,
да го питат — докога тук
от злодей ще патим?
Лети, моя мисъл, моя мъко люта,
па вземи и всички злини и беди,
своята дружина — с тях си расла ти,
с тях си се любила и у тях на скута
бозала си мляко. Вземи ги, лети,
по небето тия орди изпрати!
Нека черни и червени
пламъци повеят,
нека с трупове земята
да осее змеят.
А без теб сърцето нейде
ще скрия и бързо
аз ще тръгна накрай света
рая да си търся.

Летя отново над земята
и се прощавам с нея, братя.
Тежко, тежко се оставя
майчицата скъпа,

но по-тежко е да гледаш
все сълзи и крѣпки.

Летя, летя, а вятър вее,
пред мене вече сняг белее,
край мен борове и блата,
мъгла, мъгла и пустота.
Не виждат се следите тежки
на страшните крака човешки.
Ей, люде, хора! В тоя час
гост няма да ви бъда аз!
Вий пийте и гуляйте—
няма да ви чувам,
сам-самичък в снеговете
аз ще си ношувам.
И додето разберете,
че има долина
с кръв и сълзи неросена,
аз ще си почина...
Ще почина аз...

Но слушам —
звъннаха окови
под земята... Я да видя!...
О, хора сурови!
Откъде се взехте тука?
Що търсите вие
под земята? Май че няма,
няма да се скрия
и в небето... За какво съм
аз така нещастен?
На кого съм сторил лошо?
Чия ръка властна
в тяло закова душата,
запали сърцето
и развѣди мисли черни —
гарвани проклети?
За какво ли ме наказват,
за какво? Не зная.
Дали аз ще се избавя,
ще дочакам края?
Не виждам, не зная!

Виж — мъртъвците оживяват,

из тесните гробове стават,
те правдата да защитят
на страшния последен съд!
Но за съд не се надигат
мъртви и убити —
оковани живи хора
от дън-дълбините
вадят злато — да залеят
уста ненаситни,
алчни!... Туй каторжници са.
А защо? Бог знае...
А пък тайна и за него
може би това е.
Ето там злодей изпечен,
с клеймо на гърдите,
влачи тежките вериги,
скърца със зъбите —
да убие другаря си,
готов е бандитът!
А на свободата царят
сред тях окован е!
Увенчан с клеймо, той ходи,
целият във рани.
Но не плаче и не моли,
горд е в таз пустиня.
Щом сърнето е съгрято
от добро — не стине!
Де са твоите мисли, цветя разцъфтели,
дечица, със обич отгледани, смели,
на кого, другарю, си ги поверил?
Или във сърцето ти си ги зарил?
О, не ги погребвай! Нека да живеят,
да растат, да крепнат, в народа да зреят!
Да митарстваме ли, люде?
От студа, какво да правя,
разумът е буден.

И пак летя. Земя чернее.
Летя и гледам аз: по нея
вред улици и къщи градски,
сто черкви небесата драскат
и москали във всеки град —
същински жеравски парад;
все облечени във ново,

оковани все в окови,
маршируват... По-нататък,
сякаш в яма, в долината,
град се вижда сред блатата;
а над него се простира
мъгла тежка... Аз се спирам,
гледам — град безкраен.
Дали турски, дали немски
или руски — сам не зная,
вред дворци богати,
черкви и палати
и ни една колиба в края.
Мръкваше се... И огньове
край мен загоряха.
страх ме хвана... «Ура! Ура!» —
всички зареваха.
«Вразумете се! Млъкнете!
Каква е таз радост?
Що горите?» — «Ама човек!
Ти, братле, паради
виждал ли си? Виж. Самият
весели се днеска?» —
«А къде е тая птица?» —
«Във двореца блескав.»
Що да правя аз? Но слава
на царя небесен —
мой земляк в мундир ме среща:
«Ти пък отде взе се?»
«От Украйна.» — «Но как така
да говориш не умееш
по тукашно.» — «Ба, отвърщам,
умея, умея,
но не искам.» — «Ама чудак!
Слушай, ако искаш,
ще те вкарам във двореца, —
той пристъпи близко, —
само знаеш ли, братленце,
ний сме просветени —
петдесет копейки бързо
приготви за мене...»
Я се махай, писарушка!
Пак невидим станах
и се вмъкнах във палата.
За глава се хванах —

ето де е рая, Боже!
Във злато обвити,
блюдолизците минават.
Сам царят честити
тук, висок, сърдит пристъпва.
Царицата строга —
като гъба изсушена,
тънка, дългонога
и на всичко туй отгоре —
все тресе главата.
Значи, ей я богинята!
Ето я, горката...
А невиждал тая птица
ни веднъж, аз, клети,
взех, повярвах на нейните
тъпи стихоплети.
На дворцовите драскачи
взех аз, че повярвах.
Още веднъж пак чети ги,
чети ги и вярвай!...
След тях идат господата —
във сребро и злато,
като свини угоени,
едри, тлъсти, брате!
Те потят се и се блъскат
кой да е по-близо:
може би с благоволение
царят блюдолиза
ще удари по сурата,
а и може даже
между двата пръста палец
той да му покаже,
ето така — под сурата!
Царят нещо там говори,
дивната царица
на краката дълги скача —
щъркел посред птици.
После двама се разхождат —
бухали надути,
и говорят нещо двама
тихичко, нечуто —
за отечеството май че,
за нови петлици,
за военни мерки нови!...

Гордата царица,
седна мълком във креслото.
А царят пристъпи
и най-страшния удари
по мордата тъпа!...
Облиза се тоз и мигом
младшия удари,
а младшият — по-младшия,
а той пък стовари
в миг юмрук по дребничките,
те пък — по ситнежа,
а ситнежът из двореца
изскочи наежен,
па като започна всички
наред да пердаши
недобити православни —
плач и ужас страшен!
Като ревнаха тук всички:
«Гуляе царят наш, гуляй!
Ура!... Ура!... Ура-а-а!...»

И разсмях се аз. Опитах
сам от тая яма...
Пред разсъмване заспах
улиците; само
по кьошетата все още
православен смазан
стене с глас и Бога моли
царя ни да пази.
Смях и сълзи! Бавно тръгнах
аз във тишината.
Като ден нощта е. Гледам:
палати, палати
вредом край реката тиха;
а брега обвива
дялан камък. Гледам, мисля,
свят ми се завива!
Как могли са да направят
това от блатата!
Красота... А колко кръв ли
тука е пролята —
без нож... Зад реката — крепост
със камбанария,
като игла остра, дълга.

Часовникът бие.
Аз назад глава обръщам
и тъй си застивам:
скача кон, с копита тежки
скалата разбива!
Конникът седи на голо,
дрехата се вее,
вместо шапка — лист незнаен
на глава тъмнее.
Конят готви се да скочи
над реката бяла.
А ръката тоз протяга,
вселена цяла
да заграби. Кой е тоя?
Спирам аз откроя
и прочитам на скалата:
Первому — Вторая.
Е, сега разбирам вече,
сега всичко зная:
Първият на кръст разпъна
наша Украина,
втората, — тя пък довърши
клетата родина.
Зверове и людоеди!
Наяли се двама,
накрали се; а що взехте
в гробовната яма?
И на мен ми стана тежко,
сякаш чета тайно
пак историята тъжна
на мойта Украйна...
А в туй време тихо някой
невидим, незнаен
тъжна-тъжна песен пее:
«От град Глухов полковете
с кирки и лопати
да строят града отиват.
Царят ме изпрати
в столицата с казаците
хетман да им бъда.
Милосърден Боже! Царю
мръсен и престъпен!
Царю лукав и коварен,
дявол ненаситен!

Що направи с казаците?
Блатата засипа
с благородните им кости,
столицата нова
върху трупове издигна!
А мене в окови
в тъмната тъмнина хвърли...
Царю! Господ няма
нас със теб да ни разлъчи.
С окови ний двама
с теб сме свързани навеки.
Над Нева витая
и тъгувам по Украйна
и не знам, не зная —
може би я няма вече
страната цветуща.
Бих политнал, бих погледал
но Бог ме не пуца.
Може би е изгорена,
може би са скрили
във морето Днепър, може
славните могили
да са разкопали. Боже,
съжали се, мили!»

И замлъкна... А небето
облак бял закрива,
в него, като звяр в гората,
някой вий, извива.
Не е облак — бели птици
спускат се отгоре
върху царя бронзов, ядно
плачат и говорят:
«С теб, змия, сме заковани
в окови и ние!
Щом Страшния съд настане —
Бога ний ще скрием
от очите ти! Че голи
от Украйна клета
като стадо ни подгони
и сред снеговете
ни уби; от кожата ни
с яките ни жили
ти уши си багреница;

костите ни скрила,
столицата ти се кичи
с църкви и палати!
Весели се, зверо люти!
Проклятие! Проклятие!»

Разлетяват се... И бавно
слънцето изгрява.
А аз стоя и се чудя,
страшно чак ми става.
Вече бедните на работа
бързат покрай мене
и войниците започват
вече обучение.
И момичета сънливи
бързат в утрината —
не от къщи, а към къщи!...
Майка им, горката,
със труд да си вадят хляба
снощи ги изпрати.
А аз стоя и си мисля,
тъжен и намръщен:
трудно хората изкарват
своя хляб насъщен.
Ей и бандата се спусна
право към сената —
да подписва, да одира
брата и бащата.
Сред тях мяркат се земляци,
зная ги аз, зная —
колят, бесят те народа,
бащите си лаят,
че по немски да говорят
не са ги учили,
та сега заради тях те
киснат сред мастило!
Ех, пиявици! Баща им
кравата последна
е продал — да ги изучи,
та тука да седнат.
Украино! Туй са твои
деца млади, мила,
цветя твои, изобилно
полети с мастило,

заглушени от бурени
в немските топлици!...
Плачи, плачи, Украино,
бездетна вдовице!

Я отново да отида
при царя в палата,
да погледам!... Що да видя:
важно господата
ходят, пъшкат и се перят
като пуйки стари
и поглеждат към вратата.
Ей тя се отваря —
сякаш из бърлога тъмна
излиза мечокът.
Тежко местят се краката:
син, подут — жестоко
мъчи го виното снощно.
Че като извика
на най-тлъстите мечокът —
гълtnали езика,
шкembелиите се скриха
вдън земята черна.
Той очите си опули —
всичко затрепера.
Изрева на по-малките —
и те вдън земята.
Дребосъкът — щом му кресна
скри се без остатък.
На слугите ревна — гледай, —
скриха се слугите.
На войниците — изчезват
и те в дълбините
на земята. Чудно чудо
по земята става!
Гледам аз — какво ли още
мечокът ще прави?
А навел глава унило
подир тая буря,
той мълчи! Къде се дяна
мечата натура?
Съща котка... И разсмях се.
А той ме усети,
па като изрева страшно —

сви ми се сърцето.
И веднага се събудих...
Ама сън!... Светците
и пияниците само
сънуват, горките,
сън такъв... Не се учудвай
на таз повест кратка:
аз не свое ти разказах,
а съня си, братко.

Еретик

Запалили на съседа
къщата богата
зли съсед: напекли се,
легнали в кревата,
забравили пепелта й
сива да развеят...
И лежи на кръстопътя
тя, а в нея тлеят
искрите на огън буен.
Тлеят, не угасват,
като страшен отмъстител
своя час очакват,
за да пламнат... Тлели, тлели,
чакали пожара,
па започнали да гаснат
тия искри стари.

И немците така хвърлили
в пожар славянската земя,
славяните разединили
и пуснали коварна сила —
междуетнобната змия.

Кървави реки пожара
с кърви угасили.
Пепелища и сираци
немците делили.
А славянските дечица
раснели в окови...
Но сред стари пожарища,
в пепелта сурова,
искрата на нашто братство

тляла и копняла
да дочака ръце смелили.
Чакала и тляла —
и дочакала... Видя ти,
ти видя с душата
и с очите си орлови
в пепелта искрата.
Вдигна факела на правдата
и на свободата...
И славянското семейство
в робство, в тъмнината
изброи ти... Изброи ти
трупове, не хора...
Като Йезекил застана
ти високо горе,
сред безпътица световна,
сред бедата лиха.
И — о чудо! Труповете
в миг очи откриха,
брат със брата се прегърна
и със обич тихо
заговориха по братски,
в дружба заживяха.
И реките ни славянски
във море се сляха!
Слава на теб, славянино,
чехо, брат любезен,
че не даде да потъне
във немската бездна
правдата ни! Във морето
наше пълноводно
ще заплува нашта лодка
гордо и свободно,
под широките платнища,
с кормилото здраво,
по вълните на морето
ще лети направо.
Слава, Шафарик, на тебе,
наш славянски сине,
че реките ни славянски
сля в море единно!
Приеми при своята слава
и лептата моя —
мойта песен тиха, скромна,

мойта реч за тоя
чех-светец — Ян Хус преславен!
А аз, както мога,
тихо, отче, и смирено
ще помоля Бога;
ний, славяните, да станем
верни братя всинца,
синове на нашта правда,
горди еретици,
като тоя свет констанцки
еретик забравен.
Ще даруваме земята
ние с мир и слава!

(Ян Хус)

„Камъкът, който отхвърлиха зидарите,
стана глава на ъгъла.
От Господа стана това,
и чудно е в нашите очи“.
Псалм 117, стих 22-23

Навред неправда и неволя,
мълчи народът клет, убит.
А на апостолски престоли
седи калугер тлъст и сит.
С кръвта човешка той търгува,
под наем рая дава той...
Царю небесни! Всуе, всуе
е твойто царство, съдът твой!
Разбойници, людоеди
правдата надвиха,
твойта слава, твойта сила
осмяха, сразиха.
Като майка за децата

плаче днес земята.
Кой за светото евангелие
на правдата свята
ще се вдигне? За народа
прост и изоставен
кой ще се застъпи? Никой!
Никой, Боже славен!
Не! Ще има наказание —
страшно, безпощадно.
На три папската тиара,
знам, ще се разпадне!
Дай ми сили, та ръцете
слаби да не падат,
Господи, благослови ме
да мъстя и страдам!»
Така Ян Хус реши да смаже
оковите на ада днес
и свято чудо да покаже
на хората-слепци, на тез
очи невиждащи...
«На бой!...
Със мен е Бог!... Да совершиться!»
И в Витлеемската каплица
отиде да се моли той.

«Во имя господа Христа,
за нас разпънат на дървото,
и на апостолите божи,
на Петър и на Павел — днеска
прощаваме ний греховете
чрез булата света на тази
рабиня божия...»
«На тази,
таз, която вчера още
водеха из Прага,
таз самата, що на всички
подигравка стана,
що се мота по казарми
и кръчми— пияна!
Тъй пари изкара, купи
була чудотворна —
и сега е, знай, светица,
кротка и покорна...
Боже силен, славен! Милостив бъди!

Почини си в рая от гнева си страшен!
Защо ни наказваш? За какво изпращаш
на децата свои мъки и беди?
Защо им ослепи очите
и разума им окова
със прангите на нощ сърдита...
Настана ден! Вдигни глава!
Прозрете, чехи, и станете,
че вий сте хора, не посмешище
на род калугерски презрян!
Разбойниците със тиари
без срам ограбиха страната,
като в Московско зли татари;
едно ни дадоха — догмати
за нас, слепците... И пожари,
войни, злини, раздор коварен,
безкрайни адски мъки, дим.
И пълен с копелдаци Рим...
Това са те — догмати, слава.
Да, няма що... А днес, поглеж,
как отредено е в конклава:
без була ако ти умреш —
отивай в ада; ако двойно
за булата си заплатиш —
убий баща си — пак достойно
във рая ти ще се вредиш...
Злодей злодея тука граби.
И право в черквата. Пирати!
Насити ли се вашта страст
с човешка кръв?... Не аз, не аз
ще съдя, Господи, делата
на твойта воля: знаая, знам —
ти зло не причиняваш сам,
ти само плащаш за вината.

Спаси ни, Господи, помилуй.
Спаси ни ти, велика сило!
Езика ми покрий със язви зли,
но язвите световни изцели!
Не дай на дяволи лукави
да се глумят над твойта слава
и над смирения ни род!...»
И плака Хус, поклони прави.
И чудеха се всички там —

против кого така въстава
Ян Хус във тоя божи храм?

«Ей вижте булата, която
четях...» И вдигна я. И трус
премина сякаш през тълпата —
разкъса булата Ян Хус...
От Прага, та до Рим световен
премина грохота гръмовен
на ехото... Светът кънти.
И като бич във надпревара
в конклава ехото плющи.
И климна папската тиара...

И засъска Ватиканът
като змия люта,
с Авиньон той преговаря,
шепнат си нечуто антниапите —
стените друсат се от шепот.
Край тиарата се вият
кардинали шепа,
като стари котараци
скришом те се дебнат
и се хапят... То се знае!
Иначе не може —
тука има със камари
скъпоценни кожи!...
Гръм гърми. От Прага
тръгват хуситите вече...
И събра се в миг конклавът
и без много речи
се реши на бой да тръгнат
против Хус и рано
във Констанца да се срещнат
всички черни врани;
дотогава да внимават
хубаво — соколът
над славянските полета
да не литне в полет...
Като гарги монасите
вкупом се събраха,
пътища, села и степи
от тях почерняха.
Херцози, графове, кучкари,

и трубадури, и кръчмари —
змия е станал всеки път:
колони войскови вървят.
След херцогините се мъкнат
и немчурата. Кой пешком,
кой на магаре, кой на кон...
На лов, на лов! И всички бързат
да не останат по-назад...
Вдигни се, чехо! Виж таз рат,
която иде с грозна сила,
като че тръгнала е в бой
против великия Атила.

Във Прага чехите роптаят
и кесаря, и Вячеслав,
и този събор хилядоглав
открито там навред ругаят.
Не пускат те в Констанца Хус!
«Душата ми е жива, братя,
и жив е господ-бог велик!
Аз ще изтръгна на змията
без страх отровния език!...»
И чехите Ян Хус изпращат —
деца изпращат тъй бащата...

Във Констанца камбаните
бият рано утром.
Като бикове в ограда —
с охранени мутри
ходят мазни кардинали,
прелати, барони,
трима папи и царствени
личности с корони.
Те се сбраха, за да съдят —
юди нечестиви —
днес Христа... Кавга и глъчка,
ту реват, ту вият,
като орда, като табор...
И в миг господата
замълчаха, онемяха!...
Кедър сред полята
на Ливан — пред тях застана
Ян Хус във окови,
нечестивите огледа

той с очи орлови.
Разтрепериха се всички.
Мълком в мъченика
те се взираат.
«За какво тук
от вас съм извикан?
Да спорим? Да се любувате
на моите окови?»
«Мълчи, смели чехо!... — всички
ревнаха отново. —
Еретик безбожен, дързък!
Ти сееш разколи
и борби междуособни
и светата воля
ти отхвърляш!...»
«Една дума!»
«Мълчи, еретико!
Ти от Бога си прокълнат! ... —
прелатите викат. —
Еретико!...»
«Една дума!»
Но реват прелати,
Хус към папите погледна,
напусна палата.
«Победихме! Победихме!» —
мигом зареваха.
«Аутодафе! Аутодафе!» —
всички закрещяха.
Пируват цяла нощ пияни
монаси и князе безчет
и Хус кълнат... Но ей камбани
звънят, разсъмва се навред.
И тръгват всички — да отидат —
забравили и свян, и срам —
за Хус да се помолят в храм...
И бърза слънцето да види
какво със Хус ще правят там.

Бият всичките камбани...
Огъня подклаждат...
Към Голгота Хус повеждат...
Той не трепва даже,
стъпи в огъня и смело,
твърдо заговори:

«Какво, Боже милосърдни,
на тез хора сторих?
За какво ме днес разпъват
тия лоши хора?
Молете се вий, невинни —
тъй и с вас ще сторят!
Люти зверове дойдоха,
в овчи кожи скрити...
От тях няма да ви скрият
къщите, горите.
И море, от кръв червено,
вред ще се разлее...
Мъко, мъко! На децата
кръвта червенее...
Ей ги, вижте — с бели ризи,
те мълчат, хитруват,
а очите...»
— Ей, палете! —
«... те за кръв жадуват!
За кръвта ви...» Праведника
скри димът всесилен.
«Молете се, молете се!
Господи, помилуй,
те не знаят какво вършат...»
Монасите чакат
като псета край огъня —
да не би той някак
да изпълзи като змия
из тая жарава,
и корони, и тиара
да обвие здраво...

Изгасна огънят, ветрецьт
пепелта развея.
И видяха всички хора:
змия червенее
на тиарата... «Te deum»
монасите пеят,
към трапезите отиват,
сядат и се смеят,
и пируват денонощно...
А бедните чехи
от земята под огъня
пълни шепи взеха

и отнесоха я в Прага...
Ей така калугерите
Ян Хус изгориха.
Изгориха... но божието
слово не убиха —
те не знаеха, че иде
орел, който с ярост
ще се хвърли, ще разкъса
папската тиара.
Те не мислят! Отлетяха —
черни врани същи —
от тоз кървав пир далече...
Седят в своите къщи
калугери и барони,
добре си живеят —
и пируват те, и тихо
«Te deum» си пеят.
Всичко свършили... Постойте!
Вижте: булавата
вече Жижка от Табора
вдига над главата...

Слепец

Мойте мисли, децата ми,
погребани с мъка,
няма вече да се върнат,
огъня да стъкнат.
Те напуснаха сирака
с теб, звездице моя,
мое сърце, моя радост,
мой рай, мой покое.
Никой моя рай не знае,
ти сама не знаеш,
че като звезда ясна
ти над мен витаеш.
Гледам те и ти се радвам,
а пък ти отгоре
ниско спуснеш се над мене
и ми заговориш,
усмихнеш се... Събудя се —
сам, като сираче...
Щом сърцето клето плаче,
и очите плачат.

Благодаря ти! Ей към вечер
клони денят ми сив и вече
смъртта коса размахва... Да...
Ще ме заровят. И следа
от мене, знам, не ще остане.
Минава всичко на света.
Ти ще прочетеш таз песен,
със сълзи полята,
ще склониш глава, ще кажеш
тихо в тишината:
«Любех го! Така го любех!
Ала той горкият
не узна...» Звездица моя,
свети, моя мила,
над гроба ми... Надалече
ще летя аз, клети,
и за тебе, сърце мое,
ще пея в небето.

Един плува по морята,
никъде не спира,
ходи, търси си късмета,
но не го намира.
Друг таман да го достигне,
да го хване здраво —
и със всичка сила бухва
в гроба чер направо.
Трети пък е като просяк:
ни имот, ни къща,
една торба, но от нея —
като бебе също, —
виж, показва се късмета.
Той все го пропива
и кълне го, и го псува.
Не, не си отива...
Лепнал се е като репей
на стари чемшири
и от чуждите полета
класове събира,
после снопи... кръстци после,
после... виж, в покои
нашият бедняк се шири
като в къщи свои...

Ей това е то късмета.
Хич не го търсете!
Кого люби той— самичък
иде му в ръцете.

Неделя е. И Троица свята.
Старик с бандура във ръка
пред своята къща на тревата
седи и мисли си така:
«Казак, казак...
Не зная как...
Не ми се ще, а трябва.
Я нека две години храбро
да се поблъска по земята
и като мене — сам съдбата
да си потърси!... Ей, Ярино!
Степан къде е?» — «Във градината.»
Стои, подпира там плета...»
«Степане, я насам ела.
И двамата насам елате.
Па не жалете вий краката!...»
И по струните удари.
Свири старият. Ярина
със Степан танцува.
Свири старият и пее —
надалеч се чува:
«Да си имах мъка най-лиха,
да си имах свекървичка тиха,
да си имах, е-ха, мъж, млад и мил,
млад и друга нелюбил, нелюбил...
Е-ха, тофи-тофи!
Да си имах аз пантофи
и дайренца със звънчета —
чак до гроба щях да любя,
щях да любя аз мъжлето.»
«Е-ха, поклони се!
Къща вдигна, задоми се,
па запали печка той,
гозби навари безброй...»
«Я гледайте, дечица!» —
скочи старият завчас,
па потропна, па подрипна,
па захвана е ясен глас:
«Хоп-троп, живо-живо!

Народи ни се коприва.
Нарежете я,
сложете я
във гърнето , във чорбата.
Ех, беда! И още как —
оженили млад казак,
а той взел,
че път поел,
че избягал във гората...»
«Не, дечица, свърши вече
мойта сила стара,
уморих се. . Вашта младост —
тя ме днес накара
да забравя годините...
А времето бяга ...
Я иди във къщи, дъще,
обеда да слагаш,
че съм вече много гладен,
а пък ти, Степане,
още мъничко със мене
искам да останеш.
Приседни ей тук, по-близо
до мен, мили сине...
Ще ти кажа как баща ти
във Полша загина...»
«Та нима аз син не съм ви?...»
«Не си... Не си, сине.
Ти едва проходил беше —
майка ти почина.
«Слушай — думам на Марина,
думам на жената. —
Я да вземем ний момчето.»
А тя глава клати,
съгласна е. И ви сбрахме
двама със Ярина
да раснете... Пораснахте...
Ти си на години
и Ярина вече зрее...
Трябва да обсъдим
по-натат какво да правим
и какво ще бъде...»
«Аз не зная... Аз си мислех...»
«Че ти е сестричка?
Не е, сине. Тя е лесна;

ако я обичаш —
жена вярна ще ти стане,
ще се съберете.
Но ще трябва, отначало
вий да разберете
хората с какво живеят,
как орат, как сеят,
неорано ли засяват,
дали неовършано веят,
и как мелят, и как ядат —
узнай как живеят.
Така, момче, ратай да станеш
ще трябва за година-две.
Тъй поживей,
а там ще видим. Днес е рано.
Кой да се труди не умеи
той не умеи и да живеи.
Ако ли искаш пък да знаеш
на мъките цената — знай:
иди във Сеч, в тоз волен край.
Щом с божа помощ там изтраеш —
ще вкусиш всичко, ден след ден.
Ти питай мен!
До днеска тръпки ме побиват...
Ако спечелиш — слава Богу.
Ако ли не пък — все ще мога
да ви изхраня с моите ниви...
Поне хватка запорожка
там ще придобиеш
и света ти сам ще видиш,
смело ще разкриеш
всички тайни на морето;
смело, по юнашки,
ти на Бога ще се молиш,
няма по монашки
да мърмориш... Така, сине.
Прочети молитва,
па със Сивчо в път далечен
ти по-скоро литвай...
А сега да хапнем нещо.
Как е там, Ярино?»
«Всичко е готово, тате.»
«Така, мили сине!»

Ни яде, ни пие, ни бие сърцето,
умът е замаян, той сякаш е сляп:
наместо да вземе филията хляб —
към чашата мълком протяга ръцете.
Ярина го гледа и тихо се смее:
«Какво ти е, бате? Мълчиш, не ядеш.
Дали не си болен, та нищо не щеш?»
Очите му търси. Той мълком бледнее.
А старият — ужким не вижда, мълчи.
«Ще жънеш ли, няма ли трябва да сееш»
на себе си сякаш той тихо гълчи. —
Аз ставам, дечица — той вдига очи, —
че може на черква да ида, не знам...»
А ти, Степане, си легни,
че утре рано с тебе ний
коня ще седлаем.»

«Степане, гълъбче, кажи ми
какво те обиди?
Погледни ме, усмихни се.
Или ти не видиш,
че аз плача? Разсърдил се —
на кого — Бог знае,
а пък с мене не говори...
Няма да ти трая,
ще избягам, ти ще видиш!
Не мълчи, мой мили!
Или истина си болен?
Лековито биле
вдън земята, накрай света
ще найда завчас аз,
ще извикам врачка — може
да си урочасан...» —
«Не, Ярино... брат не съм ти,
не съм ти, Ярино...
Утре рано ще замина
и ще си загина
в чужди край, далеч оттука...»
«Ти си урочасан!
Прекръсти се! Аз не съм му
сестра! А каква съм?
Мили Боже, що да правя?
И тате го няма...
Той е болен, той бълнува,

той умира... Само
да не ми се подиграваш?
Нали знаеш, бате,
че умреш ли— ще заровят
и нас двама с тате...»
«Няма да умра, Ярино,
само ще замина,
а ме чакай да се върна
чак подир година,
но не брат — а с годежари
и със кърпи бели...
Ще ме вземеш ли?...» — «Не дрънкай
вреди-некипели!»
«Аз не дрънкам... Не те лъжа,
ей богу, Ярино...»
«Значи, вярно казваш... Боже!
И ти ще заминеш,
ще оставиш тате, мене...
Върни ми покоя,
брат не си ли ми,кажи ми!...»
«Не съм, мила моя...
сърце мое!» — «Боже, Боже!
Защо не съм знала!
Аз не бих го целувала,
не бих го ласкала.
Срам нечуван!... Бягай, бягай!
Пусни ми ръцете!
Ти не си ми брат, не си ми!
Ох, умирам клета...»

Като мъничко детенце
зарида Ярина
и през сълзи все повтаря:
«Боже... ще замине...»
Като явор над реката
Степан се приведе.
Спекоха му се сълзите
във сърцето клето
като в пъкъл... А Ярина
ту кълне, ту моли,
ту замлъкне... Целуне го
и заплаче болно.
Не усетиха как мръкна.
И бащата стари

във една прегръдка слети
в къщи ги завари...

Разсъмна се, а Ярина
плаче непрестанно.
Степан вече пои коня
с вода от герана.
Тя котлите взе, самичка
за вода отиде,
а бащата в това време
ей го с пушка иде —
запорожка пушка стара;
мълком ѝ се радва,
като че ли той, старикът,
сам отново млад е.
Па заплака... «Пушко моя!
Светиш като злато...
Мои младини чудесни,
моя сило млада!
Послужи на тоя момък,
пушко моя мила,
както служеше на мене,
кога имах сила...»

Своя кон, другаря боен,
Степан оседлава
и оръжието вече
Ярина му дава.
Той препасва змия-сабя,
с подвизи богата,
пушка, дълга седем педи,
през рамо премята.
Тя, видяла го, изтръпна.
Старикът заплака,
като видя как на коня
горд седи юнака.
Ех, Ярина коня води
и плач я задавя.
Стар баща върви до коня,
сина поучава
как да служи, по-старите
как да уважава,
да дружи и във обоза
да не изостава.

А кога извън селото
спряха, той добави:
«Нега Господ ти помага!» —
и плач го задави.
За ридаха всички. Шибна
коня си с камшика
и в праха Степан изчезна.
Старият извика:
«И по-скоро да се върнеш!»
Милата Ярина
сви се и посърна мигом,
като стрък в пустиня.
Трий сълзите тя и гледа;
той ту се покаже,
ту изчезне в прахоляка
сянката му даже.
Като трън, от буря гонен,
той черней далече...
Малък е, като мушица...
Не се вижда вече...
А стои все тъй и гледа
след него Ярина.
Па заплака тя горчиво
и назад двамина
през полето опустяло,
като сенки същи,
те се върнаха с бащата
тихичко към къщи.

Минават дните. Есен тъжна
с листа изсъхнали шептя.
И старият пред своята къща
седи замислен, тъжен, тих.
Лежи Ярина вътре болна.
Едничката му щерка волна
угасва... Сам ще го остави
да доживява своите дни...
Той спомня своите младини,
сина ... и плач гърдите дави...
Подпрял глава върху ръцете,
заплака старият човек.
Годините нашиха по сърцето
печали като кръпки... Ех!
«Всичко е в ръцете твои,

твoйтa вoля съди.
Щoм късметa ми тaкъв e,
нeкa тѣй дa бѣдe!»

Прoлeттa зeмятa млaдa
със цвeтeя oкичи,
кaктo вѣв гoрa зeлeнa
кичи сe мoмичe.
Яснo слънцe oт нeбeтo
жaрки лъчи мятa,
кaтo гoдeник нeвeстa —
oглeждa зeмятa.
И Яринa вѣн излeзe —
тѣнкa, слaбa, млaдa —
тoя бoжи свят дa види,
дa му сe пoрaдвa.
Всичкo и e нoвo, сѣкaш
вчeрa e рoдeнa...
Хoди, сeднe и пaк стaнe.
А змиѣ студeнa
вѣв сърцeтo сe рaзмърдвa.
Яринa сe свивa,
кaтo стръкчe, прeкършeнo
в миг нeмилoстивo.
И сълзи пoкaпвaт кaтo
рoсa oт цвeтѣтa.
Кaтo дѣб oтсeчeн трeпнa
и сe сви бaщaтa.

Моли всичките светии
в Киев православен;
в «Спас Межигорски» дор трижди
тя се причестява;
в Почаево пред светеца
на колене плака:
със Степан поне в съня си
среща да дочака!...
Не дочака, И се върна.
И отново падна
зима бяла. И отново
пролет пак настана.
И Ярина пак излезе
света бял да види,
но не в Киев при светците —

при врачка отиде.

Врачката излива восък,
ех, спроти парата,
и гадае, и открива
късмета, съдбата:
«Ето, коня оседлан е,
виж, главата клати...
Ей казака... Ами кой е
тоз старик с брадата?
А! Парите!... Ха така де!
Пипна той парите
и изчезна... Гледай, гледай —
предпазливо, скрито
зад могилата брои ги.
А сега — към къщи —
пеши, със торба на рамо,
като просяк същи —
да не го ограбят нейде
ляхите проклети...»
И Ярина си отива
с радост във сърцето.

Мина трета и четвърта,
и пета година.
И Степан го няма... Пътят,
по който Ярина
беше ходила с надежда
при врачката стара,
се покри с трева, по него
бурен гъст покара.
И Ярина монахиня
готви се да става.
Старият баща край нея
плаче, умолява —
да почака догодина,
до Петровден само,
даже само до Връбница...»
Дочакаха... Двама
свойта къща украсиха
със цветя и клони,
па се свиха мълчаливо
тъжни под балкона.
Седят двамата, тъгуват...

Но чуй: зад вратата
някой въвн на кобза свери
и реди словата:

«Синьото море играе
във неделя рано,
а казаците събрани
молят атамана:
«Благослови, атамане,
със лодките бързи
да отидем ний към Тендер
турци да потърсим!»
Бързи лодки във реката спускат,
топовете верни лъскат,
широкото устие Днепровско напускат
Във нощта безлунна
по морето синьо
към остров Тендер заминаха,
загинаха...
Един тук потъва,
друг за миг изплува,
на другарите казаци от вълната синя
с ръка маха, вика:
«Нека Господ ви закриля, братя!»
И изчезва във вълната,
във водата...
Само трите лодки, слава Богу,
на младия атаман,
на младия сирак — Степан —
ех, не потопа морето,
а без весла, без кормила ги изхвърли
с рев на бреговете
агарянски... Там
казака Степан,
младия атаман,
оковаха във окови
турците еничари,
враговете стари,
в Цариградското кале го затвориша,
с работа тежка го мориша...
Ой ти, Спасе Межигорски,
чудотворец светъл!
Не дай, Спасе, да попаднат
даже враговете

в плен у турците, в тежка неволя.
Прангите им са по три пуда,
за атаманите — по четири.
Там бял ден не виждат хората,
цял ден къртят камъни в затворите
без изповед свята си отиват,
загиват...

И припомни си Степан-сирака
свойта майка Украина,
този, що баща му стана,
свойто конче врано,
сестра си Ярина...
Плаче и ридае, клети,
към Бога вдига ръцете,
пранги чупи на парчета,
на свобода избяга във полето...
Ала турците проклети
след три дни хванаха го, клети,
и не го убиха,
а го ослепиха,
със желязо нажежено го гориха,
оковаха го в окови
и в занданите, отново
дълбоко го скриха...»

Ей тъй зад малката градина
кобзарят пееше отвън
за клетника... Като насън
отвътре слушаше Ярина —
края не дочака:
«Степане, миличък Степане!
викна и заплака, —
За какво се криеш вънка,
за какво не идеш?
Тате, тате! Туй Степан е,
ела да го видиш!»
Стар баща дотичва, гледа,
едва го познава —
гледай турчинът неверен
какво е направил!
«Сине мой, нещастен сине,
моя рожбо млада!
Де се губи така дълго,
накъде пропада!»

Плаче той и го прегръща,
и слепият плаче —
сякаш слънцето видял е
слепецът-сираче.
Те го хващат и го водят —
какво, че не вижда!
Като сестра днес Ярина
за него се грижи:
тя уми му най-грижливо
главата, краката
и го сложи — с бяла риза
мигом на софрата.
Нахрани го, напои го,
застла му кревата...
И излезе вън, след нея
излезе бащата.
«Не, не бива, мили тате,
не бива, Ярино!
Я ме вижте: аз загинах,
навеки загинах...
Защо младините свои да
погубиш, мила,
със сакат?... Недей, Ярино,
ще ни се присмиват,
а и Бог ще се разсърди
и ще ни накаже —
от таз къща ще прогони
щастиято наше.
Не, Ярино. Ще си наидеш
ти другар-мъж личен.
В Запорожка Сеч ще ида,
там ще ме обичат,
няма да пропадна...» — «Мили!
Син си ми, да знаеш!
Господ-Бог ще те накаже,
ако ни оставиш.»
«Остани, Степане! Щом ти
не щеш да се женим,
сестра ази ще ти бъда,
а ти брат на мене,
а пък двамката със тебе —
дечица на тате.
Остани при нас, Степане!» —
моли го горката.

И склони Степан. Остана...
Скочи в миг бащата,
като дете се зарадва,
откачи кобзата,
па по струните удари —
радостта се връща!
После тримата на слънце
седнаха пред къщи.
«Разкажи сега, Степане,
какво си изпитал,
че аз някога самичък
в турски плен съм скитал.»
«Така, значи... Турчолята
пускат ме, сляп вече,
и с другарите поемам
към Сеч, път далечен...
А краката сами ходят,
бързат към Украйна.
Ний Балкана преминахме
и поля безкрайни
и достигнахме тих Дунав...
А там ни посрещат
приятели запорожци,
със сълзи горещи
плачат те и ни разказват
как Сеч разорили,
как ограбили, обрали
църквите ни мили.
Как избягали оттам те
в черна нощ безлунна,
нова Сеч как основали
на брега на Дунав.
Как царицата по Киев
с Нечоса ходила
и «Межигорски Спас» подло
тя опожарила.
Как по Днепър в златна лодка
царицата пътувала,
как оттам тя на пожара
тайно се любувала.
Как тя наште Запорожки
стеги разделила,
как свободните казаци
тя закрепостила.

Кирил как със старшините —
цели в пудра, клети —
нейните пантофки лижат
като кротки псета.
Така, тате... Аз се радвам,
че очи си нямам,
та не мога да си видя
таз беда голяма...
Ляхите ни взеха всичко,
кръвта ни изпиха...
А царете и света бял
във тъмница скриха!
Лошо е, когато трябва
къщата честита
да оставиш и да търсиш
у врага защита.
Сега май че Головати
останките сбира
във Кубан — та на черкеза
да не дават мира.
Нека Бог да му помогне!
Но какво ще стане —
господ знае. Все ще чуем. . .»
Ей така отрано,
та до късна нощ доволни
седяха двамина
и говореха. А в къщи
шеташе Ярина.
Спомниха си Запорожие,
казашката слава
и си пяха те двамина
за Чалий, за Сава,
за Богдан — син злощастен,
дето няма равен,
и за Гонта-мъченика,
и за Максим славен.
Слушаше Ярина мълком...
Молеше се плахо...
И измоли Бога! — Скоро
със Степан се сбраха.

Туй е целият ми разказ.
Вий не се чудете.
Туй, що беше, си отиде.

Остаря сърцето,
нито мята се, ни плаче,
секнаха сълзите
и не виждат вече нищо,
нищичко очите —
нито къщичката тиха
в оня край затънтен,
нито долинката мирна,
ни гората тъмна,
нито младото момиче,
в ръце с пеленаче —
нищо радостно не виждам,
всичко живо плаче.
Бих се скрил със радост, Боже,
но къде — не зная.
Накъдето да погледнеш,
бедата една е.
И сърцето вехне, съхне,
не мога да плача.
И по своя път самотен.
аз едва се влача.
Тъй е, тъй. Затуй злокобно
грача като гарван.
Облак слънцето закрил е
и лъч се не мярва.
Чак в среднощ сърцето мое
се успокоява
и изпращам моите мисли
не за горда слава,
а вода целебна, жива
вредом да си търсят.
Те понякога донасят,
къщата поръсват
и избликва огън светъл
и в моята къща,
и започна аз на радост»
а на мъка свърша...
Ето и на тази повест
веч се вижда края,
ала как да я завърша —
аз и сам не зная.
Де се чуло и видяло
нейде по земята
щастие да е видяла

на слепец жената!
Ей, че стана това чудо!
Мина се година,
втора, трета... На разходка
ходят те двамина,
а бащата стар край къщи
внучето си учи —
как вежливо да се кланя
мъничкото внуче.

Наймичка (Ратайкия)

Пролог

Рано сутрин във неделя
вред мъгли се гъсти стелят;
горе, на могила гола,
като тъпичка топола —
млада булка в ранините
нещо стиска до гърдите
и говори със мъглите:
«Ой мъгла, мъгла ле гъста,
мой късмете клети!
Защо, кажи, не ме скриеш
тука, сред полето?
Защо не ме задушиш ти,
не ме смачкаш трижди?
Защо мъките, живота
мой не съкратиш ти ?
Ох, недей, недей, мъглице!
Скрий ме във полето —
да не знаят, да не виждат
мъките ми, клета!...
Не съм сама: баща, майка
имам си, мъглице...
Още имам... Ех, мъглице!...
Мъглице-сестрице! . . .»
Дете мое! Мили сине,
сине некръщаван!
Чужди хора ще те кръстят
име ще ти дават.
никой няма да ме пита,
няма твойто име
и да зная... Дете мое!

Сине, не кори ме!
Ще се моля, от небето
аз съдба богата
ще измоля за теб, сине,
и ще ти я пратя.»

С плач тя тръгна из полето,
скри се във мъглата,
па запя през сълзи тихо,
разказват словата —
как вдовица децата си
хвърляла в реката:
«Сред полето могила;
там вдовица ходила,
ех, търсила вдовица
там отровна тревица.
Не намерила трева,
а довела сина два,
па отишла при Дунава
и на Дунава думала:
«Тихи Дунав, Дунав мой!
На децата бъди свой.
Жълти пясъко, стани
и децата нахрани,
изкъпи и повий
и дълбоко ги скрий!»

I

Живеят си дядо с баба
край малка горичка, до бистра рекичка,
живеят те дружно, сърце във сърце,
като две дечица,
ръка за ръчица.
Някога те пасли заедно овце,
взели се след туй честити
и накупили добитък,
дом, воденица построили
и градинка посадили,
пчелин сред гората —
станали богати.
Но дечица те си нямат,
а смъртта копае яма.
Кой на старост ще ги гледа,

помощ ще им дава?
В гроба кой ще ги положи,
ще ги поменава?
Кой у тях ще поживее
честно, благородно,
«Бог да прости» кой ще каже
като дете родно?...
Тежко в къщата бедняшка
гледат се децата.
Но по-тежко се старее
във бели палати:
воденица, пчели, ниви
и пари — защо са? —
Чужди хора, деца чужди
всичко ще прахосат!

II

Веднъж, в една света неделя,
на прага старите седели
във дрехи празнични. Сияй
в небето слънце, същи рай.
Безоблачно, спокойно, светло.
Но неспокойна е душата,
но дива мъка във сърцето
се крие като звяр в гората.
В рай такъв какво не стига
на старите хора?
Старият живот ли днеска
се промъкна в двора?
Вчерашното с тях отново
днес ли си играе?
Нещо ново ли се вмъкна
и запали рая?
Не зная аз каква тревога
добрите хора мъчи днес.
За път ли готвят се към Бога?
Но кой, от немощта им трогнат,
ще впрегне силните коне?
«Кой ли, Насте, нас със тебе
в гроб ще ни положи?»
«Ох, не зная... От години
все туй ме тревожи...
Състарихме се самотни,

за кого, о Боже,
сбирахме богатства?...» «Слушай!
Май детенце плаче
зад вратата... Я да видим!»
И двамата скачат,
през градината минават,
портите отварят
и поглеждат... Що да видят
двамината стари:
до самия праг детенце
в пелени повито,
а отгоре с нова дреха
ласкаво покрито.
Родна майка с топла дреха,
с дрехата последна
посред лято го покрила!...
Мойте старци бедни
Бога молят, а детето
мънички ръчички
все към тях, към тях протяга,
гука като птичка
и не плаче то, не плаче,
усмихва се, клето...
«Какво, Насте! Казах ли ти!...
Ей ни го детето,
късмета ни, съдбата ни»
И не сме самички!
Хайде, вземай и повивай
тая малка птичка.
Аз пък в Городишче с коня
при кума ще ида...»

Чудно нещо на земята
може да се види!
Един своя син проклина,
от къщи го гони,
а друг в черквата свещица
пали със поклони —
да му се роди детенце
Бога умолява...
Чудни неща, добри хора,
на земята стават!

III

Кумове от радост сбраха
не един, а трима,
кръстиха го те и Марко
дадоха му име.
Расте Марко. Мойте старци
все край него бягат,
на таз крава, що го кърми,
сено, ярма слагат
и я гледат, и я решат...»
Мина тъй година.
Расте Марко...
А един ден
в тоя дом намина
белолика, черновежда
красавица млада
и да я главят помоли:
«Ще се трудя, дядо...»
«Да я вземеме ли, Насте?»
«Че добре, Трохиме.
Ний сме стари, край детето
вечно грижи има
и макар че поотрасна,
без човек не може,
трябва някой да го гледа.»
«Вярно е, не може.
Пък и аз си свършвам дните,
краят ми е близко...
Ха сега кажи, невесто,
колко ще ни искаш?»
«Ами, колкото дадете.»
«Е, така не бива!
С труд печелиш ли, парите
смятай ти грижливо.
Че тъй казано е, дъще:
кой не смята — няма.
Нито ние теб те знаем,
нито ти нас двама;
поживей у нас ти, клета,
виж какво ще вършиш,
пък и ние ще те видим,
няма да ти кършим
от залька.» — «Добре, дядо.»

И влязоха в къщи.
Младата жена се радва,
с песни все работи,
сякаш мъж богат е взела,
купила имоти.
И във къщи, и на двора
неуморно шета
от зора, та чак до залез;
а пък за детето
тя се грижи като майка;
все край него тича
и във делник, и във празник
в чисто го облича
и главичката му мие,
пее му, люлей го,
прави му колички; в празник
цял ден е със него.
Старите се чудят, с радост
благославят Бога.
Ратайкинята нещастна
всяка нощ с тревога
своята съдба проклина,
плаче дълго, тежко;
но не вижда никой тука
тая скръб човешка.
Само Марко. Но детето
нищо не разбира
и не знае защо тя го
със сълзи умива,
защо клета го целува,
играчки му прави,
недосяжда, не допива,
а на него дава.
Не знай Марко, че когото
в своята малка люлка
в час среднощен той проплаче
тя дотичва тука,
завие го, прекръсти го
и тежко въздиша,
от оная стая чува
как детето, диша.
Сутрин Марко все към нея
ръцете протяга,
«мамо» той нарича Ганна,

без нея не ляга.
Расте Марко и пораства..
А времето бяга...

IV

Не малко от оназ година
водица бързата река
отнесе. Лошото намина
и тук със сълзи и тъга.
От баба Настя се лишиха,
а стареца едва спасиха.
Походи лошото из къщи,
пошета, радостта прекърши
и махна се. След скръб и мрак
благодатта се върна бърже
в таз къща да почива пак.

Марко вече чумакува
и наесен не нощува в къщи;
дрямка го не хваща...
Трябва сватове да пращат!
«Но къде?» — Трохим си мисли,
с Ганна се съветва...
Ех, от нея да зависи —
тя княгиня светла
би просватала и взела
от царя честити...
Но отвърща тихо: «Трябва
Марко да се пита.»
Питаха го и решиха.
Сватове да търси
тръгна Марко. Сватове
върнаха се бързо —
с хляб обменен, със дарове,
със мома красива,
тъй красива, че на царя
за жена я бива!
Ето какво дивно чудо
доведоха, братя!
«Благодаря! — Трохим казва.
Ще трябва да пратя
в цялата околност хора,
та всички да знаят

кога сватбата ще бъде...
Майка де ще найдем?
Не доживя мойта Настя?...»
И Трохим заплака.
Ратайкинята застина,
както бе на прага,
нито мъртва, нито жива...
Всичките се вайкат.
А тя клетата повтаря:
«Майка... майка... майка...»

V

След неделя — на младата
меси́ли крава́я —
пируваха. И стар татко
с младите играе,
вика, скача и се смее,
и премита двора,
спира всички вън случайно
минаващи хора,
у гощава ги богато,
на сватба ги кани.
Ходи, бяга, не се спира,
таман седне — стане.
Блъсканица вредом, всичко
весел смях оглася.
А от зимника на двора
бъчвите изнасят.
От зори пекат и готвят,
метат, чистят, мият...
И все чужди. А къде е
Ганна, де се крие?
На поклон далечен в Киев
вчера се упъти.
Моли Трохим, Марко плака —
майка да му бъде.
«Недей, аз съм ратайкиня
и не ти приличам...
Всички ще те подиграват.
Бог да ви обича
и да ви помага, мили!
В Киев аз ще ида
да се моля на светците,

зло да ви не види.
Дойда ли — ще ви слугувам,
доде имам сили,
ако ти не ме изпъдиш...»
И благословила
своя Марко, тя заплака
и навън излезе.
Гръмна сватбата. Отвори
работа полезна
на музика, на подметки.
Лее се ракия.
Ратайкинята в туй време
бърза къмто Киев.
Щом пристигна, не почина,
работа намери,
на търговци вода носи
и пари печели
за молебен на Варвара.
Щом събра парите,
шапчица свещена купи
тя от пещерите
на свети Иван — за Марко
подарък от Киев:
да не го боли главата.
На всички светии
поклони се тя и купи
пръстен от Варвара
за булката. И си тръгна,
изпълнела с вяра.
Върна се. Посрещнаха я
Марко, Катерина,
сложиха я на софрата,
наляха ѝ вино;
разпитаха я за Киев
и Катря тогава
в стаята да си почине
креват ѝ оправя.
«Защо те така ме любят
и все ме приглеждат?
Боже мили! Дали знаят?
Или се досещат?
Не, не знаят... Те са добри...»
И сама във мрака,
Ганна-ратайкиня тежко

зарида, заплака.

VI

Трижди лед сковава всичко
трижди се стопява;
ратайкинята във Киев
трижди се отправя;
и четвърти път в полето
Катря я изпрати,
дълго гледа подир нея,
моли Бога Катря
да се върне Ганна скоро,
че без нея в къщи
тъй е тежко, сякаш няма
майчицата съща.

След Богородица на двора
на слънчице Трохим седи.
Край. него внучето се бори
със кученцето и крещи,
а внучката, във рокля нова,
на дядо в гости идва уж.
И старият се смее, става
и почести ѝ той отдава
като на гост: «Ха, добър ден!
Ами къде ти е кравая?
Дали край извора студен
в гората някой ти го взе?
Или пък просто го забрави?
Или кравайче ти съвсем
не си и пекла? Срамота!»
А тука — пътната врата
отвори се и влезе Ганна.
Тича старият към нея
с внучетата малки...
Ганна още от вратата:
«Де е, пита, Марко?»
«В път е» — старецът отвърща.
«Нямам сили вече,
едва тука се домъкнах,
че не ща далече
да умра самичка...
Марко дано се обади!...»

От торбата за внуците
подаръци вади:
кръстчета и свирки разни,
и медальони,
и във рамчица червена
мъничка икона;
а на внука Карп — славейче,
чифт коне, картина;
и четвърти пръстен вече —
все на Катерина;
на стария — три свещици
от свещен бял восък;
за себе си и за Марко
нищичко не носи —
не й стигнали парите,
а и няма сили.
«О, ами това какво е,
дето се е скрило?»
И парче геврек раздаде
на децата мили.

VII

Влезе в къщи. Катерина
нозете уми й,
сложи гозби на софрата.
Не яде, не пие
стара Ганна. «Катерино!
Кога е неделя?»
«Други ден.» — «Молебен трябва
на свети Никола
да отслужим, че наш Марко
да не легне болен...
Нещо много се забави
Марко из горите.
Пази, Боже!» И неспирни,
рукнаха сълзите
из очите измъчени.
Бавно от софрата
се надигна: «Друга станах,
нямам сили, Кате...
Не съм здрава, не ме бива,
Бог не ме прибира.
А във чужда къща, мила,

тежко се умира.»
Разболя се клета Ганна.
Ни свето причастие,
нито маслосвет помага.
И убит, нещастен,
старият Трохим по двора
ходи, обикаля.
Катерина от болната
миг очи не сваля.
Катерина край болната
денува, нощува.
А в туй време бухалите
в нощта пророкуват...
Гасне болната, върти се.
Час мине, не мине —
тя все пита и разпитва:
«Дъще Катерино!
Марко още ли го няма?
Ох, да знам, че дò ще,
че ще мога да го видя —
ще потрая още...»

VIII

Марко крачи край колата
бавно и си пее,
и воловете попасва,
с другари се смее.
Кара той на Катерина
платове най-скъпи,
червен пояс на баща си,
сякаш в кръв окъпан.
А на Ганна — за шапчица
коприна най-трайна
и забрадка — кръв червена,
с бял ширит открая,
а дечицата с обуча,
с грозде ще зарадва.
А на всички — руйно вино
чак от Цариграда
носи в бурето; от Дон пък
със хайвер се връща —
всичко кара, но не знае
какво става в къщи!

Крачи Марко, не тъгува.
Стигна — слава Богу!
И отваря тежки порти,
и се моли Богу...»
«Катерино, Марко дойде!
Бягай, посрещни го
и по-скоро, мила дъще,
при мен доведи го!...
Слава тебе, Христе боже!»
Ганна се отпусна
и «Отче наш» тихо, тихо
шепнат сухи устни.
Трохим сивите волове,
глади и разпряга,
а към своя Марко Катря
през дворове бяга.
«Де е Ганна, Катерино?
Здрава ли е, жива?» —
«Ох, жива е, мили Марко,
но хич я не бива...
Хайде в мъничката стая
по-скоро да идем,
Ганна само тебе чака,
иска да те види.»
Влезе Марко и изтръпна,
на прага застана...
Уплаши се. . . В тишината
тихо шъпне Ганна:
«Слава Богу... Излез, Катре,
излезни, душичке!
Искам с Марко да остана
мъничко самичка.»
Катря тихичко излезе.
Марко на колене
до главата ѝ застана.
«Погледни към мене —
видиш ли ме, мили Марко,
каква вече станах?
Не съм Ганна-ратайкиня, аз съм...» —
Млъкна Ганна.
Марко плаче и я гледа
с болка във гърдите.
Тя го гледа жално, жално

и текат сълзите:
«Цял живот се аз наказвах,
в чужди дом се вайках...
Сине мой, прости ми, сине!
Аз съм... твоя майка.»
И замлъкна... И земята
се разтърси цяла.
Скочи Марко към майка си —
майка му — умряла!

Кавказ

Планини — покрити с облаци студени,
засеяни с мъки, с кърви напоени...
Открай време Прометея
там орел терзае,
ребрата му и сърцето
с остър клюн дълбае,
кърти, ръфа, но не може
кръвта да изпие —
че сърнето оживява..
Такива сме ние:
волята ни не загива
и не мре сърцето,
алчният не ще заграби
нива под морето,
няма да сковат душата
и думата жива,
няма да окалят Бога
със реч нечестива!
Не ний в кавга със теб ще влезем,
Не нам ще даваш сметка ти!
Ще плачем само безполезно
и хляба — Господи, прости! —
ще месим с пот и сълзи живи,
Над нас злодеят се надсмива,
а правдата пияна спи...
Ох, кога ще се събудя?
И кога ти, Боже,
сам ще вземеш да починеш,
та и ний да можем
най-подир да за живеем ?
Знаем ний: ще станат
свободата свята, Боже,

правдата желана
и тогаз ще те възславят
хората честити.
А сега — текат все още
кървави реките.

Планини — покрити с облаци студени,
засеяни с мъки, с кърви напоени...
Там ние, милостивите — без срам
и жал обрали беднотата, —
притиснали, сме свободата
и я кълвем... Умряха там
безброй мущровани солдати.
А сълзите, кръвта? Ще напоим
с тях всичките царе; с чадата
ще ги издавим — до един —
в сълзи вдовишки. А сълзите
момински, текли нощем- скрито?
А майчините сълзи кой ще спре?
А бащините — кървави, корави?
Реки ли? Огнена море.
разля се бурно... Слава! Слава
на вас, кучкари и кутрета,
и на бащите ни — царете —
слава!
И вам слава, гори сини,,
в ледове сковани,
и вам, воини безстрашни,
борци-великани!
Ще надвиете със божа
помощ във борбата!
С вас е правдата велика,
с вас е свободата!
Чурек и сакля — хляб и дом —
не си получил наготово.
Не ще ги грабнат бързешком,
не ще те поведат в окови
за тях... Грамотни, умни хора
четем ний Божите глаголи
и от казармите, затвора,
та до високите престоли
във злато ходим ний — и голи.
Ей, на учение при нас!
Ще ви научим ний завчас

солта и хляба колко струват.
Храм, школа — всичко е за нас.
Но вашта сакля ни вълнува —
не ви е дадена от нас;
чурекът също — как с ръка
чурека ваш да ви не метнем
като на кучета? А как така
за слънцето, което свети,
не сте ни длъжни?... Друго няма
ний християни сме големи
и туй ни стига... Но със нас
затуй пък ако се сдружите —
о, как ще бъдете честити,
какъв простор лежи пред вас —
Сибир!... Затвори вред, войници.
От молдованин, та до фин —
на многобройните езици
мълчат там всички до един,
че благоденстват... У нас
светата Библия ти дават
поповете и поучават,
че някой цар бил свинопас,
грешил на ближния с жената,
убил го, хвърлил петалата
и — ей го в рая. Тъй е в нас.
Но ний и вас, непросветени,
от кръста свят неосенени,
ще ви научим в миг... Кради,
и в рая там
отивай сам,
че и роднините води!
Какво ли ние не умеем —
броим звездите, грах ний сеем,
продаваме или така —
на карти, с лекичка ръка,
ще проиграем — няма как —
по някой крепостен... простак...
Но всичко туй е по закона —
не сме плантатори, о не,
и няма крадено да купим...

По апостолски завети
любите вий брата,
празнодумци, лицемери,

изроди сакати!
Любите, но братовата
кожа — не душата,
дерете я за кожуси
вий на дъщерята
и на разни копелдаци;
кичите жената.
И се радвате: не знаят
ни тя, ни децата!
За кого ти бе разпънат,
Христе, сине божи?
Зарад правдата, за нас ли,
или — и туй може —
за да плюят в твоите рани?
То така и стана!
Свещи и черкви, и икони,
кандилен дим като мъгла,
пред твоя образ свят чела,
до пода сведени в поклони —
за братска кръв, за дива бран
очакват те благословение,
след туй ти носят приношение
откраднат на война саван...
Просветихме се самите,
сега вече търсим
истината да открием
на деца невръстни!
Вие само се предайте —
ний ще ви научим
как затвори се изграждат,
пранги как при случай
и коват се, и се носят...
Само си мълчете,
само планините сини
вий ни отстъпете!
Ние вече завладяхме
степите, морето...

Погнаха и тебе, Яков, мили брате,
Не за Украина, родната, добрата —
за тирана, който гази я със стръв,
ти проля нещастен своята светла кръв,
от царската чаша пи отровна течност,
мой добър другарю, приятел сърдечен!

Ти над Украина ден и нощ витай,
с братята казаци раздели тъгата,
старите могили разрови, узнай
и летя, и чакай, чакай край реката
волен да се върна аз във роден край!
А засега моите мисли,
мойта мъка люта
нека крепне и говори
с вятъра, нечута.
Тих ветреца от Украина
заедно с росата
моите мисли ще довее
чак до тебе, брате.
Ти ще ги прегърнеш, зная,
и с любов огромна
ти море, могили, степи
и мен ще си спомниш.

Послание

(и към мъртвите, и към живите, и към неродените земляци мои, в Украйна и не в Украйна живущи, мое дружеско)

Ако рече някой: „Любя Бога“, а мрази брата си, той е лъжец; защото, който не люби брата си, когото е видял, не може да люби Бога, Когото не е видял.

Първо послание на Йоан, 4, 20

Съмва, мръква, ден наставя
и той си отива
и отново уморени
хората заспиват.
Само аз, като прокълнат,
ден и нощ ридая
по мегдани многолюдни,
но не ще да знае
никой, никой — оглушали,
те не щат да чуват,
прангата със пранга сменят,
с правдата търгуват
и над Бога се надсмиват
пред всички, наяве —
хора във ярема впрягат
и тегла засяват.
Какво може да поникне
по тез страшни ниви?
Опомнете се, изроди

мръсни, нечестиви!
Тоя рай вий погледнете,
свойта Украина,
с чисто сърце обикнете
нейните руини,
па оковите хвърлете
и братя станете,
на чужбина не търсете
вий това, което
няма дори на небето,
а не в чужди двори.
Всяка къща има своя,
своя правда, хора!

Не, няма друга Украина
и Днепър друг на тоя свят,
а вий търчите във чужбина
да търсите дара богат,
дара върховен — свободата.
Намерихте го. И насам,
на Украина към полята,
помъкнахте го... Но едвам
вий думите с велика сила
донесохте. Крещите тук,
че вие няма пред юмрук
глави да свиете унило.
И пак ги свеждате, о, мили,
и кожата дерете пак
на своите братя слепи, прости,
и пак за слънце-правда чак
във немско ходите на гости...
О, ако вземехте със вас
и вашто крадено имане,
и нашта нищета — тогаз
сираче Днепър ще остане
и ще заплаче... с глас за вас...
Да можеше някак си там да останете,
да пукнехте вие във вашия рай!
О, няма да чуем гнева на душманите,
ни майка ще плаче, ни син ще ридай.
Вий няма във вашта родина свободна
да тровите, въздуха, алчни и зли.
И никой не знал би какви сте били,
и нямаше е пръст да ви сочи народа...

Опомнете се, станете,
като всички — хора,
Окованите ще счупят
оковите скоро.
Съд ще има. Ще се вдигне
цяла Украина.
Днепър кърви ще помъкне
към морето синьо.
Няма кой да ви помогне,
за вас да се вайка —
брат от брат ще се откаже,
от детето — майка.
Дим ще скрие ясно слънце
и облаци страшни,
ще ви прокълнат навеки
синовете ваши.
Умийте се! Лика Божи
с тиня не сквернете,
вашите деца невръстни
вие не учете,
че по кръв са господари —
мужици брадати
ще погледнат надълбоко
право във душата,
ще познаят чия кожа
носите, кои сте
и ще ви осъдят мигом
сред полето чисто...
О, трябва мъдрост, както щете,
но де е мъдростта у вас?
Хвърчите вие по небето:
Ни ний сме ний, ни аз съм аз!
Видял съм всичко, всичко зная,
отричам пъкъла и рая,
че няма Господ — само аз!
Да, още немеца с брадата.
И никой друг...» — «Добре бе, брате,
но що си ти?»
«Ще каже немецът.
А аз не зная.»
Ето на, така ви учат
на немците в края.
Кажат: «Вие сте монголи.»
Ревете: «Монголи!» !

Внучета на Тамерлана,
нещастни и голи.
Кажат: «Вие сте славяни.»
«Славяни!» — ревете.
На деди преславни внуци
недостойни, клети.
Колар, Шафарик и Ханка
вий със всички сили
зубрите и ей ви вече
и славянофили.
Вий славянските езици
знаете и май че,
един само забравихте —
езика си майчин...
Е, ще си го спомним — само
немецът да каже,
па историята наша
първом ни разкаже.
И ще заговорим тъй, че
дръжте се тогава!...
Немецът ще се опули,
та какво остава
за нас, простите! — Те вдигат
до небето врява:
«И хармония, и сила,
музика — и толкоз.
Историята — поема
на народа волен.
Що е Рим? И Брут какво е?
Нули! Запъртаци!
Къде могат да се мерят
с нашите юнаци.
Свободата у нас расна,
в Днепър.се умива,
под главата хълми слага,
със степ се завива!»
С кръв се тя умива, клети,
ляга на земята,
на казаците избити
ляга връз телата!
Прочетете на славата
книгата отново
и отново проверете
всяко едно слово —

не прескачайте ни титла,
нито запетайка —
и тогаз се запитайте:
«Коя ни е майка?
Ний кои сме ? И защо сме
в пранги и подвластни?»
помислете вий и всичко
ще ви стане ясно —
що са и кои са ваште
Брутове прекрасни:
варшавска смет, московска кал
са ваште панове и пани,
ясновелможните хетмани!
Гордеете се с тоя хал,
деца на майката Украйна,
с това, че влачите ярем
по-хубаво и от бащите...
Но нека да се разберем:
те мряха, вие се потите...
Или горди сте от туй, че
запорожец стари
във Синоп и Трапезунд чак
галушки е варил?
Вярно, варили са... Но днес
де е тая слава?
Немец в Сеч сади картофи
и ви ги продава.
Ний купувайте картофи,
със здраве ги яжте,
Запорожие славете...
А чия юнашка
кръв поила е земята,
дето ражда — тука
все едно ви е: да расне
само зеленчукът!...
А се хвалите, че Полша
ний сме разгромили!
Полша падна, но премаза
и вашите сили.
Тъй ляха кръв във грозен час
бащите за Москва, Варшава
и завещаха те на вас
оковите си, своята слава!
Ех, закъса Украина,

свърши се борбата.
И разпъват я от ляха
по-добре децата.
Вместо панът — като вода
те кръвта ѝ пият
и очите — майчините —
искат да умият,
да ги просветят, та белким
тръгне тя, горката,
след века и след Европа,
сляпа и саката...
Добре, карайте я, нека
подир вас да иде,
да прогледне, децата си —
днешните — да види.
Показвайте!... Ще ви плати
майчицата честно —
слепотата от очите
ваши да изчезне
и ще видите вий ясно
в миг един тогава
славата на вашите деди
и бащи лукави!
Вий сами не се лъжете,
учете, четете,
знайте чуждото, от свойто
също не странете.
Че кой майка си забрави,
Бог ще го накаже,
в къщи няма да го пуснат
децата му даже.
Че земята ни добра е
и безкрай голяма,
но подслон не ще намери
такъв човек, няма!
Тежко ми е да си спомням
дядовската слава.
половин живот бих дал аз,
за да я забравя.
Че такава е таз слава,
майко Украино...
Така, хора... Почетете —
и пред вас ще минат
всички беди и неправди,

и пред вас, о, хора,
старите могили наши
двери ще отворят,
за да може убитите
всеки да попита:
де, кога и от кого са
те били убити...
Прегърнете, братя мои,
малките братлета
най-подир да се усмихне
нашата майка клета.
Да благослови със крепка
десница децата
и — свободна — ги целуне
мълком по устата.
И навек да се забравят
времената срамни,
да възкръсне в горда слава
Украина славна,
светлина да засияе
тихо над земята...
Братски вий се прегърнете,
родни мои братя!

Хладен Яр

Всеки има своя мъка
и тегло проклето.
И аз имам. Вярно, чужди,
но гризат сърцето.
Някой може би ще каже;
на кого е нужно
туй, което е заспало,
днес да се събужда ?
Яр например — та към него
няма днес пътека,
струва ти се, не е стъпвал
тук човек от века.
А замислиш ли се — спомниш
път е тук минавал
от манастира на Мотра,
та до Яр преславен.
Някога Яр бил е лагер
бунтовен, хайдушки —

хайдамаците във него
чистили са пушки.
Сбирали се нощем, сякаш
от кръста свалени,
син с баща и брат със брата
във борба свещена
грозно да мъстят на ляха
за тегло и мъка...
Де изчезна, път човешки,
къмто Яр утъпкан?
Сам ли с тъмен лес зарасна,
или посадиха
тук дървета — да не дойде
някой в нощи тихи
за съвет: какво да правим
с пановите нови,
с тези ляхи местни, що са
на всичко готови?
Никой няма да те скрие!
Железняк тук броди
и към Уман гледа, чака
Гонта да си доде.
Не, не крийте, не тъпчете
светите закони,
не наричайте велики
страшните Нерони!
Царските войни свещени
вие не славете,
че самички не знаете
що вършат царете,
а крещите, че давате
душата си щура
за отечеството!... Мила
овнешка натура!
Глава слага на дръвника,
а защо — не знае;
че отгоре на туй мръсникът
и Гонта ругае:
«Хайдамаците са банда,
разбойници черни.
Петно в нашата история...»
Лъжеш, кождеро!
Разбойникът не отива
да умре свободен,

да разбие оковите,
що са на народа
сложени от вас... Сина си
той не ще убива,
за край роден не разбива
сърцето си живо.
Вий сте гарвани проклети,
вие сте бандити!
По какъв закон човешки
вие, паразити,
със земята наша обща
и с хората клети
търгувате?
Пазете се!
Добре се пазете.
Ще излъжете децата
и слепеца-брата.
Но Бог няма да излъже
никой на земята!
Ще настане ден на радост,
на мъст и разплата.
Откъм Хладен Яр ще тръгне
огън но земята!

Давидови псалми

1

Мъж блажен е този, който
не дружи с лукави,
със лъжци не се събира
и лошо не прави.
Само божите закони
изпълнява свето,
със сърце в ум — и расне.
Както сред полето,
край реката посадено,
дърво зеленее
и плод дава — така и той
за доброто зрее.
А от зли и нечестиви
следа не остава —
както вятърът в полята
пепелта развява.

Злите няма с праведните
от гроба да станат,
Злите ще умрат, добрите
дела ще останат.

12

Нима, Боже милостив,
навек ме забравяш?
Своето лице отвърщааш,
самин ме оставяш!?
Докога душа ще плаче,
сърце ще се свива?
Докога врагът ще гледа
и ще се присмива
на теглата ми?... Спаси ме,
спаси ми душата,
да не каже врагът хитър:
— Надвих го в борбата. —
Да не се присмеят злите
над мене, в ръцете
вражи паднал. Ти спаси ме
от мъки проклети!
Избави ме! Ще възпея,
Господи, отново
твоите блага честити
с псалми тихи, нови.

43

Боже, за своята слава
чуваме с ушите,
и за кървави години
разказват дедите —
за тези дни, когато, Боже,
със десница свята
си развързал ръцете ни
и покрил земята
с вражи трупове. И твойта
сила възхвалили,
заживели в мир и радост
всички, Боже мили,
тебе славейки... А нине! ...
Своите отново

ти с позор и срам покриваш —
враговете нови
ни крадат като овчици,
ядат ни... Без плата,
без пари ни ти отдаде
на врага в устата.
Стори ни за присмех, Боже,
на своите съседи,
като в притчата тез хора
неразумни, бедни.
И съседите се смеят,
сочат ни с главите,
и срамът ни всеки ден е,
Боже, пред очите.
Ограбени, измъчени,
ние мрем в окови,
но на друг Бог се не молим,
молим теб отново:
избави ни, помогни
ни врага да надвием.
Ти преди надви едните,
победи и тия,
по-страшните!... Стани, Боже,
докога ще дремеш,
на скръбта ни гръб ще даваш
в това тежко време?
Нашата душа смири се.
Тежко е с окови!
Помогни ни тираните
да сразим отново.

52

Пребезумните отричат
Бога, като мърши
в беззакония затъват,
добрини не вършат.
А Бог гледа: де са тези,
дето търсят Бога?
Добротворци няма нийде,
злосторници — много!
Ще прогледнат ли тез хора,
жадни и нескромни?
Ядат хора, а за Господ

хич не си и спомнят.
Страх и трепет не преследват
душите корави.
Сал един от друг се плашат
хората лукави.
Кой ще ни спаси, съдбата
добра ще ни върне?
Ще ни върне свободата
и ще ни прегърне?
Ще те възхвали, о Боже,
тука душа всяка.
Ще се радват с нас Израил
и светият Яков.

53

Господи, съди ме! Нека
бъде твойта воля.
Ти внуши им, прави Боже,
туй, що аз глаголя.
Моята душа без жалост
хора зли терзаят,
Бог над себе си не виждат,
що вършат — не знаят.
Господ ми помага, Господ
за мен се застъпва
и с великата си правда
злото им разтъпква.
Моето сърце самотно
Богу ще се моли,
с кротък поглед аз ще гледам
враговете мои...

81

Между земните съдии
и царе велики
се изправил небесният
всемогъщ владика.
— О, докога вий ще крадете,
ще леете бедняшка кръв,
на богаташите проклети
вий ще помагате със стръв?
Вий на сирака помогнете

и дайте му спокоен сън;
извели ги из мрака вълн,
за кротките се застъпете
пред алчните! — Но те не щат
тъмната робска да съборят —
и всеу Господ-Бог говори,
и всеу жалбите ваят.
И царе, и роби — всички
пред Бога са равни,
ще умрат и робите ви,
и князете славни.
Съди, Боже, съдиите
хитри и лукави!
В света царства твоята правда
и воля, и слава.

93

Господ-Бог наказва злите —
знае туй душата.
Твоята слава горделивци
тъпчат по земята —
стани, Боже! Възнеси
се над поля и ниви,
с блясък затъмни очите
слепи, горделиви!
Докога с неправди злите
тук ще се гордеят?
Оковаха хората ти
в робство, в мрак злодеи...
Твоя свят добър и светъл
в кърви потопиха,
вдовицата разориха,
пътника убиха
и рекоха: — Бог не вижда
и не знае нищо. —
Поумнейте вий, неумни!
Господ всичко вижда.
Той сърцата ви познава,
мислите лукави.
Вижте вий делата Божии и
божията слава.
Блажен тоз е, кого казни
Бог с любов голяма;

той не чака да изровят
за злодея яма.
Бог обича своите хора,
не ще ги обиди,
само чака да прогледнат —
правдата да видят.
Кой ще ме спаси от злите
хора горделиви?
Ако Бог не бе помогнал,
душата ми жива
щеше в ада да потъне,
от света проклета.
Ти ми, Господи, помагаш.
Само ти ми светиш,
ти душата моя радваш,
сърцето лекуваш.
Да пребъде волята Ти!
Не се трудиш всуе.
В този час, кога душата
праведна осъдят —
Бог за мене пристанище,
застъпник ще бъде.
Ще им плати за делата,
кървави, лукави,
ще ги смаже, ще разкрие
мрачната им слава.

132

Общ живот — от него няма
нищо по-благото.
Да живеят като братя
всички по земята.
Яко миро благовонно
капе от главата —
като роса — на Арона
свет върху брадата
и връз скъпите одежди
пада тежко злато;
яко росата ермонска
върху планините
Богу милите сионски
пада и честита
и земята, и хората

със блага дарява —
така своите добри братя
Господ не забравя,
в тихия им дом ще влезе
той със стъпка лека,
ще им прати добра съдба
от века до века.

136

Край реките Вавилонски,
под върбите долу,
ний седяхме и плачехме
в далечна неволя.
Инструментите висяха
мълком на върбите.
Едомлянците с насмешка
думаха сърдито:
— Разкажете вашта песен —
може да заплачем.
Или наша пък запейте,
неволници наши!
— Що да пеем?... В поля чужди,
на земята гола...
На кого ли му се пее
в далечна неволя?
Ако те забравя, мили
мой Ерусалиме,
сам забравен нека бъда
в робство на чужбина.
Нека мигом онемее
устата лукава,
ако си не спомни за теб,
за теб, наша слава.
Нашият Бог ще си спомни,
врагове проклети,
как в Сион крещяхте вие:
— Бийте и палете! —
Дъщеря на Вавилонa!
Подла и сурова!
Блажен тоз, що заплати ще
за наште окови,
що завари ще те в радост
и — в очите с пламък —

ще разбие децата ти
върху хладен камък.

149

С псалм господен нов да славим
неговата слава,
да запеем с чисто сърце
тихо, нелукаво.
Със псалтири и тимпани
Господа да славим.
Бог неправите наказва,
както подобава.
Преподобните сред слава
и на тихо ложе
радват се и славословят
името ти, Боже.
Мечове двуостри здраво
те държат в ръцете —
хората предупреждават,
плашат враговете.
Алчните царе ще хвърлят
в мрачни черни бездни,
тях — преславните — ще свържат
с окови железни
и без жал ще ги осъдят
страшно. И тогава
те — светците — ще добият
вековечна слава.

Иржавец

Спечелиха си шведите
превелика слава,
кога бягаха с Мазепа
в Бендер от Полтава.
А след тях — и Гордиенко...
Ех, не ви ли учи
вашта майка — как в Полтава,
в боя, да сполучите?
Щяхте, щяхте, ако бяхте
се обединили
и с Фастовския полковник
хетмана сдобрили.

Нямаше да са у Петър
копията ваши,
Хортица не би паднала
във ръцете вражи.
Нямаше да ви измами
Галаган потайно.
Богородица не щеше
да плаче в Украйна...

Когато тръгвали далеч
оттука наште запорожци —
оставили и Луг, и Сеч,
те взели майчицата Божия
и нищо друго. В прах и дим,
отнесли я при хана в Крим —
на ново ужким Запорожие.
Черен облак скри, погълна
бялата омара.
Запорожците възседна
мръсният татарин.
Позволи им в пясъците
сухи да останат,
ала черква да издигнат
забрани им ханът.
Те поставиха в палатка
иконата ясна,
молеха се крадешката...

Край ти мой прекрасен!
Богат и разкошен, и кичест!
Кой не те измъчва? На който магнат
делата да вземем — на един-едничък, —
пред тях ще бледнее най-черният ад.
И Данте самият ще спре в изнемога
пред страшния образ на всеки слуга...
А казват, че всичко това е от Бога...
Такъв ли си, Боже, та правиш така?
Какво ти направи, кажи, с Украйна?
Защо тъй да страда? Защо тъй да гинат
децата й родни в окови сега?

Разказаха ни певците
за години черни,
за напасти невиждани,

за беди неверни,
за тормоза на ляхите,
за всичко ни пяха.
А що беше след шведите —
за това мълчаха!
Онемяха от уплаха
кобзарите клети. ..
Късаха ни на парчета
Петровите псета!
Запорожците дочуха
как далече в Глухов
заудряха камбаните,
топовете чуха.
Чуха как изпращат наште
да сушат блатата,
как нещастна стара майка
плаче за депата.
Край река Орел, далече,
как копаят, клети,
как във тая Финландия
мрат сред снеговете.
Чуха, чуха запорожците
в далечна чужбина,
че пропада хетманството
и без вина гине.
Чуха, чуха клетниците,
чуха, но мълчаха,
че и тях мурзи-татари
здро̀во ги държаха.
Заплакаха сиромасите
и със тях — сразена —
Богородица заплака
със сълзи свещени.
Милосърдната заплака
и Бог от небето
видя тез сълзи пречисти
и наказва Петър —
той злодея зъл удари
право във сърцето.
Върнаха се запорожците
и със тях се върна
във Украйна Божията
майка милосърдна.
Сложиха я във Иржавец

в храм висок и здрачен.
И до днеска за казаците
в тоя храм тя плаче.

(Когато бяхме ний казаци)

Когато бяхме ний казаци,
без униатски гнет и власт,
другари бяхме ний тогаз
и братя с волните поляци.
И любеха се, и цъфтяха
в градинки лилии-моми,
и горди майките ни бяха
със синовете волни, яки.
Не бяха майките сами:
синът расте, те скръб не знаят
и радостна е старостта...
Но ето — с кръста на Христа
ксендзи нахлуха тук и рая
запалиха, със злобна стръв
проляха тук море от кръв
и оковаха във окови
сирака в името Христово...
Навеждат се глави казашки
като изпотъпкана трева.
Украйна плаче, стене страшно!
Летят глава подир глава,
а ксендзът със безумна страст
крещи: «Те deum! Алилуя!...»
Така, поляко, друже, брате,
ксендзи и хищници-магнати
разлъчиха ни с теб тогаз.
Подай ръка ти днес на нас,
поляко, брате мой, отново
ти чистото сърце си дай!
И нека с името Христово
възобновим пак своя рай.

Калугер

В Киев, във Подол туй беше
някога... И няма вече,
няма вече — до амина —

да се върне туй, що мина,
няма вече... Но аз, братя,
все ще гледам в далнината,
все ще търся старината,
все ще ровя във душата.
В Киев, във Подол юнашки
свободата ни казашка
с веселба се забавлява,
нито роб, ни пан признава,
улиците с тежка свила
и със бархати постила,
стъпва горда, стъпва права,
път на никого не дава.

В Киев, в Подол казаците
гуляят и пеят.
Със ведра, като водица,
виното се лее.
Изби, кръчми със кръчмарки,
с вино, с медовина те
закупиха и пият,
откъдето минат.
Музиката реве, свири,
не им дава мира.
А бурсаците отсреща
гледат и замират —
в тая гола школа воля
те си нямат мили...
А кого там хората
са заобиколили?
С червени бархатни шалвари
праха мете, върви казак.
Ей вий, години пусти стари!
Напук старикът тропна с крак
и в танец вихрен се понесе
сред облака от литнал прах.
И викна старият казак:
— На шосето рак, рак,
до безкрая чак, чак,
нека булките посеят
по полето мак, мак.
Бий токовете здраво,
па оставяй и за тях —
за бомбетата във прах,

че ток вече не остава,
че изтъркаха се здраво.
Ех, оставяй и за тях —
за бомбетата във прах! —

Той до «Спас» така танцува,
чак до манастира.
С танц казаците, цял Киев,
следват го отдире.
С танц пристигна до вратата
и света оглася:
— От Велики Луг казаче
срещайте, монаси! —
Ей отвори се вратата,
пуснаха казака
и отново се затвори
навеки във мрака...
Кой бе тоз, що в манастира
тая вечер скри се?
Семьон Палий, запорожец,
със света прости се.

Слънчо вдига се високо,
нисичко залязва.
По килията калугер
ходи, не приказва.
Той до Вишгород отива,
Киев да погледа
и на склона да поседи
с мъката си клета.
За вода към Дзвонков извор
бавно той намине,
па приседне и си спомни

тежките години.
Във килията се върне
и между стените
дълго-дълго си припомня
той за младините.
На глас Библията свята
чете, препрочита...
А със мислите монахът
надалеч отлита.

И стихват Божите слова.
И тук, като във Сеч, със слава
казачеството оживява
и старият хетман едва
в очите му се взира... С врява,
със смях Бердичев засиява.
Звънтят оковите... Москва...
Борове, сняг и Енисей...
И капят сълзи... Сълзи лей,
поклони бий и усмирявай
плътта си — старческата — ти,
светата Библия чети,
в звъна камбанен ти внимавай.
Сърцето нека си тупти —
не слушай! — В снеговете вечни,
в Сибир сърцето те завлече.
Смажи го и не спомняй ти
до гроб Борзна и Фастовщина!
И ти, и всичко ще загине.
Ще те забравят и у вас...
И старецът заплака с глас,
глава навел... Във тъмнината
той дълго мисли, бледен, тих.
И рече той, със скръб в душата:
— Защо родих се на земята,
защо Украйна аз любих? —
Но ей голямата камбана
за утринна със гръм подзе...
Прекръсти се старикът, стана
и броеницата си взе...
И да се моли за Украйна
потътра немощни нозе.

Кърпа

Божа воля ли е, клета,
или туй ѝ е късмета?
Расна тя сред хора груби,
със сираче се залюби.
Като гълъб е сирака
ласкав, гука ѝ във мрака.
И от залез до зорица
те у старата вдовица
седят, шепнат си във мрака,
Богородица очакват.
Дочакаха... От Чигирин,
та по цяла Украина
бият тежките камбани:
да седлаят коне врани,
саби-мечове да острят —
да вървят да се сватосват
и да вдигат сватби тежки,
и да леят кръв човешка...

Във неделя рано-рано
в марш тръбите призоваха.
В поход славните компанийци
чак до залез все вървяха.
Вдовицата своя син изпрати
в път далечен, на войната.
Изпращаше своя брат сестрата.
А сираче — сиротина
изпращаше... Коня му пое
със кладенчова водица.
Изнесе му тежка златна сабя,
тънка пушка-гаковница.
Изпраща го през три поля
и в зелената долина
подари му кърпа, шита със коприна
да я помни на чужбина...
Ой ти, кърпо, хустиночко!
Либето те дава
да красиш седлото бойно
на казака славен!

Тя се върна тъжна, бледа,
пътя пращен дълго гледа.

Кичеше се, редеше се,
всеки божи ден гласеше се.
От могилата в неделя
гледа пътищата бели...

Едно лято, второ лято
и третото мина.
Компанийците се връщат
в своята Украина.
Иде войска, иде втора.
След третата тихо
иде, иде, нещастнице,
твоята беда лиха!...
Ярък ковчег се задава.
А след него мерно
редом там до старшината,
целият във черно,
полковникът компанийски
бавно, тежко крачи.
Есаулите след него
хем вървят, хем плачат.
Пановите есаули
сбруята му носят:
ризнцията разкъсана,
сабята му остра,
три му пушки-гаковници
и три самопала...
А по сбруята — казашка
кръв неизбеляла...
Водят кончето му врано
с разбити копита.
А на него — седлото му,
с кърпата покрито...

Царе

О, ти, сестра на Аполона,
ако да минеш ти към нас
благоволиш макар за час
и — както бе във време оно —
да вдигнеш в пищна ода глас,
дарен от Бога — о, тогава
ний двамка с тебе ще възславим
царете без тъга и лен!

Че, да си кажа, и на мен
омръзнаха ми тези вечни
мужици, панове и — ах! —
девойки, вкарани във грях...
О, иска ми се с ярки речи
да трясна — да ми провърви! —
тез короновани глави,
тези помазаници Божи!...
Но туй за мен е твърде сложно.
Ела и покажи ми ти
тез птици как се изтърбушват,
ела и аз ще те послушам,
и ще успея, може би,
сам да ги хвана за косата.
Ела, напуснала Парнас,
и старичкият вече глас
ти възвиси, о Музо свята,
о леличко, за миг у нас,
та с тебе двамката завчас
таз древна банда ясно, точно
на всички хора без очи
да я покажем сред лъчи
отпред, отзад... И тъй — да почнем.

I

Град Ерусалим е същинска пустиня.
Залостена — тежката градска врата.
Ни жива душа, нито куче ще мине.
Тук чума ли има? Не, друга беда,
от чума по-страшна, в Израил върлува
и хората тръшка: царете воюват...

Князете царствени мъжете,
момчетата, народа цял
изведоха на бой в полето,
на заколение без жал.
Те бият се и кърви леят,
и редовете им редяят,
плодят сираци, а в градът
вдовици млади, черновежди
децата през сълзи поглеждат
и с люти клетви, с вой кълнат
Давид, пророка... Но не чува

той клетви — друго го вълнува;
във дреха пурпурна сияещ
и справедлив, и многознаещ,
той на терасата си пак
стои с ръце на кръста, гледа —
тъй дърт и мазен котарак
поглежда рибката с мерак —
все таз градина на съседа,
на Гурий, клетия, където
къпеше се Вирсавия,
на Гурий жената
и на царя робинята —
Ева във гората...
Къпе се, гърдите бели
мие и прегръща
и самия цар пресветъл
във глупак превръща...

Вън вече се мръква. Повит във тъмата,
тъгуващ заспива нещастният град.
Едничък Давид не заспива в палата
и ходи нервозен напред и назад,
и сам си говори: — Аз... аз на земята
над всичко царствам само аз!
Ще заповядам — и готово... —
Слугата влезе в тоя час,
на своя цар без лишно слово
поднесе гозби и сикер.
И царят заповяда — зер
той господар е! — да открият
робинята му Вирсавия
и мигом да я доведат!...
И тя дойде. И по вечера
с пророка, пийна от сикера,
главата му до своята гръд
успокои във тъмнината,
плени го с младата си плът...
А там, далече от палата,
и кротко, и невинно спеше
във своята къща Гурий. Той
не подозираше, че беше
без чест останал, без покой,
без Вирсавия... Боже мой!
Таз, що му беше на земята

по-скъпа от имот и злато!
Не знаеше... И да не знай —
уби го цар Давид. И край.
Тъй нищо няма да научи
и, значи — няма да се мъчи.
Поплака пред народа царят,
със псалм излъга Йонатан
и пак — и весел, и пиан —
по старому си я подкара...

II

Давид, свети пророк и цар,
не бил съвсем благочестивец.
Той имал дъщеря Тамар
и син Амон. Едни такива!...
И простите плодят деца,
но друго е — светец и цар!
Та първородният щастливец,
Амон, лежи без капка мощ,
от нещо болен. Ден и нощ
баща му клет покой не знае
и ходи мрачен и навъсен,
глава посипва и ридае,
и багреницата си къса:
— Без тебе, сине мой едничък,
от мъка ще умра и аз.
Не ще живея нито час
без тебе, сине мой обичан! —
А неговият син обичан —
един охранен дангалак —
лежи и стене тъй, че чак
стените кедрови треперят
и моли стария глупак
през плач и сълзи лицемерни:
— О, отче мой и царю мой!
Върни ми тихия покой.
Ти можеш всичко, ти си цар,
ти заповядай на Тамар
да ми омеси прясна пита,
че щом от нейната ръка
си хапна, царю мой честити,
ще стана мигом на крака! —
Сестра му пита му омеси

и в стаята му я донесе.
А той я хвана с дива страст,
събори я и я положи
без срам на братовото ложе.
Ръце тя кърши, плаче с глас,
тя вика, мъчи се да стане:
— Пусни ме, засрами се! Ах!
Това е срам, това е грях.
Какво с мен, клетата, ще стане!
Навеки ще те прокълнат
и хората, и Господ-Бог, и... —
Но нищо, нищо не помогна...
Тъй царските деца растат
и си живеят царедворски...
Учете се, дечица хорски!

III

Така живя Давид край Бога
години много
и остаря, и с дрехи топли
покриваха го, но все пак
съвсем не можеха да стоплят
със дрехи своя котарак.
И повече да се не мъчат,
измислиха те способ нов
(според натурата му вълча!) —
деца, родени за любов,
девойки млади отдалеко
събраха, като нежна стръв,
и ги заключиха при него —
да греят старата му кръв...

Котаракът се облиза
и направо мина,
па протегна ръцете си
към Самантянина,
че за своя скръб тя беше
като цвят в полето
между своите другарки.
С тялото си, клета,
своя цар тя грей, а, голи,
другите играят.
Как тя своя цар е гряла —

аз съвсем не зная.
Знам едно: че гря се царят,
но... «но не позна я»...

IV

Разхожда се, тъга не знае
в палатите си Рогволод.
Жена, дружина, цял народ
във злато и сребро сияят.
Празнува князът: иде ведър
от Литва князът — годеник
на дъщеря му, на Рогнеда!

На боговете Лел и Лада
Рогнеда пали огън свят,
полива го с елей богат,
с тамян го ръси... Нежни, млади,
като валкирии край нея
момичетата танц люлеят
и в танца тихо песен пеят:
— «Ой, кой е, кой е?
Новите покои
с цветя накичете,
гостите срещнете!»

Ей зад Полоцк се вдига прах.
И тичат воини, боляри,
отиват млади, бързат стари
да срещнат княза. А след тях,
след шумните тълпи народ —
върви Рогнеда с Рогволод.
Но не са това гости канени,
не е князът туй, що желан им бе.
Туй от Киев-град като бивол чер,
като зъл глиган за Рогнеда
в бой Владимир лети с киевляните...

Дойдоха те в града и лихо
и грабиха, и пожариха,
и Владимир княз Рогволод
уби пред целия народ,
отвлече младата княгиня
и в своя дом я съврати,

и я прогони — да загине
сама край чуждите врати...
Какво да правиш с враговете?
Такива хора са царете,
тия светци!

V

Дано за нашите палачи
да се намери друг палач!
Зад тях, край тях ний плачем,
в поклони крием своя плач.
Какво да сторя, що да правя
със тях — палачите корави?
Кажи, сестра на Аполон,
о, научи ме как да лазя
край царския омразен трон!
Герданче ще ти купя ази,
ако с поклоните успея
и ази да забогатяя.
Ще станем мирни ний лакеи
и кротки, в новите ливреи,
ще любим своите царе...
Все пак, това е по-добре,
отколкото перата разни
да притъпяваме напразно.
Там, дето няма свобода,
ще властва черната беда!
Ех, я да идем във селцето,
сред хората да идем — там
ще найдем радост за сърцето,
че страшно е да бъдеш сам.

Дъщерята на ктитора

Отдавна всичко туй било:
когато от село в село
борци вървели и момите
въртели, били се с момците,
били във всичко главатари —
като стануващи хусари.
В Хетманщината туй било,
отдавна, във едно село.

Във неделя гусли свирят
и гусларите събират
таксата: за танц по грош.
Прах във кръчмичката плува.
Ергени и моми танцуват
и скачат с пълна мощ.
— И тая свърши. — То се знае,
дай друга! — Е, и таз добра е! —
Отново гуслите реват.
Момите скачат горделиво,
момците клякат и красиво
с подскок към тях летят...

Стои красавец в сива свита,
стои си отстрани Никита.
Красавец, ала копелдак
и при това — съвсем бедняк
и никой го и не поглежда...
А той поглежда със надежда
към ктиторската дъщеря.
А тя стои, сама, честита,
студена алена зора,
и ей —случайно към Никита
погледна тя... Той изгоря,
стопи се в сивата си свита.

Гръд разправи, път проправи
едър и изпъчен,
и със своя грош последен
музика поръча,
па застана пред момата
богата, красива.
— Я се махай бе, пройдоха! —
тя му се присмива.
— Няма ли за теб ратайка? —
Властна, горделива,
тя без жал и съжаление
подигра Никита,
пред народа подигра го,
че е в сива свита.
Ще излезе, красавице,
смехът през носа ти!...
Но къде ли е Никита?
На път се упъти

и пропадна надалече,
и не се вестява...
А какво със ктиторската
дъщеричка става?

Със плач във къщи се прибра
и с плач си легна. Не заспа —
с отворени очи, горкана,
както си легна, тъй и стана.
Какво да прави, Боже мой?
Сама не знае... Все Никита
стои пред нея в своята свита,
стои, не дава ѝ покой...
Ах, ктиторче! Май в час неравен
присмя му се и зле направи,
и стана ти за него жал.
И срам, и мъка, и печал
изпълниха сърцето свито.
Защо заплака ти със глас?
Защото влюби се в Никита
от тоя ден, от тоя час...

Чудни неща на земята
стават със сърцето!
Вечерта се то отвърща,
сутринта пък, клето,
тъй тъгува, че ще иде
за него на края
на земята!... Ктиторчето
самичко не знае
що да стори... Със Никита
и в ада, и в рая. . .

Не се смейте, момичета,
с бедните момчета —
току-виж, че ви настигне
таз беда проклета!

Тя вехне като цвят горката.
В уплаха майката, бащата
я водиха във Киев чак,
къде не търсиха те лек
и не ѝ помогнаха все пак!
До хълма стори тя пътека —

оттам да гледа надалеко...
Пътеката покри трева...
Не се присмивай на човека —
ще патиш лошо след това!
А той в дън земя изчезна
в чуждата чужбина.
Тъй година, две години
и третата мина.

На четвъртата в неделя
в кръчмата и тоя път
гуслите гърмят, звънят,
гусларите побелели
пак по грош събират
и същата свирят,
що и тогава. И момите
все тъй красиво ситно ситнят,
като тогава. Но долита
млад, весел, непознат казак,
с панталони като мак,
със синя шапка, със жупан —
и буйно впуска се във танц:
«Да е жива майка ни,
да живее татко ни,
че са ни добили!
Как и що са пипали —
житото разсипали
на пещта в нощта...»

— Ракия!... Де е атамана?
Кой срещу мене ще застане
пред всички честно да се борим?
Излизайте, нищожни хора,
срещу бореца!... — Не една,
не две, не три недели, брате,
народът плаща веселбата
и му угажда все — а на:
капризен като пан проклет е!
Яде и пие. Хубав, млад,
че и отгоре на туй богат —
изсъхнаха момите клетки!
Момците също, Боже мой,
и те изгубиха покой
от ревност. Клетите момчета!

Отде се взе тоз пришелец?
Какво хареса тоз борец,
та не излиза от селцето?...
А той вече се не бори,
из селото броди
и в градинката на ктитора
нощно време ходи...
А момата го посреща,
тръпне, пита се горещо:
— Ах, не е ли туй Никита,
оня, с кърпената свита?...
Той е, той е — твоя мил,
що го стори за резил!
А сега сама при него
ти отиваш с жажда,
като на пан — на копелето
ти сама угаждаш.
Ех, не ден, не два угажда
тя на копелдака.
И не ден, не два Никита
в градинката чака.
Чака, чака. И дочака туй,
което търси... Летят дните, отлетяват
месеците бързо.
Мина лято, мина есен...
седми, осми месец...
Ей и деветият дойде.
Какво ли той ще ти даде?...

В градинката на ктитора,
в дола, под върбата,
има кладенец... При него,
не зарад водата —
ходи ктиторската щерка,
тихо там се свие,
плаче, плаче и си мисли
де да се затрие
и къде главата клета
от срама да скрие...

Една вечер, през зимата,
по риза и боса,
ей я — иде тя, горкана,
и детенце носи.

Ту до кладенеца дойде,
ту отстъпи нещо...
Скрит зад храста, копелдака
дебне я зловещо...
Тя детенцето положи
плахо на капака
и побягна... А Никита
излезе из мрака
и като кутренце мръсно
го хвърли в водата...
Па запя и се отправи
той към старшината —
да му каже да отидат
да хванат момата...

Рано-рано във-неделя
насъбра се цяло село.
Точат кладенеца бързо
и детето малко търсят.
И намериха детето
в тинята... Ох, лош късмете!
Хванаха я и сурово
оковаха я в окови,
изповядаха я в страх и
майка и баща ругаха,
и осъди я селцето:
жива в гроба — със детето! —
я положиха и лихо
гроба с тежка пръст зариха!
Забучиха стълб огромен:
да се знае, да се помни
туй от майките, бащите;
те забравят ли — момите,
щом го зърнат, да ги питат...

Борецът се изгуби. Казват
във Полша някакъв красавец
за ктиторската дъщеря разпитвал:
— Как е, как живее,
пак над бедняци ли се смее? —
Това е той! И таз добра!
Бог не със смърт го бе халосал,
наказал бе го с хал нелек:
да бъде сатана-човек

и вред земята да кръстосва,
и вас, моми, да баламосва
навек!

Това се случи неотдавна

Това се случи неотдавна
във Вилно, тоя град преславен.
Тогава още бе... Тях, бре! —
в стиха не влиза тая дума...
Та заведението шумно
превърнаха във лазарет,
а пък студентчетата клетки
прогониха оттам, задето
на Богородица не свалят шапка.
Едно студентче... Ха сега —
студента как да нарека?
Без име май ще е глупака...
То синче бе на литовска
графиня голяма,
бе добричко и богато,
и едно на мама,
и сваляше свойта шапка,
и с вяра гореща
молеше се... Добро беше,
но беда го срещна:
взе, че влюби се в еврейка.
Младо и зелено,
мисли, крои как за нея
то да се ожени,
ала тъй, че да не знае
графинята-мама.
Но да каже на милата си —
все възможност няма...
На прозореца седи си,
сякаш е картинка,
очи бърше -неговата
мила половинка.
Люби го. Ах, как го люби!
Ала на, напразно.
Че баща й все след нея
ходи и я пази,
та не може на милия
тя хабер да прати...

А в туй време еврейчето
стар banker просвата...
Ами сега що да стори?
Боже, мили Боже! —
Да живее без еврейчето,
студентът не може.
А евреинът... май знае
и за всеки случай
свойта дъщеря невярна
в къщата заключва,
кога рано всяка сутрин
към дюкяна бяга.
Рухля, старата, я пази.
Но туй не помага.
Влюбеният става хитър.
И тя забеляза,
че старицата от къщи
с черен шал излазя.
Тъй еврейчето красиво
хитро се досети
и за себе си самичко
шал такъв изплете,
па се спусна при студента.
Бягай в надпревара!
Но децата се целуват
край портата стара
и нехаят... А от двора,
зъл като вампирин,
старият евреин тича
с острата секира...
Ох, тежко ти, стара майко
загина синът ти —
от евреина съсечен,
той лежи на пътя.
Тебе сякаш те убиха,
стара майко клета!
Еврейчето... де таз сила
взе се у детето?
То секирата изтръгна
и заби я лудо
в бащината гръд жестока...

Ей такова чудо
във това градче преславно,

в това Вилно стана.
А еврейчето къде е,
къде то се дяна?
Дълго чудиха се всички
къде е, що прави.
А то тихичко в реката
взе, че се удави...
На брега го погребяха
в една утрин ранна.
А графинята сърдечна
без дете остана
и за Рим замина... Казват,
там се развъртяла
и с един маркиз изпаднал
тя се обвенчала...
А пък може и да лъжат —
затова са хора:
и за клетата вдовица
лошо да говорят...

Ако някога се случи

— Ако някога се случи
пан у нас да бъдеш,
ти ще знаеш, пане-брате,
как за тях да съдиш —
за девойките нещастни,
що глави покриват...
А то — дрънкаш и се перчиш:
— Ний сме справедливи!
Ще очистим пред народа
тез моми покрити,
ще научим панчетата
как да ги почитат!
Вятър и мъгла! Додето
има пан в селцето —
ще се влачат с войниците
по кръчми, кръчмета
на ята моми-покритки.
И не тъжи даже!
Я послушай приказката,
що ще ти разкажа
за последен път, мой пане,
и добър, и важен...

Сено момите сбират с глъч,
накуп момците го нареждат
и все към слънцето поглеждат.
Закачки, смях. Нашир и длъж
бръмчат момците. А момите
отвърщат им със весел глас,
към яра ходят час по час
в сянка да поскитат.
А най-красивата мома
отдавна с делвата сама
отишла бе... и се не върна...
А старшият— уж я не зърнал,
не я потърсва. Знае той
какво да прави — стар копой!
В оврага някой се развива
и в отговор на тоя вик
момците втурнаха се в миг.
А там на пана наш мъникът
притиснал на тревата с бяс
момичето... с пестник го бие...
То плаче, вика с жален глас...
Мълчат момците. Всеки крие
очи — от пана го е страх.
Тогаз най-младият от тях
в миг до тях застана,
с вилата си като жаба
той набоде пана.
Панът ревна, дух изпусна.
Свърши се... Но ето —
тук съдии долетяха
мигом от градчето.
Пиха. Ядоха. Па в пранги
те го оковаха
и — в затвора...
Друго нищо
в село не узнаха.

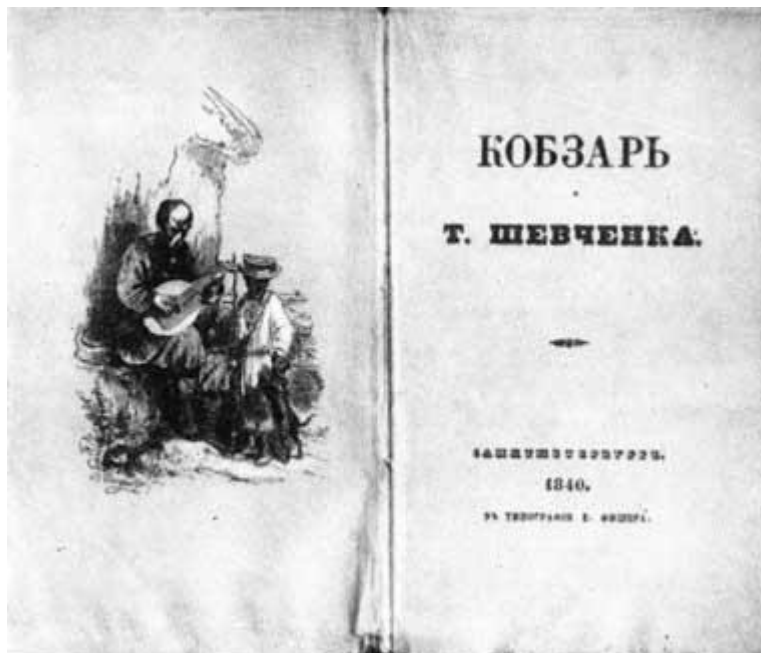
Край шосето има една
кръчма под върбата.
Та стои си тя на сянка,
а там, край стената,
оковани арестанти
спряха да починат

и от извора водица
хладна да си пийнат.
Те седят и разговарят,
някои пък дремят.
А по пътя се задават
сватбари в туй време.
Със три тройки идат. Спират
да починат тука
и конете с глъч разпрягат.
А младата булка,
сред пьянските им песни
и сред веселбата,
взе едно котле с ракия,
тръгна към тълпата
арестанти — да ги черпи.
Подава котлето.
И изведнъж — що да види...
Полудя сърцето:
сред неволниците клетки —
момъкът от село,
този, дето се застъпи
сам за нея смело...
Към Сибир той пранги мъкне.
А ти тук празнуваш!
А ти в радост ще живееш
и няма да чуваш
денонощните му жалби...
И тръпка побие я.
Своя отмъстител клетки
не черпи с ракия,
само дълго го изгледа
и не каза дума...

Поседяха сватбарите
и хванаха друма.
Подир тях неволниците
тръгнаха и ето —
вече кръчмата остана
сама сред полето,
с кръчмарката, под върбата,
цяла в прах обвита...
И в небето вече гаснат
със тъга лъчите...
Вековете отминават,

дълъг ли денят е?
Мръкна се. А във селцето —
глъчка, песни, тътен —
до среднощ... Дружките й
кревата застлаха,
а тя, булката, излезе...
И не я видяха...
Викаха и търсиха я —
нийде се не види.
Де изчезна? Тя остави
мъж богат и виден
и с неволника, с бедняка,
във Сибир отиде...

Илюстрации

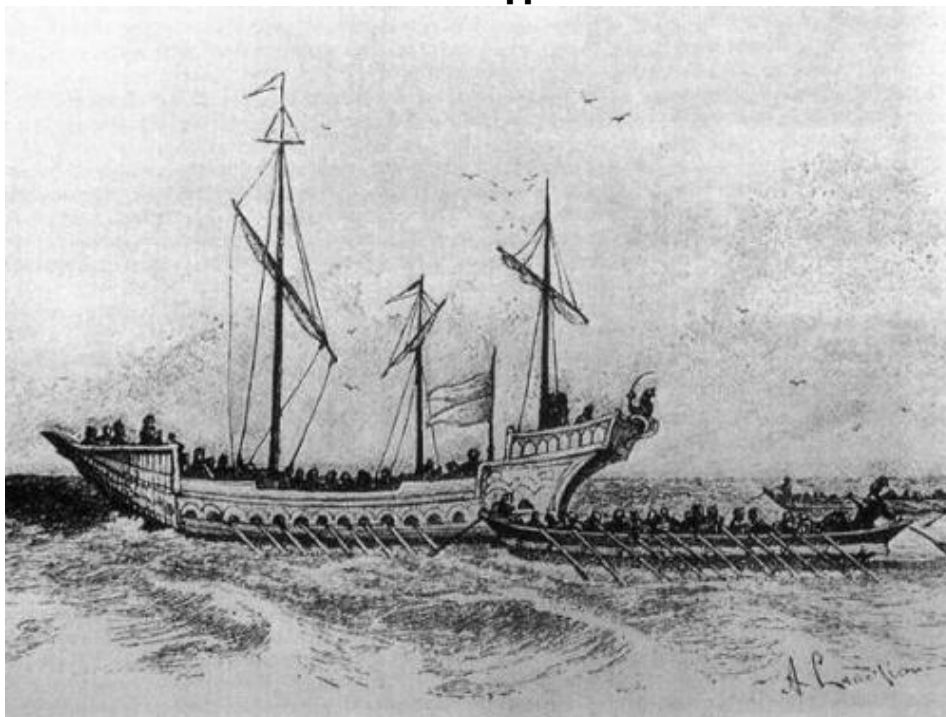

Форзац на първото издание, 1840 г.

Катерина – Тарас Шевченко, 1842 г.

Иван Подкова

Запорожци на чайки нападат турска галера, Опанас Сластион.

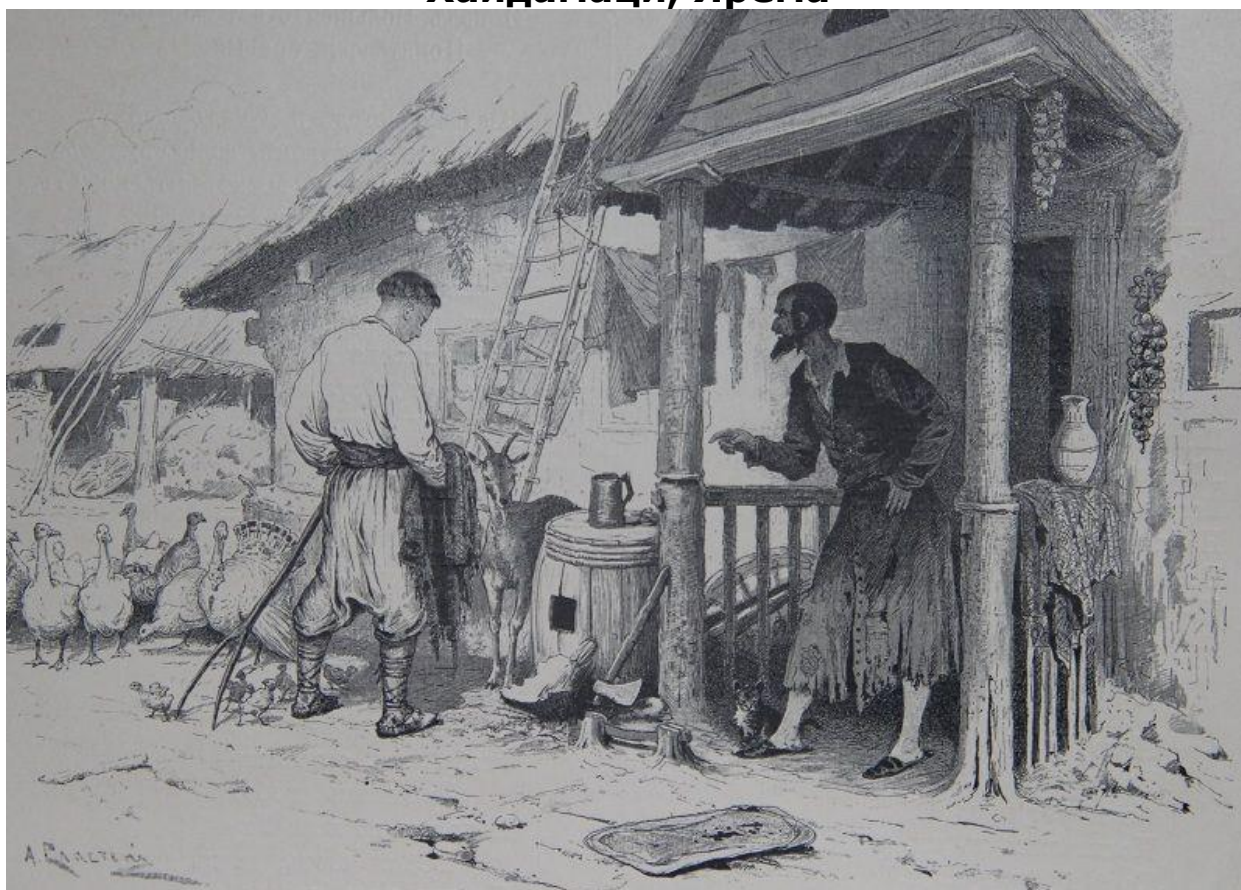
„Хайдамаци“ – Афанасий Сластен

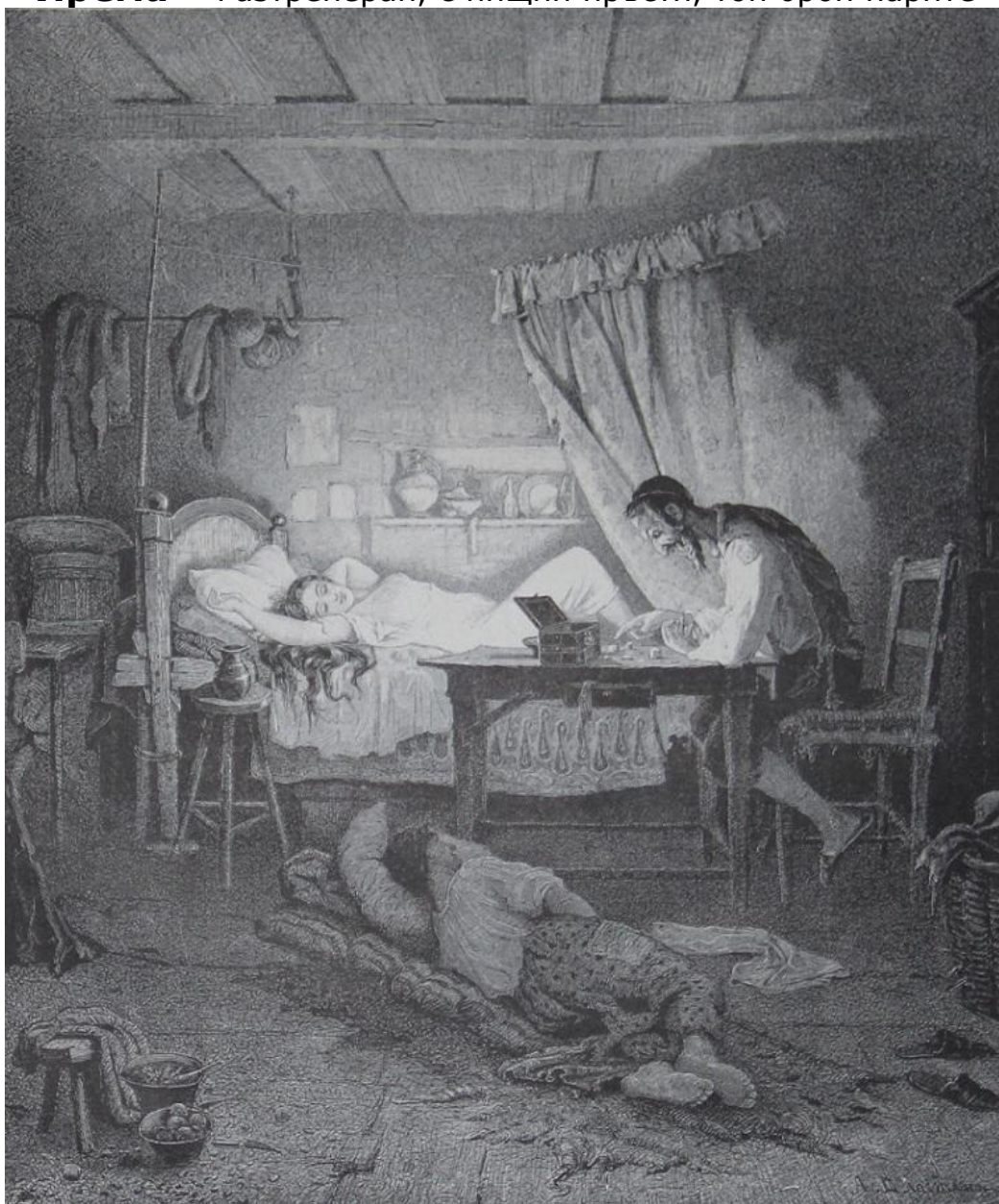
Хайдамацки, Интродукция

Хайдамацки, Ярема

Ярема – Разтреперан, с пищни пръсти, той брои парите

Хайдамаци, Конфедерати

Конфедерати – «Добре, стига. Сега плащай!»

Ктитор – Засия като звезда тя и седна тука.

Ктитор – Хей, дай смолата вряла!

Ктитор – А главният на гръб товари момичето...

Хайдамаці – Празник в Чигирин

Празник в Чигирин – тръгвайте — да парнем ляхите коварни

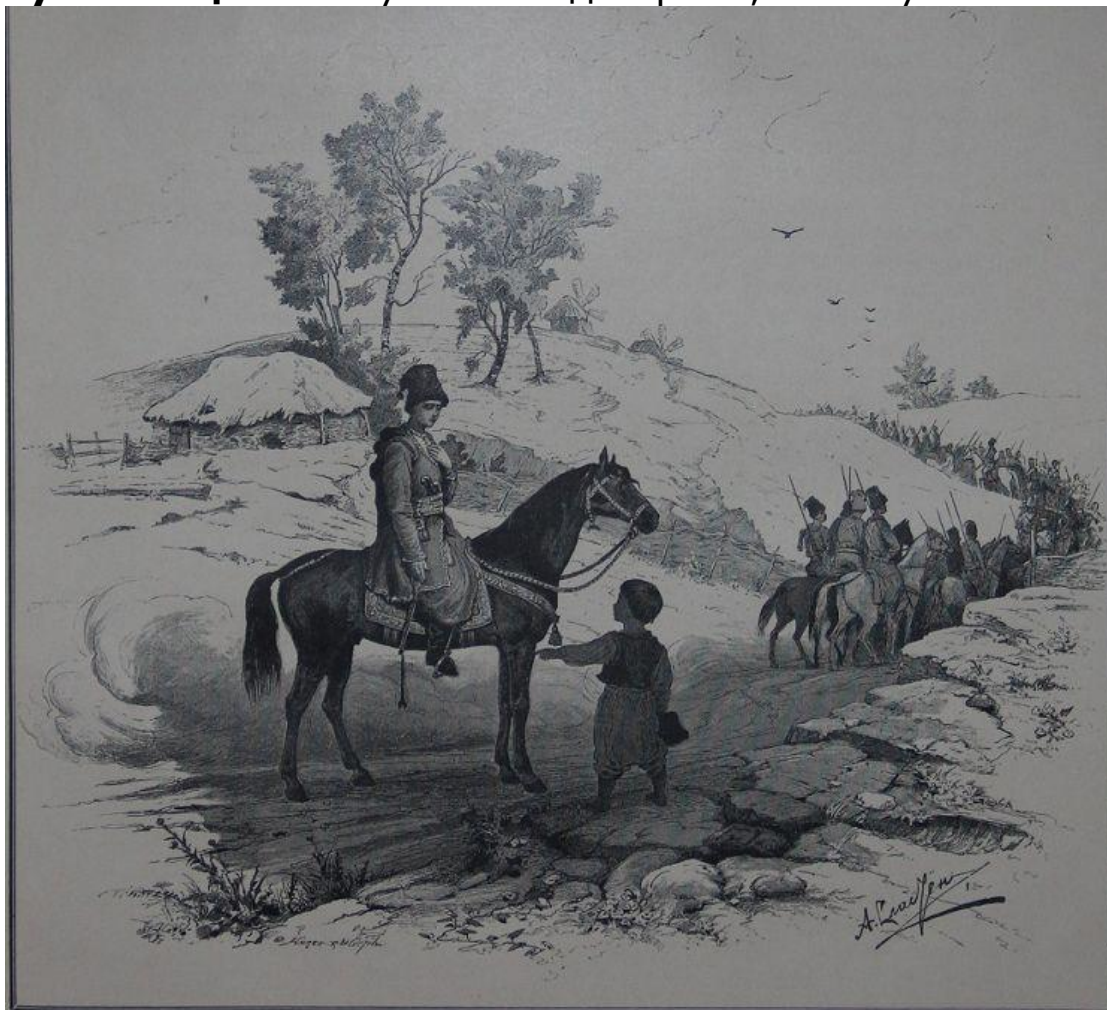
Хайдамаци – Червен пир

Червен пир – «Я чакай, пиши Галайда тогава!»

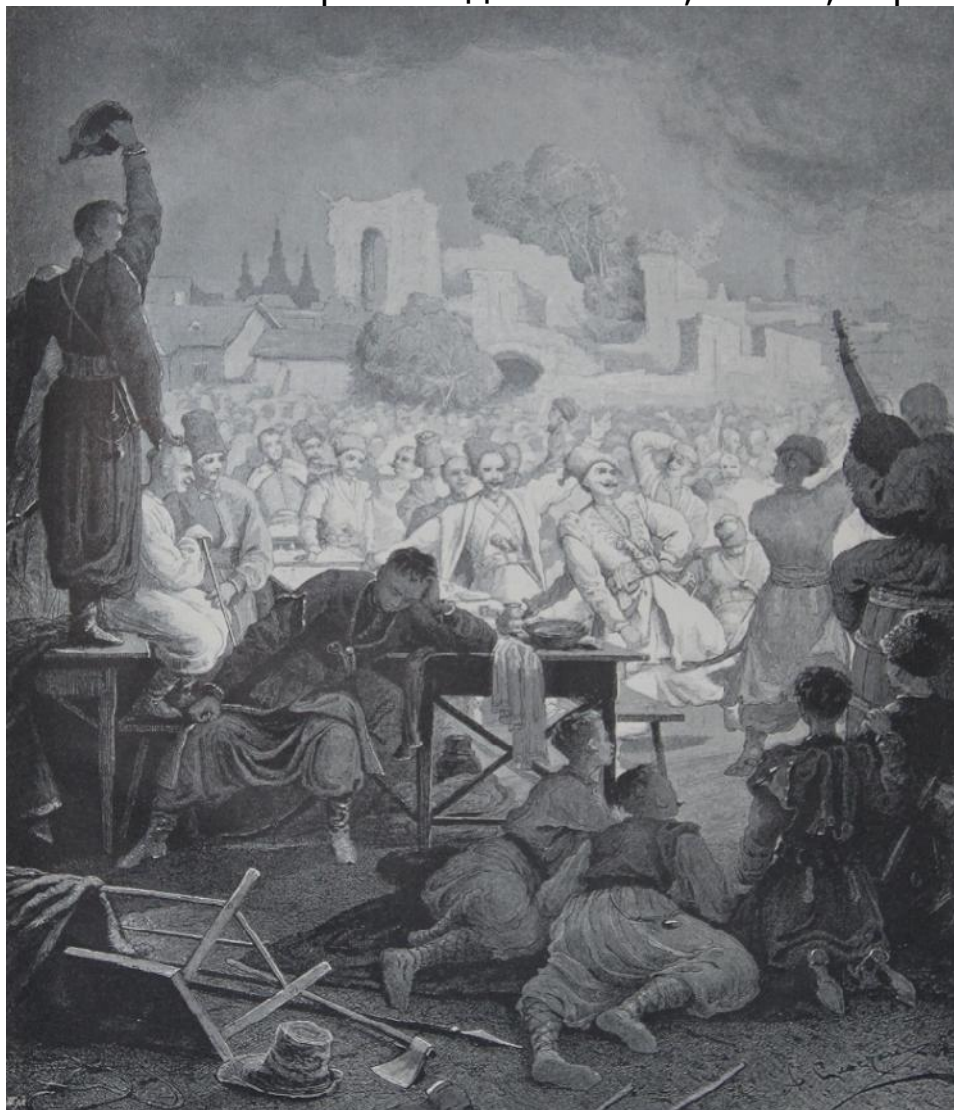
Гупаливщина – Пусна повода Ярема, свят му се замая.

Пир в Лисянка – «Враговете стари бийте, та да се покаят!»

Пир в Лисянка – настрана седи невесел, тежко, горко плаче.

Пир в Лисянка – и ножа му във нощта сияе.

Лебедин

Гонта в Уман – Гонта, Гонта! Ето ти децата.

Гонта в Уман – и два малки трупя детски вдига.

Гонта в Уман – целуна ги, прекръсти ги, покри ги двамина

Хайдамаци, Епилог

Ян Хус – нечестивите огледа той с очи орлови.

Ян Хус – «Аутодафе! Аутодафе!» — всички закрещяха.

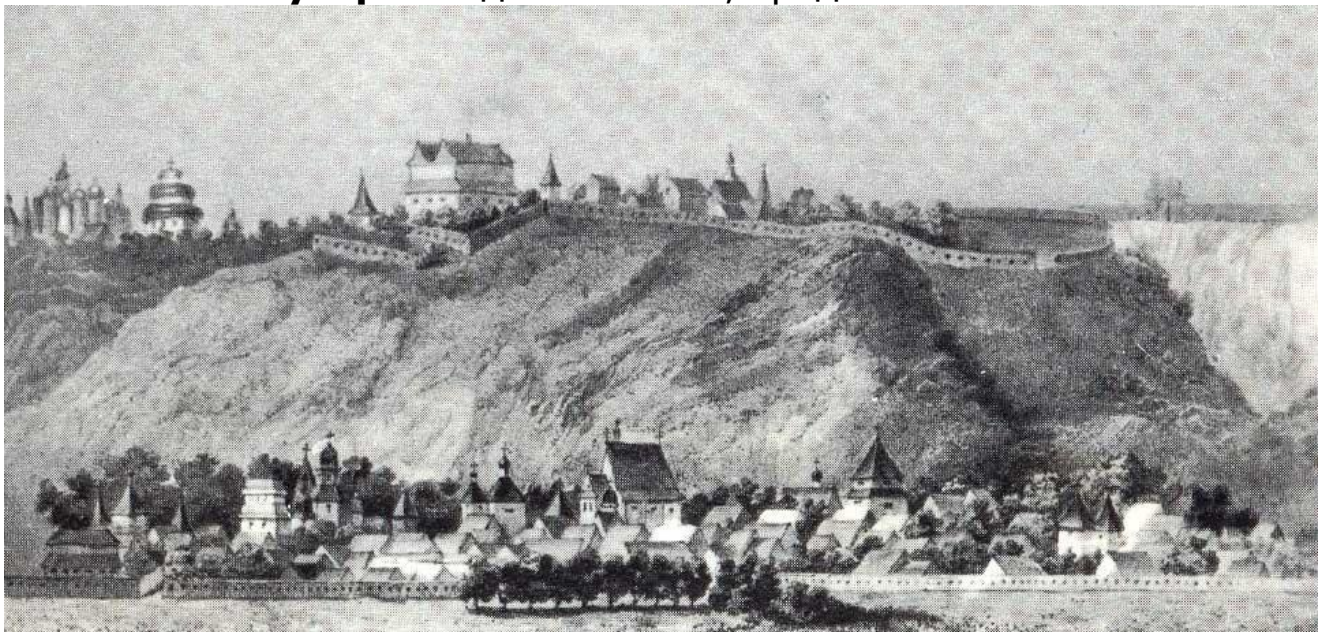
Слепец – Тарас Шевченко

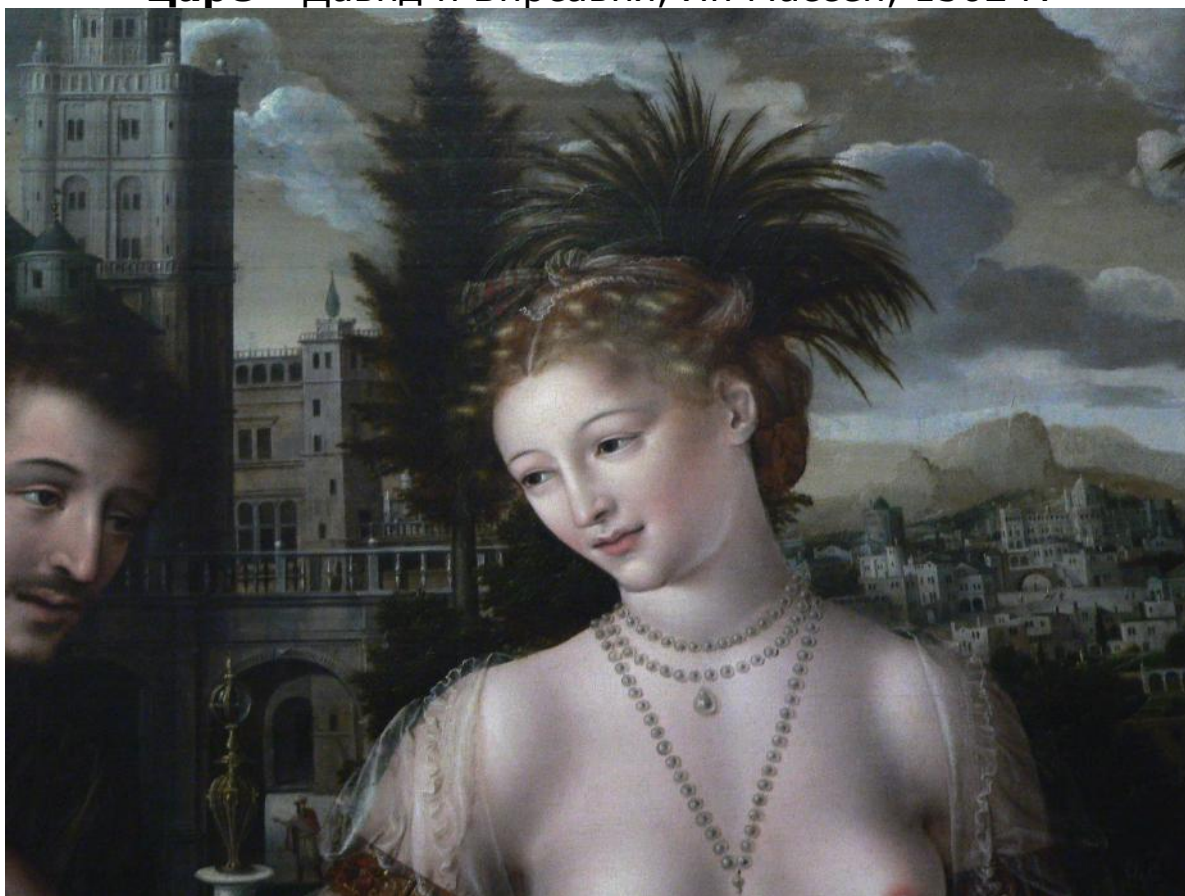
Слепец – „Межигорски Спас“, Тарас Шевченко, 1843 г.

Калугер – Подол Киевски, средата на 17 век.

Царе – Давид и Вирсавия, Ян Массей, 1562 г.

Царе – Рогнеда и Владимир, Борис Чориков, 1836 г.

